

Admir Lisica

Hejdar Alijev - osnivač modernog Azerbejdžana

unutrašnje prilike, vanjska politika
i ekonomski razvoj

Admir Lisica, MA

**Hejdar Alijev osnivač modernog Azerbejdžana
unutrašnje prilike, vanjska politika i ekonomski razvoj**

Izdavač:

Centar za geopolitička istraživanja – GEOPOL

Za izdavača:

Admir Lisica, MA

Urednik

Samira Aghayeva, MA

Recenzenti:

Prof. dr. Jahja Muhasilović

Dr. sc. Omer Kovčić

Lektura i korektura:

Azra Crnčalo – Lisica, MA

DTP i naslovna:

Art Studio DK

Štampa:

Dobra Knjiga

Tiraž:

1.000

*Objava ove knjige podržana je od strane Ambasade Republike
Azerbejdžan u Bosni i Hercegovini*

Admir Lisica

**HEJDAR ALIJEV -
osnivač modernog Azerbejdžana**

unutrašnje prilike, vanjska politika
i ekonomski razvoj

Sarajevo, 2023

Sadržaj

Uvod	7
Predgovor	11
Odrastanje, obrazovanje i početni izazovi Hejdara Alijeva	15
Čovjek od povjerenja i velikih zadataka	21
Tenzije u Garabaghu, Crni januar i put u nezavisnost Republike Azerbejdžan	31
Hejdar Alijev, predsjednik Republike Azerbejdžan	45
Vanjska politika Azerbejdžana u vrijeme Hejdara Alijeva	59
“Ugovor stoljeća” i ekonomski uspon Azerbejdžana	75
Odlazak Hejdara Alijeva	93
Azerbejdžan nakon Hejdara Alijeva	99
Drugi rat u Garabaghu i pobjeda Azerbejdžana	105
Azerbejdžan i Bosna i Hercegovina	117
Umjesto zaključka	123
Recenzije	125
Bibliografija	131
O autoru	141

Uvod

Analiziramo li događaje iz historije, veoma lahko možemo uvidjeti da su određeni pojedinci, svojim doprinosom, koji je bio svojevrsna prekretnica za njihove domovine, ostali zauvijek urezani u temelje države. Često su to bili ugledni intelektualci, političari i drugi pregaoci, čiji je rad za opće dobro domovine nadilazio vlastite interese. Naravno, takvih virtuoza i filantropa historija ne prepoznaje puno, pa je njihova vrijednost time značajnija. Jedan od takvih osvještenih patriota, koji je imao jasan cilj za svoju domovinu i njen narod, jeste Hejder Alijev, za koga se sa pravom može reći da je tvorac moderne Republike Azerbejdžan, kakvu danas poznajemo. Hejdar Alijev je najznačajnija ličnost u modernoj historiji Azerbejdžana, ali je njegov utjecaj bio prisutan i izvan njegovih granica, prije svega zbog njegovog iskustva stečenog kroz obnašanje značajnih funkcija unutar Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika – SSSR.

Kao funkcioner SSSR trudio se da razvija dobre odnose sa drugim državama i gradovima, a specifičnost koja je u vezi sa Bosnom i Hercegovinom jeste da je Hejder Alijev u nekoliko navrata bio domaćin delegacijama grada Sarajeva koje su mu dolazile u posjetu. Prema dostupnim izvorima, delegacije Sarajeva dolazile su u posjetu Hejdaru Alijevu 1972., 1975., 1977. i 1979. godine. Tokom 1975. godine njegov gost je bio i bošnjački intelektualac Atif Purivatra. Intenzivna saradnja sa predstavnicima Sarajeva bila je svoje-

vrstan uvod u izgradnju prijateljskih odnosa između Bakua i Sarajeva, koji su danas prijateljski gradovi. Ove godine navršilo se stotinu godina od rođenja Hejdara Alijeva, a interesantno je i to da je aktuelni predsjednik Azerbejdžana, Ilham Alijev, sin Hejdara Alijeva, početkom 2023. godine, sa visokom delegacijom Republike Azerbejdžana došao u prvu zvaničnu posjetu državi Bosni i Hercegovini i njenom glavnom gradu Sarajevu.

Postoji mnogo razloga zbog čega smo se odlučili za pisanje jedne ovakve knjige, koja ima za cilj bosanskohercegovačkoj i regionalnoj javnosti predstaviti lik i djelo Hejdara Alijeva, ali i moderne Republike Azerbejdžan. Knjiga koja je pred vama predstavlja svojevrsni *timeline* društvenog i političkog djelovanja azerbejdžanskog lidera, koji je za sva vremena ostao u sjećanju naroda Azerbejdžana. Realizacija ovog projekta značajno je olakšana jer postoji veliki broj izvora o Hejdaru Alijevu i političkoj historiji Republike Azerbejdžana koji su dostupni na engleskom jeziku. Kao glavne metode tokom rada na ovoj knjizi nametnule su se hronološka, tematska, ali i druge metode koje su doprinijele konačnom izgledu djela. Na ovaj način, knjiga je prihvatljiva podjednako naučnoj, ali i široj javnosti, što je ustvari i krajnji cilj. Knjiga sadrži deset tematskih poglavlja u kojima se govori o početnim izazovima Hejdara Alijeva i njegovom obrazovanju, prvim ozbiljnim funkcijama koje je obnašao kao službenik SSSR-a, borbi za prava Azerbejdžana u okviru SSSR-a, prijelomnim historijskim trenucima poput separatističkih aktivnosti u Garabaghu i Crnom januaru,

prezumianju predsjedničke funkcije i razvoju nezavisnog Azerbejdžana, proaktivnoj vanjskoj politici, Azerbejdžanu nakon Hejdara Alijeva, Drugom ratu u Garabaghu i velikoj pobjedi te diplomatskim odnosima Azerbejdžana i Bosne i Hercegovine, s fokusom na potencijal buduće saradnje.

Iako je nepisano pravilo da zahvala bude na kraju knjige, napravio bih presedan i želio bih se zahvaliti Ambasadi Republike Azerbejdžan u Bosni i Hercegovini na čelu sa ambasadorom Vilayatom Gulijevim, glavnom inicijatoru ovog važnog projekta, ali i mom dragom prijatelju, Elmaru Agasijevu, službeniku Ambasade Republike Azerbejdžan u Bosni i Hercegovini, koji je od ideje do realizacije ovog projekta bio dostupan za svaki vid podrške i pomoći. Iskreno se nadam da će uvaženi čitaoci nakon, što pročitaju ovu knjigu, imati dosta više informacija kako o Hejdaru Alijevu, tako i o prijateljskoj Republici Azerbejdžan.

Admir Lisica MA, autor

Predgovor

Prva knjiga na bosanskom jeziku o Hejdaru Alijevu i modernom Azerbejdžanu

Odlukom predsjednika Republike Azerbejdžan, Ilhama Aliyeva, od 29. septembra 2022. godine, 2023. je u našoj zemlji proglašena „Godinom Hejdara Alijeva“. Hejdar Alirza oglu Aliyev (1923-2003) bio je veliki političar i državnik koji je bio poznat ne samo u Azerbejdžanu i bivšem Sovjetskom Savezu, već i širom svijeta. Bio je prvi Azerbejdžanac koji je predstavljen na visokom političkom i administrativnom nivou pod sovjetskim vođstvom, kao član Političkog biroa Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza i prvi zamjenik predsjednika Vijeća ministara SSSR (1982-1987).

Hejdar Alijev je vodio Sovjetski Azerbejdžan (1969-1982) kao prvi sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Azerbejdžana i nezavisnu Republiku Azerbejdžan (1993-2003) kao njen treći predsjednik. Pokazao je veliku dalekovidnost i političku hrabrost u uslovima sovjetskog režima i formirao političko-ekonomsku i kulturno-intelektualnu osnovu buduće državne nezavisnosti naše zemlje.

U vrijeme strašnog rata i nacionalnog sukoba, Hejdar Alijev, koji se 1993. godine vratio na vrhovno rukovođstvo Azerbejdžana, svojom čvrstom voljom i mudrom politikom

spasio je našu zemlju od haosa i anarhije u koju je zapala. Bio je poznat kao osnivač i arhitekta nezavisne nacionalne države nakon raspada Sovjetskog carstva.

Povodom 100. godišnjice rođenja Hejdara Alijeva, objavljeno je na desetine knjiga i stotine članaka, snimani dokumentarni filmovi, održavaju se kongresi i simpozijumi u Azerbejdžanu, i u različitim zemljama svijeta. Veoma sam zadovoljan što Bosna i Hercegovina nije izostavljena iz ovog procesa, zahvaljujući zalaganju magistra Admira Lisice. Admir Lisica je ušao u modernu bosansku historiografiju kao autor prve knjige o Azerbejdžanu 20. stoljeća i njegovom dokazanom vođi Hejdaru Alijevu.

Rad je napisan na bosanskom jeziku, uz kreativno korištenje različitih izvora. Radeći na knjizi, Admir Lisica je posjetio Azerbejdžan i imao priliku da upozna velika djela i reforme koje je Hejdar Alijev provodio za svoj narod skoro četrdeset godina. Također je svjedočio poštovanju i ljubavi azerbejdžanskog naroda prema svom najstarijem sinu. Nesumnjivo je da su takva lična zapažanja, kao i naučno-historijska istraživanja i političke analize, odigrala bitnu ulogu u pisanju ove zanimljive i izuzetno značajne knjige.

Hejdar Alijev je izbliza poznao historiju i borbu naroda bivše Jugoslavije. Godine 1976. putovao je po zemlji, posjećujući Sarajevo i Mostar dok su on i njegova porodica bili na odmoru na Bledskom jezeru. On je sa uzbuđenjem pričao o složenoj političkoj historiji ovog kraja, bogatoj kulturi, nesvakidašnjim prirodnim ljepotama, talentovanim i vrijednim ljudima. Za vrijeme vodstva Sovjetskog Azer-

bejdžana - 1972. godine potpisan je sporazum o tome da Baku i Sarajevo postanu gradovi pobratimi. Postavljeni su temelji međusobne kulturne i privredne saradnje dvaju glavnih gradova, a nastale su Sarajevska ulica u Bakuu i Ulica grada Bakua u Sarajevu.

Hejdar Alijev je lično poznao Aliju Izetbegovića (1925-2003), istaknutu bosanskohercegovačku društveno-političku ličnost, koji je bio predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine. Dvojac, koji se više puta sastajao u SAD i evropskim zemljama, razmijenio je opširna mišljenja o raznim pitanjima.

Knjiga Admira Lisice je vrijedan doprinos 100. godišnjici rođenja Hejdara Alijeva i godini "Hejdar Alijev", koja se naveliko obilježava u Azerbejdžanu i širom svijeta. To je ujedno i prvo uspješno iskustvo u predstavljanju velikana i osnivača modernog Azerbejdžana bosanskim čitaocima, kao i predstavljanja Republike Azerbejdžana. Nadam se da će autor Admir Lisica u bliskoj budućnosti nastaviti svoja istraživanja u ovom pravcu i dati nove doprinose jačanju historijskog prijateljstva Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana.

Vilayət Quliyev

Izvanredni i opunomoćeni Ambasador
Republike Azerbejdžan u Bosni i Hercegovini
Sarajevo, 10. oktobar, 2023.

1. Odrastanje, obrazovanje i početni izazovi Hejdara Alijeva

Azerbejdžanski Nahčivan¹ predstavlja izuzetno zanimljivo historijsko područje, prije svega zbog svog geografskog položaja i blizine Irana, Armenije te Republike Turske. Ovaj grad, ali i cjelokupno područje, zanimljivo je i iz razloga što je ovo rodno mjesto jedne od najznačajnijih ličnosti u cjelokupnoj historiji Azerbejdžana. Naravno, riječ je o predsjedniku Hejdaru Alijevu, za kojeg se s pravom može reći da je svojevrsni tvorac moderne države Republike Azerbejdžan. Hejdar Alijev je rođen u Nahčivanu 10. maja 1923. godine, naročito inspirativnom području, koje se nalazi oko 450 kilometara udaljeno od glavnog grada Bakua.

Nahčivan je izuzetno interesantno područje zbog svoje bogate historije, što posebno Autonomnu Nahčivansku Republiku čini privlačnim mnogobrojnim arheolozima.² Ova takozvana azerbejdžanska eksklava, mjesto rođenja Hejdara Alijeva, postala je Autonomna Republika u dvadesetim go-

¹ Nahčivanska Autonomna Republika je odvojena enklava od ostatak Republike Azerbejdžan teritorijom Armenije. Osim predivne prirode, rijaka i planina, ova azerbejdžanska regija poznata je po mnogobrojnem historijskom i kulturnom naslijeđu. Vidi: Salam Azerbaijan, IRS Publishing House, Ankara, 2022., 77-89

² Halilov, Toğrul,. 2020. "Terracotta Objects Found in the Early Bronze Age Settlements of the Nakhchivan Region." *Art-Sanat* 0, no. 13: 189-203. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2020.13.0008>

dinama prošlog stoljeća³, a njen značaj je osjetan i u aktuelnim geopolitičkim događajima.⁴ Životni put Hejdara Alijeva, sasvim sigurno je usmjeren i kroz njegovo odrastanje u ovoj sredini, gdje je u jednoj tipičnoj azerbejdžanskoj porodici⁵ rastao u vremenu političkih previranja, ne samo u regiji kojoj pripada Azerbejdžan, nego općenito u svijetu. Djetinjstvo je provodio kao i dobar dio njegovih sunarodnjaka iz Nahčivana, u radničkoj porodici koja se vrijedno borila za napredak i izgradnju vlastite budućnosti. U intervju s jednim američkim novinarom, a koji su prenijeli azerbejdžanski mediji, Hejdar Alijev detaljno opisuje svoje djetinjstvo te borbu porodice za egzistenciju u veoma teškom periodu.

Što se tiče mojih roditelja – oni su duboko utjecali na moj život općenito. Bilo nas je osam u porodici. Moj otac je radio za željeznicu u rodnom mjestu kao mašinovođa. Moji roditelji su imali mnogo dobrih ljudskih osobina i kvaliteta. Istina je da su nam uslovi života bili veoma teški, ali ne mogu da se sjetim da smo bili ikada nesretni zbog te činjenice. Smatrali smo da

³ Vidi: <http://www.matrixoasis.az/en/about-us/azerbaijan/regions/nakhchivan>

⁴ Pitanje Nahčivana tokom dvadesetih godina prošlog stoljeća bio je predmet rasprave jer je Armenija u velikoj mjeri bila zainteresirana za prisvajanje ove teritorije. Ipak, do takvog epiloga nije došlo zahvaljući određenim naporima koje je uložila tadašnja Turska, te je 9. februara 1924. godine osnovana Nahčivanska Autonomna Republika, kao sastavni dio Azerbejdžana. Ismailov Dilgam, History of Azerbaijan, Azerbaijan Architecture and Construction University Methodological Council, Baku, 2017, 300.

⁵ Mustafeyev, Vahid, Heydar Aliyev - Life and Tiems 1923-2003, ANS - Press Publishing House, Baku, 2006, 8.

*su situacija i uslovi u kojima se nalazimo samo Božja odredba i prihvatili smo ih kao takve. Ni moja majka ni otac nisu bili školoovani, ali smo mi djeca – svih nas osmoro – dobili jako do-bro obrazovanje.*⁶

Iako su odrastali u teškim uslovima, specifičnim za radničku klasu tog vremena, to porodicu Alijev nije spriječilo da kreira najbolje uslove za život svoje djece, posebno u kontekstu njihovog obrazovanja, koje je za porodicu Alijev bilo izuzetno važno. Otac Alirza i majka Izet hanuma, osim Hejdara su imali još sedmero djece. Interesantno je da su djeca tokom odrastanja razvila određene afinitete prema različitim humanističkim, tehničkim ili drugim naukama, što je u velikoj mjeri odredilo njihovu buduću životnu putanju. Hejdar Alijev je u ranoj mladosti volio crtanje, slikarstvo, umjetnost, arhitekturu i teatar,⁷ ali to ipak nije bila profesija kojoj će se posvetiti tokom karijere.⁸ Sjećajući se vlastitog odrastanja, Hejdar Alijev je u medijima izjavio da nikada nije razmišljao o tome da će njegov glavni životni poziv ustvari biti politika, te da će izrasti u velikog nacionalnog lidera, o čemu je govorio u medijima.

⁶ Vidi: <https://www.azernews.az/nation/207935.html> Pristupljeno: (9.6.2023.)

⁷ “Iako je bilo svega nekoliko ljudi koje biste mogli nazvati intelekt tualcima, oni su stvorili pozorište. Kada sam imao 12 i 13 godina, često sam išao tamo. Ponekad nisam imao novca, ali od malena su me puštali bez karte. Bio je to veliki događaj za mene. Takve prilike spadaju u moje najdraže uspomene iz djetinjstva.” Vidi: <https://www.azernews.az/nation/207935.html>

⁸ Andrijanov Viktor, Miralamova Husejnbal, Hejdar Alijev, International Business Service, Beograd, 2010, 13-19.

*“Kada sam bio mlad, nisam znao da ću jednog dana postati veliki vođa. Nisam mislio da ću ući u politiku i postati državnik. Nisam ni razmišljao o budućnosti. U suštini, samo sam učio koliko sam mogao u školi te nastojao steći neko osnovno znanje i dobiti odlične ocjene. U tom pogledu, mogu reći da sam bio veoma disciplinovan.”*⁹

Značajan utjecaj na profiliranje Hejdara Alijeva imao je njegov učitelj Latif Huseinzade, kojem je Alijev bio izuzetno zahvalan na prenesenom znanju. Sam Huseinzade naglašavao je spremnost Hejdara Alijeva na sticanje novih znanje te da se isticao među učenicima po izuzetnim rezultatima. Prema sjećanju učitelja, njegovo znanje bilo je spoznato i od strane njegovih vršnjaka, ali i onih nešto starijih koji su mu dodijeliti interesantan nadimak “general”. Za marljiv rad dobijao je i određene nagrade, što je Hejdaru Alijevu bio dodatni stimulans za postizanje još boljih rezultata na polju naobrazbe.¹⁰ Studirao je na Pedagoškoj akademiju u Nahčivanu¹¹ gdje je i diplomirao tokom 1939. godine. Nakon toga, svoje obrazovanje je nastavio nadograđivati na arhitektonskom odeljenju Industrijskog instituta

⁹ Vidi: <https://www.azernews.az/nation/207935.html> Pristupljeno: (9.6.2023.)

¹⁰ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 22.

¹¹ Dokument u kojem se potvrđuje sticanje diplome Hejdara Alijeva napisan je na azerbejdžanskom i ruskom jeziku, a pohranjen je u Nahčivanskom Muzeju Hejdara Alijeva. Diploma sadrži sljedeći tekst: „Građaninu Hejdar Alirza oğlu Alijevu je, pošto je ispunio sve zahtjeve predviđene planom učenja za 1938/39. godinu priznato pravo da predaje u osnovnoj školi, od 1. do 4. razreda nepotpune srednje i u srednjoj školi.“ Isto, 25.

Azerbejdžana, ali Drugi svjetski rat, koji je zakucio na vrata, poremetio je njegove planove, te je ovaj studiji morao prekinuti. Tokom 1941. godine postao je dio državne službe u kojoj je radio za državnu sigurnosnu agenciju Nahčivanske Autonomne Sovjetske Republike. Tri godine nakon prvog angažmana u državnoj sigurnosnoj službi, radio je u drugim kanalima državne službe Sovjetskog saveza, što je ustvari bio njegov dalji profesionalni poziv.¹²

Uzimajući u obzir novonastale ratne okolnosti, jasno je da je Hejdar Alijev uživao povjerenje tadašnjih vlasti, koji su mu još u prvim godinama od pristupanja u službu povjerali ozbiljne zadatke. Hejdar Alijev je te izuzetno turbulentne 1944. godine imao svega 21 godinu. Važno je istaći da je državnoj sigurnosnoj službi pristupio iz vlastite želje, što se može vidjeti i iz odlučnog zahtjeva koji je 27. aprila 1944. godine dostavio rukovodstvu državne bezbjednosti u Nahčivanu.¹³ Svi navedeni događaji ukazivali su na to da Hejdar Alijev ima jako izražajnu državničku crtu te potrebnu svijest o značaju domovine, što će kasnije biti ključno u borbi za azerbejdžansku nezavisnost i izgradnju moderne azerbejdžanske države.

Alijev je tokom obnašanja funkcije u državnoj bezbjednosti nastavio sa školovanjem, te se 1950. godine usavršavao u tadašnjoj Lenjingradskoj školi dopunske obuke rukovo-

¹² M. Hakan Yavuz, Heydar Aliyev as Architect and Founder, Baku Dialogues Policy Perspectives On The Silk Road Region, Vol. 6 | No. 3 | Spring 2023. 24.

¹³ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 43.

dećeg operativnog sastava Ministarstva državne bezbjednosti SSSR. Tokom ovog jednogodišnjeg programa Hejdara Alijev je stekao mnogo novih znanja iz različitih oblasti, koje su mu u kasnijem periodu bile od velike važnosti. Sama diploma mu je omogućila dalje napredovanje u službi. Novi zadatak za Alijeva bio je u glavnom gradu Azerbejdžana Baku, gdje je imenovan na mjesto zamjenika 2. odsjeka Ministarstva državne bezbjednosti Azerbejdžanske SSR. U godinama koje su uslijedile za svoj doprinos u službi višestruko je nagrađivan, što je svojevrsni dokaz njegove teze izrečene u ranije spomenutom intervjuu za američke medije da je bio posvećen učenju i stjecanju novih znanja.¹⁴ Jedan od važnijih događaja u životu Hejdara Alijeva jeste upoznavanje sa njegovom budućom suprugom Zarifom, koja će mu biti velika podrška u predstojećim izazovima. Prema dostupnim izvorima, ljubav Hejdara Alijeva prema Zarifi bila je izuzetno velika, a zbog određenih okolnosti svoju vezu su na početku morali kriti. Ipak, 1948. godine stupaju u brak,¹⁵ te nekoliko godina nakon toga postaju roditelji kćerke Sevil i sina Ilhama, aktuelnog predsjednika Republike Azerbejdžan.

¹⁴ Isto, 48-50.

¹⁵ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 60-62.

2. Čovjek od povjerenja i velikih zadataka

Od rane mladosti, kroz stjecanje obrazovanja i formiranje porodice, Hejdar Alijev je iskazivao veliku dozu posevećenosti, što mu je kod kasnijih izazova bilo od velike pomoći. Iako je bio u velikoj mjeri inkorporiran u izuzetno bitne državne poslove nakon što je angažiran u državnoj sigurnosnoj službi, ključni trenutak u njegovoj karijeri može se smatrati njegovo imenovanje na mjesto prvog sekretara Centralnog komiteta Komunističke partije Azerbejdžana. Hejdar Alijev je na ovu poziciju imenovan u ljeto 1969. godine, ali je prema dostupnim izvorima bio svjestan dosta ranije da je za njega pripremljen izuzetno važan poziv, ali u isto vrijeme i veliki izazov. Ključni trenutak u cjelokupnom imenovanju Hejdara Alijeva jeste sastanak održan u Moskvi sa tadašnjim generalnim sekretarom Leonidom Brežnjevim.

Kada ga je Brežnjev pozvao na razgovor kako bi ga obavijestio o odluci, Hejdar Alijev je bio svjestan kolika ga odgovornost čeka ukoliko prihvati dužnost, te je u početku nastojao odbiti ponudu Brežnjeva, ali to Brežnjev ni tadašnji politički vrh u Moskvi nisu željeli prihvatiti. Za njih je u tom trenutku Hejdar Alijev bio jedini pravi izbor, te kadar kojem se vjeruje, stoga nije bilo govora o prolongiranju ili odbijanju. Shodno tome, Alijev je ubrzo stupio na dužnost i krenuo je u izgradnju modernog i prosperitetnog Azer-

bejdžana.¹⁶ Nakon preuzimanja dužnosti, Hejdar Alijev je održao govor u kojem je između ostalog rekao:

*Ja shvatam svoju odgovornost u vezi postavljanja na ovaj položaj, razumijem složenost i teškoće zadataka koji stoje predama i hoću da vas uvjerim da ću uložiti sve čime raspolazem da bih opravdao ovo veliko i visoko povjerenje. Pri tome se nadam i računam na pomoć i podršku svih članova CK Komunističke partije Azerbejdžana, članova biroa CK, svih rukovodećih partijskih, sovjetskih i privrednih radnika naše republike. Smatram da zalog naših budućih uspjeha može biti aktivan zajednički rad.*¹⁷

Period koji je uslijedio za Alijeva je bio svojevrsni izazov karijere jer je pred njim bio najozbiljniji profesionalni zadatak. Na tom putu, Hejdar Alijev je birao samo najbolje i najodanije saradnike koji su mu pomagali da polahko započne određene reforme s ciljem jačanja Azerbejdžana. Fokus je bio na ekonomskim pitanjima, ali i na mladim, o kojim je Hejdar Alijev često govorio. U periodu od stupanja na dužnost pa sve do 1982. godine, uspio je postići transformaciju ekonomskog i transportnog sistema u Azerbejdžanu, što je bilo izuzetno veliko dostignuće. Nastojao je izgraditi dobre relacije sa različitim sektorima koji su bitna karika za izgradnju Azerbejdžana.¹⁸ Kroz djelovanja Hejdara Alijeva bilo je vidljivo da poziciju na kojoj se nalazi želi iskoristiti kako bi doprinio razvoju i prosperitetu vlastitog naroda,

¹⁶ Isto, 104-106.

¹⁷ Isto.

¹⁸ M. Hakan Yavuz, Heydar Aliyev as Architect and Founder, 26.

što je bilo uočljivo i tokom njegovog obraćanja na XXIV kongresu Komunističke partije Sovjetskog saveza, 30. marta 1971. godine, gdje potencira ekonomski i privredni rast, te buduće planove. Govor pun samopouzdanja obilovao je informacijama o rezultatima i planovima fokusiranim na razvoj naftne¹⁹, hemijske i prehrambene industrije.

Njegovo mladalačko opredjeljenje prema nauci nije iščezlo ni tokom obavljanja važnih dužnosti na najvećem državnom nivou, što potvrđuje nastojanje za unaprijeđenje obrazovanja Azerbejdžana. Sam podatak da je Hejdar Alijev, dok se nalazio na čelu Azerbejdžana, utjecao na to da se otvori čak 1.155 biblioteka, 1.316 klubova, 849 škola, 44 muzeja te vojni internat, govori o jasnoj obrazovnoj strategiji koju je nastojao implementirati.²⁰ Pozitivni rezultati i vidljiv napredak, donijeli su mu novu dužnost. Tokom 1976. godine na XXV kongresu, predložen je za člana Politbiroa CK KPSS²¹. Bio je prvi Azerbejdžanac kojem je ukazano ova čast, što potvrđuje da je njegov rad prepoznat od vrha tadašnje Moskve.²²

¹⁹ Hejdar Alijev je nastojao da se unaprijedi proizvodnja nafte jer je shvatao značaj pomenutog energenta za budući razvoj Azerbejdžana. Energetskom sektoru je posvećivao veliku pažnju, ali to nije umanjilo značaj ostalom privrednom razvoju kojem je posvećivao pažnju.

²⁰ Andrijanov, Husejnbala, Hyjdar Alijev, 119.

²¹ Tokom 1982. godine, Hejdar Alijev je unaprijeđen za punopravnog člana Politbiroa, a istovremeno obavlja izuzetno značajnu dužnost zamjenika predsjednika Vijeća ministara SSSR-a. M. Hakan Yavuz, Heydar Aliyev as Architect and Founder, 26.

²² Isto, 133.

Ako sa ove distance posmatramo djelovanje Hejdara Alijeva, vidljivo je da on pomno gradi azerbejdžansku poziciju unutar tadašnjeg Sovjetskog Saveza, ali pri tome ne narušava autoritet vrhovne vlasti. Ova pronicljiva politika mu je omogućila da ojača Azerbejdžan na ekonomskom, ali i političkom planu, bez sukobljavanja interesa. Da je ovakvo djelovanje bilo izuzetno značajano, potvrdit će događaji u kojima je Azerbejdžan smogao snagu da krene u nezavisnost, pa se s pravom može istaći da je izgradnja modernog Azerbejdžana svoje temelje dobila još za vrijeme postojanja Sovjetskog Saveza. Uzmemo li u obzir cjelokupno stanje na političkoj sceni tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća u SSSR-u, jasno je da politički balans nije bilo lahko postići. Za Hejdara Alijeva se može reći da je svaku dužnost koja mu je bila povjerena izuzetno marljivo obnašao, te da je aktuelnu poziciju koristio na najbolji način kako bi se pripremio za nove izazove koji su pred njim. Život u Moskvi, tokom obnašanja funkcija, bio je izazovan, te je Hejdar Alijev morao pronicljivo i odmjereno voditi obnašati dužnost, kako neko od sovjetskih funkcionera iz drugih država, ne bi imali prigovora. Prema uputama Andropova, u ovoj fazi profesionalnog djelovanja, Hejdar Alijev svoj fokus usmjerio na razvoj željezničkog saobraćaja.²³

Osim toga, nastojao je poboljšati prava radnika na željeznicama, na način da od strane vlasti dobiju određena priznanja koja će im biti od koristi u daljem radu, što se i dogodilo u godinama koje su uslijedile. U periodu od 1970.

²³ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 168.

do 1985. godine, jasno se mogu vidjeti razvojni rezultati Azerbejdžana pod vodstvom Hejdara Alijeva. Pomenuto razdoblje za Azerbejdžan je izuzetno važno jer su stotine izgrađenih fabrika, značajno utjecale na rast Azerbejdžana unutar SSSR-a. Također, značajno je napomenuti da je Alijev različitim mjerama i unapređenjima azerbejdžanske ekonomije, uspio da dosegne broj od 350 različitih proizvoda koje je Azerbejdžan izvozivo za potrebe čak 65 država, što je izuzetan uspjeh, posebno ako govorimo o komunističkom periodu.²⁴ Ovo petnaestogodišnje razdoblje s pravom se može smatrati jednim od ključnih trenutaka za budućnost Azerbejdžana, jer se tada veliki broj Azerbejdžanaca školuje na prestižnim univerzitetima s ciljem da, nakon što se vrate u Azerbejdžan, svojim stečenim znanjima i vještinama dodatno unaprijede zemlju.

Uz proaktivno višeslojno djelovanje u kojem se može vidjeti podjednaka posvećenost pojedincima i njihovim potrebama, ali i cjelokupnoj naciji, Azerbejdžan je na neki način preuzeo dominaciju nad mnogim članicama SSSR-a u pogledu razvoja ekonomije i privrede, što je svakako bio izuzetno veliki podvig.²⁵ Politika koju je provodio dala mu je podstrek da slijepo ne slijedi odluke zvanične Moskve, ukoliko mu njegov svjetonazor ukazuje da to nije ispravno. Izuzetno utjecajni lider Mikhail Gorbačov i Hejdar Alijev, imali su poprilično korektne odnose tokom osamdesetih godina. Gorbačov, kao generalni sekretar, imao je veliki

²⁴ Madatli Eynulla, Heydar Alijev – Nacional Leader of Azerbaijan, Embassy of Republic Azerbaijan in Pakistan, Islamabad, 2008., 16.

²⁵ Madatli Eynulla, Heydar Alijev, 17.

utjecaj na procese u SSSR, čega je bio svjestan i Hejdar Alijev. Jedan događaj u kojem su akteri bili Gorbačov i Hejdar Alijev, izuzetno je zanimljiv jer omogućava analizu političkog djelovanja Hejdara Alijeva u izazovnim situacijama. Radilo se o imenovanju određenih funkcionera na izuzetno odgovorne funkcije, kojim je upravljao Gorbačov. Hejdar Alijev, nezadovoljan načinom kadroviranja, pokušao je utjecati na anomalije koje su se pojavile u kadrovskom sistemu tadašnje SSSR. Ruski političar Gennady Kolbin, bio je kandidat za mjesto prvog čovjeka Kazahstana, što je Hejdar Alijev smatrao neprimjerenim, što se može vidjeti i iz načina na koji je artikulirao svoj stav prema kolegama²⁶:

*Kolibi nije loš čovjek. On može biti dobar prvi sekretar. On je bio prvi sekretar Uljanovske oblasti i, čini mi se, nije loše radio, mada se bavio i obmanama. To je svima poznat. Hoću da kažem da ste ga mogli postaviti za rukovodioca najveće partijske organizacije u Rusiji. I on će raditi. Ali za Kazahstan, Kolibi nije dobro rješenje. Imajte na umu da pravite grešku.*²⁷

Prema vlastitom sjećanju, Hejdar Alijev ističe da je često bio u prilici da vodi određene rasprave sa Gorbačovom, zbog toga što je smatrao da određena rješenja koje planira donijeti nisu dobra po zemlje u sastavu SSSR-a. Hejdar Alijev je imao određeni utjecaj, te je kao izuzetno neugodan pregovarač, uspevao da promijeni mišljenje Gorbačova, te se zbog toga može smatrati da je u političkom smislu bio izuzetno neugodan rival za njega i njegove bliske saradnike.

²⁶ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 230.

²⁷ Isto.

S druge strane, na Jegona Ligačova nije uspijevaao da izvrši pritisak u pogledu određenih rješenja, koja će se u konačnici ispostaviti kao pogubna po interese u prvom redu Azerbejdžana, ali i ostatka SSSR-a.²⁸

Uloga Hejdara Alijeva u cjelokupnom napretku SSSR-a sasvim sigurno je neupitna, ali ga uspjesi koje je postizao nisu mogli spasiti od određenih političkih spletkarenja unutar partije. Značajno je napomenuti da se Hejdar Alijev odupirao raznim pokušajima diskreditiranja, ali su svi ti pritisci u određenoj mjeri utjecali na njegovo zdravstveno stanje. U određenoj mjeri Alijev je imao manjih zdravstvenih problema, ali je to bilo daleko od stanja koje je zahtjevalo da se povuče iz Savjeta ministara i Politbiroa. Pritisci na Hejdara Alijeva, ali i njegovu porodicu²⁹, kulminirali su tokom 1987. godine.

U oktobru 1987. godine ključan je bio jedan od sastanaka između Hejdara Alijeva i Gorbačova, na kojem mu je

²⁸ Isto, 230-231.

²⁹ Njegov sin Ilham, uspješno je diplomirao i magistrirao u Moskovi. Znanja stečena iz oblasti međunarodnih odnosa i historije su mu ponudila mogućnost bavljenja diplomatijom, u nekom od evropskih gradova poput Parisa ili Londona. Iako je po struci ispunjavao kriterije za taj poziv, prema savjetima oca Hejdara, odlučio je da na početku svoje karijere bude posvećen nauci, te da sačeka sa diplomatskim pozivom. Pretpostavlja se da je Hajder svome sinu Ilhamu to savjetovao zbog svjesnosti težine pomenutog posla, te toga da vjerovatno Ilham neće moći mirno obavljati svoja zaduženja, jer je svjestan pritiska koji je vršen na njega u kontekstu odstupanja sa pozicije koju je obnašao. Andrijanov, Husejnbała, Hejdar Alijev, 236.

Gorbačov sugerirao da bi bilo poželjno da on ode iz Politbiroa i Savjeta ministara. Ovakva reakcija Gorbačova pomalo je iznenadila Alijeva. Njih dvojica su se poznavala dugi niz godina, te nije bilo prostora za određena taktiziranja. Alijev je na Gorbačove sugestio istakao da ne vidi razlog zbog kojega bi napustio rad u pomenutim institucijama, ali ako Gorbačov iz nekog razloga smatra da to treba da bude tako, onda nema ništa protiv toga. Ovakav istup Hejdara Alijeva u trenucima kada se faktički dešava politički obračun sa njim, ukazuje na smirenost i političku mudrost. Reakcija Gorbačova išla je u smjeru toga da od Alijeva traži da se izjasni o tome da li ide dobrovoljno ili zbog zdravstvenog stanja. Alijev je nešto kasnije saopštio da iz Savjeta ministara i Politbiroa odlazi zbog zdravstvenog stanja, što je po reakciji Gorbačova, koji ga je nakon toga zagrlio, bio odgovor koji je očekivao.³⁰

Politički pritisci i u konačnici obračun sa Alijevom i njegovim određenim saradnicima, postali su sovjetska stvarnost, što potvrđuju i kadrovske čistke u kasnim osamdesetim godinama. Prema dostupnim izvorima, u aprilu 1988. godine iz Centralnog Komiteta otišlo je preko stotinu različitih funkcionera, koji su na određeni način bili smetnja rukovodstvu u Moskvi. Jedan od primjera osvetničkih političkih spletki jeste uklanjanje sa pozicije funkcionera Bagirova, koji je djelovao iz Bakua. On je za vrijeme angažmana u državnoj službi postigao značajne uspjehe, ali to nije bilo dovoljno.

³⁰ Isto, 241.

Naime, Bagirova je ranije preporučio Hejdar Alijev, što se nakon njegovog odlaska iz Politbiroa i Savjeta ministara, smatralo za lošu referencu. Pritisak je vršen i na braću Alijev, Hasana, Dželala i Agilu. Obračun sa porodicom je činjen na izuzetno okrutan način. Ostajali su bez posla te određeni period bili bez posla, što je bio direktni udar na egzistenciju. Iz navedenih primjera se može uvidjeti kako politički put Alijeva starijeg, ali ni mlađeg, nije bio jednostavan i lahak.³¹

³¹ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 246-249.

3. Tenzije u Garabaghu³², Crni januar i put u nezavisnost Republike Azerbejdžan

Nakon izuzetno turbulentnih događaja i uklanjanja Hejdara Alijeva sa političke pozornice, on se odlučuje na odlazak u svoj rodni Nahčivan, odakle kreće njegova borba u smjeru dodatnog jačanja Azerbejdžana, ali i postepenih priprema za trenutak koji će biti prijeloman za budućnost Azerbejdžana i njegovih stanovnika. Riječ je o borbi Hejdara Alijeva za nezavisnost Azerbejdžana³³, koja je u konstelaciji tadašnjih političkih odnosa bila neminovnost. Da bismo shvatili zbog čega Alijev kreće u izuzetno neizvjesnu avanturu borbe za nezavisni i prosperitetni Azerbejdžan, potrebno je sagledati cjelokupnu situaciju na teritoriji Azerbejdžana. Kraj osamdesetih godina donosi turbulencije u dijelu Azerbejdžana koji Azerbejdžanci nazivaju Garabagh, a Armeni Nagorno-Karabah.³⁴

³² Oficijalni naziv koji zvanični Baku koristi nakon uspostavljanja kontrole nad ovim regionom tokom jeseni 2023. godine. Isti će biti većinom korišten u knjizi.

³³ M. Hakan Yavuz, Heydar Aliyev as Architect and Founder, 26-27.

³⁴ Epilog zločina koje je počinila armenska strana jeste protjerivanje oko 800.000 Azerbejdžanaca koji su od tog trenutka postali izbjeglice, a država Azerbejdžan je izgubila značajan dio teritorije koja je ostala pod okupacijom Armenije. Halilović Enver, Postsovjetski geopolitički prostor i Balkan, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012, 191.

Od 1988. godine u ovoj azerbejdžanskoj regiji primjetno je jačanje armenskog separatizma, koji je u velikoj mjeri ugrožavao teritorijalni integritet Azerbejdžana. Problemi u Garabaghu kulminiraju u trenutku kada Armeni pokušavaju pripojiti Garabagh Armeniji. Planinska enklava Garabagh postaje tako spor između Armenije i Azerbejdžana, dvije sovjetske republike koje su smatrale da polažu pravo na ovo područje. Činjenice ukazuju na to da je Nagorno-Karabagh ili jednostavno Garabagh, dio azerbejdžanske teritorije, te je razumljivo da se vlasti, ali i građani u tim trenucima bune protiv otvorenog armenskog separatizma. Armeni su u ovom regionu namjeravali provesti referendum o pripajanju Armeniji, što su Azerbejdžanci odbacivali prihvatati. Od tada kreću stalna previranja i sukobi između Armenije i Azerbejdžana³⁵. Suverenitet Azerbejdžana nad Garabaghom u konačnici je uspostavljen tokom oktobra 2023. godine.³⁶

Osim tenzija u Garabaghu, koji će kasnije prerasti u rat, još jedan događaj utjecao je na Hajdera Alijeva, kao presudan faktor u borbi za nezavisnost Azerbejdžana i njegovog naroda, a to je zločin sovjetske "Crvene Armije" koji je počinjen nad Azerbejdžancima u Bakuu.³⁷ Prema svjedočenjima, tog kobnog 20. januara 1990. godine, nekoliko desetina hiljada vojnika, a prema ranijim instrukcijama SSSR-a,

³⁵ Deljković Adis, *Rat i mir u Nagorno-Karabahu*, Autor, Sarajevo, 2022, 9-10.

³⁶ Vidi:<https://www.klix.ba/vijesti/svijet/predsjednik-azerbejdžana-podigao-drzavnu-zastavu-u-glavnom-gradu-nagorno-karabaha/231015065> Pristupljeno: (16.10.2023.)

³⁷ M. Hakan Yavuz, Heydar Aliyev, 27.

ulazi iz pet pravaca, bez najave i napada Baku. U zločinačkom naletu, s teškim oklopnim vozilima, osim uništavanja imovine i infrastructure, ubijeno je 150 Azerbejdžanaca, dok ih je 744 teže i lakše ranjeno. Četiri osobe su tokom akcija sovjetske vojske nestale. Osim 20. januara, djelovanje vojske protiv Azerbejdžanaca nastavljeno je i u narednim danima. Od tada se ovaj dan u Azerbejdžanu obilježava kao “Crni januar”, u spomen na događaje koji su prethodili azerbejdžanskoj nezavisnosti.³⁸ Hejdar Alijev se u trenutku pomenutih zločina nalazio u Moskvi, ali je odmah 21. januara stigao u Baku, kako bi osudio strašni zločin sovjetskog rukovodstva u Baku. Na taj način Hejdar Alijev je iskazao svoju spremnost da stane uz narod Azerbejdžana u teškim trenucima. Naravno, ovim činom se polahko nametao kao lider i zaštitnik naroda kojem pripada, što je uslijed svih geopolitičkih procesa, koji su se krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog stoljeća odvijali na području SSSR-a i regiona, bio izuzetno riskantan potez.

O stravičnom teroru koji je tokom januarskih dana 1990. godine izvršen nad Azerbejdžancima pisalo se i govorilo i izvan Azerbejdžana, što ukazuje na obim zločina, te da je javnost bila svjesna kako Azerbejdžan ulazi u jednu novu epohu nakon pomenutih nemilih događaja. Na dženazi ubijenim prisustvovalo je oko 50.000 stanovnika, što ukazuje na to da je javnost bila izuzetno zainteresirana za

³⁸ Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/prije-33-godine-desio-se-crni-januar-zlo%C4%8Din-u-azerbejd%C5%BEnu/2792601> Pristupljeno: (2.8.2023.)

ovaj događaj, koji će biti jedan od prijelomnih trenutaka u borbi za nezavisnost Azerbejdžana.³⁹

Reakcija Hejdara Alijeva bila je promptna, što potvrđuje veoma sadržajan govor koji je održao nakon zločina u glavnom gradu Azerbejdžana:

Poštovani sunarodnici, dame i gospodo,

Kao što znate, dugi niz godina sam bio prvi sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Azerbejdžana i prvi zamjenik predsjednika Vijeća ministara SSSR-a. Bio sam i član Politbiroa. Onda sam imao srčani udar (1987). Posljednje dvije godine sam u penziji zbog bolesti. Obaviješten sam o događajima koji su se dogodili jučer u Bakuu i, naravno, ne mogu biti ravnodušan prema njima. Želim da izrazim saučešće azerbejdžanskom narodu zbog tragedije koja je rezultirala velikim brojem žrtava. Što se tiče događaja koji su se desili u Azerbejdžanu, smatram ih nezakonitim, neprijateljskim prema demokratiji i potpuno kontradiktornim principima ljudskih prava i uspostavljanja legitimne nacije [SSSR]... Prošle su već dvije godine od početka sukoba između Azerbejdžana i Armenije oko Nagorno-Karabaha. Dvije godine je trebalo da bude dovoljno vremena da Azerbejdžan rješi ovaj problem i da okonča unutrašnje i nacionalne sukobe i da stvori uslove za samostalan život u SSSR-u za svakog građanina bez obzira na nacionalnu pripadnost. Da su, u ranim fazama problema Karabaha, partijski lideri Republike

³⁹ Vidi: https://www.rferl.org/a/azerbaijanis-mark-30th-anniversary-of-bloody-black-january-crackdown/30383248.html?fbclid=IwAR3z8d0y_j7pVzO1yypAUYm0lWeaRD3gV6LQWRoqdy-2JAAxCvXV4KB2FCM Pristupljeno: (3.8.2023)

preduzeli odgovarajuće korake, napetost ne bi eskalirala, a strane ne bi pretrpjele tolike žrtve. Ono što je još važnije je da ne bi bilo ovog masakra od 19. do 20. januara 1990. godine. Nažalost, lideri vlade Azerbejdžana, kao i vrhovni politički lideri, nisu iskoristili takve mogućnosti. Bilo bi moguće zaustaviti zadiranje naših granica između Azerbejdžana i Armenije da je to učinjeno na vrijeme. Prije tri mjeseca narod je iznio svoje zahtjeve u vezi sa granicama. Ali niko nije htio da se sastane sa njima, da ozbiljno shvati njihov problem. Da ponovim. Bilo bi moguće smiriti ljude. Da se razmatralo pitanje jačanja partijskih lidera Azerbejdžana, situacija ne bi postala napeta, a ne bi bio potreban ni ulazak vojske. Mislim da je bilo mnogo šansi da se situacija kontroliše sa političke tačke gledišta. Ali ove šanse nisu iskorištene, a sovjetska armija i veliki kontingent Ministarstva unutrašnjih poslova SSSR-a izvršili su invaziju na Baku. Rezultat je očigledan. Svi smo svjesni tragedija koje su rezultirale. Ovo smatram političkom greškom. Da, napravljena je politička greška. Vlast jednostavno nije mogla procijeniti realnu političku situaciju u Republici. Nisu poznavali ni psihologiju azerbejdžanskog naroda jer su bili slabi odnosi sa različitim slojevima stanovništva. Čini se da nisu shvaćali da će to rezultirati tragedijom. Ali sve je to trebalo ranije uzeti u obzir i preduzeti potrebne korake. Vojska je izvršila invaziju na grad i poginuli su nevini ljudi. Svi oni koji su bili umiješani u stvaranje ovog haosa u našoj zemlji moraju biti izvedeni pred lice pravde.⁴⁰

⁴⁰ Vidi: https://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/74_folder/74.articles/74_aliyev_blackjan.html?fbclid=IwAR0vTGg4oaN-pXriqZTJBGuEe9R5f4DtSWjMpGlaasRqDvZH59nb_oyLasBA
Pristupljeno: (4.9.2023.)

Nakon zločina u Bakuu, svijest građana Azerbejdžana o novonastalim okolnostima je bila na većem nivou. Postalo je jasnije kako se Azerbejdžan nalazi pred svojevrsnom prekretnicom te da njegova budućnost ovisi o budućim teškim odlukama koje će uskoro morati biti donosene. Azerbejdžan je 28. maja 1918. godine, nakon odluke Azerbejdžanskog nacionalnog vijeća, proglasio nezavisnost Azerbejdžanske Narodne Republike, ali je taj status Azerbejdžan zadržao svega dvije godine jer je, uslijed boljševičke okupacije 1920. godine, postao dio Sovjetskog Saveza. Uslijed sve većih tenzija sa Armenijom, zločinom iz Bakua, općoj nestabilnosti unutar Sovjetskog Saveza, bilo je očekivano da Azerbejdžan krene u put nezavisnosti, koji će biti temelj budućeg ekonomskog razvoja ove države. Godina 1991. za Azerbejdžan i Azebejdžance bila je izuzetno turbulentna jer su direktno bili sudionici velikih geopolitičkih promjena. Izuzetno velikoj nepovjerenje među Azerbejdžancima vladalo je nakon masakra iz januara 1990. godine, te se moglo predosjetiti kako će 1991. godina biti prijelomna u kontekstu budućnosti Azerbejdžana. Ključni događaji odvijali krajem ljeta i u jesen. Naime, na zasjedanju Visokog vijeća Azerbejžana, koje je imalo ulogu tadašnjeg Parlamenta, 30. augusta 1991. usvojena je deklaracija koja je bila uvod na putu ka proglašenju nezavisnosti države, pod tadašnjim vodstvom kontroverznog lidera Ayaza Mutalibova, koji je kasnije postao i predsjednik Azerbejdžana.⁴¹

⁴¹ Mehren Kamrava, *State-Bulding in Azerbaijan: The Search for Consolidations*, Middle East Journal, Vol. 55, No. 2, Spring, Middle East Institute, 2001, 220.

Septembar je bio u znaku različitih zasjedanja na kojima se raspravljalo o nezavisnosti od SSSR-a. Visoko vijeće usvojilo je značajnu odluku 18. oktobra 1991. godine, koja je u javnosti poznata kao Ustavni akt o državnoj nezavisnosti Azerbejdžanske Republike. Usvojenim dokumentom, SSSR je nazvan okupatorom, a Azerbejdžan je proglašen nasljednikom republike osnovane 1918.⁴² Odlukom Visokog vijeća 29. decembra 1991. raspisan je referendum⁴³ kao posljednji čin potvrde nezavisnosti države. Azerbejdžan je demokratskim putem potvrdio svoje opredjeljenje, te je sa ukupno 99,76% i zvanično postao nezavisan.⁴⁴

Republika Turska je bila prva zemlja koja je prepoznala važnost nezavisnosti Azerbejdžana, te je 9. novembra 1991. godine priznala njegovu nezavisnost. Diplomatske veze između dvije države uspostavljene su 14. januara 1992. go-

⁴² Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/republika-azerbejd%C5%BEan-obilje%C5%BEava-dan-nezavisnosti/2010701> Pristupljeno: (5.7.2023.)

⁴³ Političko vodstvo Armena u Garabaghu je organiziralo također referendum o nezavisnosti Nagorno-Karabaha. Prema službenim rezultatima 108. 615 osoba bilo je za nezavisnost, a svega 24 protiv. Uzmemo li u obzir da je 1989. godine na ovom području bilo čak 21, 5 posto stanovnika azerbejdžanske nacionalnosti, jasno je da su za nezavisnost glasali isključivo Armeni koji žive na tom području. U konačnici, nezavisnost Republike Artsakh ne priznaje čak ni Armenija koja je njen finansijer i saveznik još od početka konflikta. The Referendum on Independence of the Nagorno Karabakh Republic, <https://www.nkr.am/en/independence-referendum-in-karabakh>

⁴⁴ Vidi: <https://www.statista.com/statistics/1292544/ussr-independence-referendums/> Pristupljeno: (17.7.2023.)

dine⁴⁵, a odlični odnosi dvije države primjetni su na svim poljima do danas.⁴⁶ Nije samo Azerbejdžan krenuo putem nezavisnosti već i ostale dotadašnje sovjetske republike, koje nisu podržale ideje Mikhaïla Gorbačova, koji je pokušao reformamama očuvati tadašnji Savez. Ideja "Popularnog fronta" nije uspjela, a epilog toga bila je nezavisnost Azerbejdžana te Republike Armenije, Republike Bjelorusije, Republike Estonije, Republike Gruzije, Republike Kazahstana, Republike Kirgistan, Republike Latvije, Republike Litvanije, Republike Moldavije, Ruske Federacije, Republike Tadžikistana, Republike Turkmenistana, Republike Ukrajine i Republike Uzbekistana.⁴⁷ Ipak, situacija u Azerbejdžanu se sve više komplicirala, a čemu je doprinijela nestabilna vlast, te kontinuirane armenske provokacije u regionu Garabagh. Ranije tokom proljeća i ljeta 1991. godine situacija u pomenutoj regiji je izmakla kontroli, te je bila potreba provedba operacije kodnog imena "Operacija prsten"⁴⁸.

⁴⁵ Vidi: <https://mfa.gov.az/en/category/europe/turkey#:~:text=T%C3%BCrkiye%20is%20the%20first%20country,turned%20into%20a%20strategic%20alliance> Pristupljeno: (5.9.2023.)

⁴⁶ Turska i Azerbejdžan su povezani različitim projektima iz domene ekonomije i energetike, ali su dvije zemlje u velikoj mjeri povezane zajedničkom tradicijom i kulturom. U azerbejdžanskoj, ali i turskoj javnosti poznata je parola „Jedna nacija, dvije države“, koja objašnjava da su dvije države biti partneri. Makili-Aliyev, Kamal. "Azerbaijan's Foreign Policy: Between East and West" Istituto Affari Internazionali (IAI), 2013.

⁴⁷ Halapić Edin, Kodžali (Xocali) – nedokazani genocid Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXI – 2018, 208.

⁴⁸ Zajednička akcija azerbejdžanskih snaga i tadašnje zvanične Moskve u smjeru obuzdavanja armenskih snaga. Akcija predstavlja

Ipak, Armenija nije odustala od svojih dotadašnjih aktivnosti s ciljem potčinjavanja Grabagha. Bombardovanje Hodžalija trajalo je kontinuirano tokom 1991. i 1992. godine, a kulminiralo je planiranim velikim zločinom u februaru 1992. godine. Važno je napomenuti da je Hodžali bio u blokadi, koja je izvršena pod komandovanjem armenskih majora Oganjan Sejran Mušegović (Oganyan Seyran Mushegovich) i Jevgenij Nobokhin (Yevgeniy Nobokhin). O brutalnosti armenskih zločina svjedoče zvanični podaci o ubijenim građanima Hodžalija azerbejdžanske nacionalnosti. Ukupan broj ubijenih civila je 613, uključujući 63 djeteta i 106 žena koji su masakrirani kao i 70 starijih osoba. Za desetine ubijenih još uvijek se ne zna tačna sudbina jer do danas nisu pronađeni.⁴⁹ Azerbejdžan je uložio velike napore kako se ne bi zaboravili zločini počinjeni u Hodžaliju, o čemu govore diplomatski uspjesi od 2013. godine do danas u smjeru proglašenja rezolucija o masakru u Hodžaliju, a značajno je napomenuti da je među mnogobrojnim državama koje su osudile genocid u Hodžaliju i Bosna i Hercegovina.⁵⁰

Veliki broj stradalih Azerbejdžanaca bili su opomena, ali i uzbuna intelektualcima, radnicima i svim ostalim građanima da trenutna vlast nije sposobna da se nosi sa svim ne-

prvu zajedničku aktivnost ove vrste između Azerbejdžana i policijskih sovjetskih snaga.

⁴⁹ Halapić, Kodžali (Xocali), 219-220.

⁵⁰ Karčić Hamza, Khojaly: The Worst Massacre in the Nagorno- Karabakh War and Azerbaijan's Quest to Commemorate the Tragedy, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 2016, 2-4.

daćama nastalim nakon pojačanih armenskih separatističkih aktivnosti. Ostat će zapamćen govor Hejdara Alijeva, u svojstvu predsjednika Azerbejdžana, na komemorativnom skupu u znak sjećanja na žrtve masakra u Hodžaliju koji je održao 26. februara 1995. godine.

Azerbejdžanci moji! Dragi muslimanski sunarodnici!

Ovdje smo u džamiji Taza Pir da obilježavamo treću godišnjicu genocida u Hodžaliju. Tokom svoje viševjekovne historije, narod Azerbejdžana je napravio ogromne korake, osvojio značajne vrhove i doprinio univerzalnoj kulturi. Muslimani su svijetu dali Časni Kur'an. Vjekovna historija Azerbejdžana svjedočila je mnogim tragedijama, uključujući agresiju iz Armenije u posljednjih šest godina, nanošenje gubitaka i teškoća civilima te okupaciju naših teritorija. Ali masakr u Hodžaliju, koji je naša rana koja krvari, je najtragičniji rezultat. Mnogo slučajeva vandalizma i masakra počinjeno je protiv čovječanstva kroz historiju, uključujući genocid u Hodžaliju, jedan od najbrutalnijih, koji su počinili armenski agresori. Ovaj rat koji je Armenija pokrenula prije šest godina jeste nanio ogromnu patnju našem narodu, što je rezultiralo genocidom u Hodžaliju. Armenija je pokrenula rat na azerbejdžanskom tlu, a mi treba da branimo svoju domovinu. Naravno, rat znači krvoproliće, ljudsku patnju. Mnogi od naših najvrjednijih sinova i kćeri postali su šehidi. Međutim, masakr u Hodžaliju počinjen prije tri godine najstrašniji je rezultat ovog rata u kojem su nevini ljudi, uključujući žene, djecu i starce, surovo osakaćeni ili brutalno ubijeni. To je najbolnija i najmračnija stranica u našoj historiji. Tragedija u Hodžaliju još jednom je pokazala prave

ambicije armenskih agresora: to nije bio samo čin okupacije zemlje, već i genocid nad čitavom nacijom. To je bilo evidentno tokom događaja u Hodžaliju. Te strašne noći stotine Azerbejdžanaca su mučeni i mučeni: tako da ima još mnogo toga da se uradi u liječenju rana našeg naroda. Kao što sam napomenuo, napadi, maltretiranje i pucanje na nedužne civile, uključujući žene, djecu, bolesne i starije stanovnike u njihovim domovima noću, nemilosrdno ubijanje još jednom pokazuje koliko je neprijatelj okrutan. Masakr u Hodžaliju, armenska agresija na Azerbejdžan, njihov vandalizam nad mirnim građanima ušli su u historiju kao jedna od najgorih svetskih tragedija. Svi ljudi koji su postali žrtve te tragedije su dostojni građani Azerbejdžana; borili su se za slobodu našeg naroda i postali mučenici. Njihovi tragični životi primjeri su herojstva i hrabrosti naroda Azerbejdžana. Mnogi Azerbejdžanci su dali život za domovinu. Tužni smo, ali i ponosni zbog njihovog mučeništva. Hodžalijski šehidu su takođe poginuli za nezavisnost i teritorijalni integritet Azerbejdžana. Ovdje smo da obilježimo sve njih. Poklonimo se pred sjećanjem na njih. Izražavam saučesće svim svojim sunarodnicima i porodicama šehida, njihovoj rodbini. Neka počivaju u miru! Želim strpljenje svim Azerbejdžanima. Potrebno nam je strpljenje da se zauvijek borimo za nezavisnost i teritorijalni integritet Azerbejdžana. Hodžalijska tragedija je naša tuga. Uz to, to je častan put borbe kojeg smo se držali vjekovima i koji nas vodi ka nezavisnosti. Susreli smo se i još uvijek se suočavamo s poteškoćama na našem putu. Međutim, ništa ne može slomiti volju mog naroda. Trebalo bi da prebrodimo sve poteškoće i budemo hrabriji ujedinjavanjem snaga. Moramo razumjeti jednu stvarnost: pošto smo sami gos-

podari svoje sudbine, onda moramo braniti svoju nezavisnost kako bismo krenuli putem koji nam je Bog odredio. Zato danas moramo da se molimo za šehide, kao i da gledamo pravo ispred sebe i ponosno stojimo na nogama. Uprkos dubini naše tuge, moramo se radovati budućnosti. Siguran sam da će azerbejdžanski narod savladati izazove. Za nas je to prelazni period. Azerbejdžan i dalje pati od socijalne i ekonomske krize. Naši građani se suočavaju sa brojnim problemima. Međutim, naš narod je trpio takve nedaće vjekovima; jaki smo i možemo se suprotstaviti takvim poteškoćama i u budućnosti. Ne treba da gubimo samopouzdanje. Kurs koji slijedimo služi nezavisnosti i nacionalnoj slobodi Azerbejdžana. Naš put je naša odanost našim moralnim vrijednostima, tradiciji, vjeri, jeziku i istoriji. Ako je naša lojalnost previsoka, bolje ćemo uočiti razloge našeg današnjeg teškog stanja; pomoći ćemo jedni drugima i, naravno, moći ćemo zaustaviti neprijatelja. Mi ćemo osloboditi naše zemlje i izvući zemlju iz krize. Još jednom želim da hodžalij-ski šehidi počivaju u miru! Dozvolite mi da vas uvjerim da će vlada Azerbejdžana učiniti sve što je u njenoj moći da zaštiti prava naroda, naše zemlje i izađe iz trenutnog ćorsokaka.⁵¹

Zločini Armena, potpomognuti ruskim trupama u maju 1992. godine, bili su jasan znak da Azerbejdžan treba promjene u političkom vodstvu. Različiti međunarodni akteri također su shvatali da je rat između Armenije i Azerbejdžana potrebno zaustaviti te su pokušali posredovati kako

⁵¹ Nationwide Heydar Aliyev's Speech at the Memorial Ceremony Commemorating Khojaly Massacre, <https://aztc.gov.az/en/posts/id:843> Pristupljeno: (6.9.2023.)

bi se došlo do određenog mirovnog rješenja. Pregovori u maju 1992. godine nisu urodili plodom niti su donijeli željeni mir Azerbejdžanu. Umjesto mira, grad Šuša u Garabaghu je okupiran, a u narednom periodu istu sudbinu su doživjeli Hodžali i Lačin. U toku Prvog Karabaškog rata blizu 25.000 Azerbejdžanaca je ubijeno, dok je čak 50.000 ranjeno. Također, prema dostupnim informacijama 5.000 Azerbejdžanaca je zarobljeno.⁵²

Tokom 1992. godine, grupa intelektualaca, koja je osjećala da je raskol unutar azerbejdžanskog društva izuzetno vidljiv, te da trenutne političke strukture koje predvode Azerbejdžan nemaju snage nositi se sa svim izazovima, pišu peticiju upućenu Hejdaru Alijevu, koji nije bio dio tadašnje vlasti. U pismu se navodi da čak 91 intelektualac smatra da tadašnja vlast ne može da kontroliše društveno-političke procese u Azerbejdžanu,⁵³ U periodu najveće krize, predsjednici Azerbejdžana bili su Ayaz Mutallibov, koji je bio posljednji sovjetski lider te prvi predsjednik nezavisnog Azerbejdžana i Abulfaz Elchibey.

U pismu azerbejdžanskih intelektualaca se između ostalog navodi da je Hejdar Alijev jedini sposobni lider koji bi mogao da preuzme vodstvo političke partije pod nazivom “Yeni Azerbejdžan”, koju su u tom trenutku ugledni Azerbejdžanci namjeravali formirati. Ovaj proglas i apel intelektualaca objavljen je javno u listu “Sjas”. Odgovor Hejdara Alijeva uslijedio je 24. oktobra 1992. godine, u kojem je

⁵² Deljković, Rat i mir, 23-24.

⁵³ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 322.

naglasio da je spreman za ulazak u partiju koja bi odigrala historijsku ulogu u društveno-političkom životu Azerbejdžana, s fokusom na rješenje glavnih problema koji opterećuju građane, kao što su okončanje rata u Garabaghu, ekonomski razvoj, kadrovska reforma na ključnim državnim pozicijama te privlačenje azerbejdžanske inteligencije u dijaspori da se uključe u državne procese.⁵⁴ Ubrzo je i sam Hejdar Alijev započeo aktivnosti u vezi sa formiranjem stranke “Yeni Azerbejdžan”, koja je morala početi s djelovanjem čim prije, jer je kriza u Garabaghu odmicala kontroli, što je u konačnici ugrožavalo čitav Azerbejdžan.

⁵⁴ Isto, 322-328.

4. Hejdar Alijev, predsjednik Republike Azerbejdžan

Poziv uglednih intelektualaca upućen Hejdaru Alijevu, u kojem je od njega traženo da se vrati aktivnom političkom djelovanju kako bi pokušao spasiti urušeni društveno-politički sistem Azerbejdžana, odjeknuo je u javnosti, što je bio dodatni motiv za Hejdara Alijeva da o pozivu uglednika pažljivo razmisli. Uzimajući u obzir trenutak u kojem su mu uputi poziv, on se odlučuje da prihvati njihov poziv te da se suoči sa velikim političkim izazovima, kao što je etabliranje, te kasnije jačanje nove političke opcije. U rodnom Nahičevanu krenuo je novi politički put Hejdara Alijeva. Preko 550 istomišljenika skupilo se na osnivačkom skupu stranke “Yeni Azerbejdžan” 21. novembra 1992. godine, što nije prihvaćeno blagonaklono od strane tadašnje vlasti. Stranka je u veoma kratkom periodu dobila podršku većine građana, te je uz pomoć stabilne podrške dobila priliku da Azerbejdžan ojača u svim segmentima.⁵⁵

Za “Yeni Azerbejdžan” ključne su dvije godine tokom devedesetih. Prije svega 1993. godina u kojoj Hejdar Alijev postaje predsjednik države te 1995. kada “Yeni Azerbejdžan” osvaja većinu na parlamentarnim izborima u Azerbejdžanu, čime započinje proces vladanja i posetepenog ra-

⁵⁵ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 330.

zvoja države.⁵⁶ Sukob između Azerbejdžana i Armenije je već postao znatno opterećavajući za Azerbejdžan kojem je bila potrebna hitna reakcija te pozitivna promjena, koju su građani očekivali. U septembru 1993. godine Azerbejdžan je i formalno postao punopravni član Zajednice Nezavisnih Država i pristupio je Ugovoru o kolektivnoj bezbijednosti, što nije spriječilo Armeniju da napada nezavisnu državu i uzurpira dio njene teritorije.⁵⁷

Prijelomni trenutak Prvog Karabaškog rata jeste izbor Hejdara Alijeva na mjesto predsjednika Republike Azerbejdžan. Na izborima, održanim 3. oktobra 1993. godine, Hejdar Alijev je ubjedljivo osvojio povjerenje građana Azerbejdžana, što je bilo potrebno kako bi se direktno uključio u važne državne procese, prije svega u kontekstu rješavanja krize izazavane napadom Armenije na Azerbejdžan. Glavni prioritet u prvim mjesecima predsjedničkog mandata upravo je bilo zaustavljanje ratnih sukoba, čemu se u velikoj mjeri posvetio, što je tokom 1994. godine urodilo plodom, čime je Hejdar Alijev mandate na mjestu predsjednika započeo veoma uspješno.⁵⁸ Nakon što je započeo obnašanje predsjedničke dužnosti, on se svojim prvim govorom, kojim objašnjava ciljeve i fokuse svoga mandata, obratio javnosti.

⁵⁶ Vidi: https://dbpedia.org/page/New_Azerbaijan_Party Pristupljeno: (6.9.2023.)

⁵⁷ Andrijanov, Husejnbala, Hejdar Alijev, 361.

⁵⁸ Mustafeyev, Vahid, Heydar Aliyev, 44.

Dragi sunarodnici!

Dame i gospodo!

Visoko cijenim svoj izbor za predsjednika nezavisne Republike Azerbejdžan i izražavam poštovanje, priznanje i duboku zahvalnost azerbejdžanskom narodu, svim građanima Republike. Azerbejdžanski narod doživljava najteži, tragični period svoje historije. Duboko shvaćam stepen svoje obaveze u ovom kritičnom trenutku i želim da budete uvjereni da ću svom aktivnošću i životom nastojati da opravdam visoko povjerenje i očekivanja svog naroda. Zauzimajući tako visoku i odgovornu funkciju, ja se prije svega oslanjam na um azerbejdžanskog naroda, njegovu mudrost i podršku. Nade koje je azerbejdžanski narod gajio u meni primorale su me da preuzmem odgovornost za ovu funkciju. Uvjeravam vas da neću štedjeti svoj život i napore da opravdam nade moje nacije. Kraj dvadesetog vijeka je izuzetan po političkim događajima koji radikalno mijenjaju svijet. Azerbejdžanski narod nije bio ravnodušan prema ovim procesima i konačno je mogao ostvariti svoje snove od najranijih vremena, čime je stekao svoju nezavisnost. Republika Azerbejdžan je stekla nezavisnost, što je bio logičan rezultat društveno-političkih procesa koji su se odvijali u svijetu i bivšem SSSR-u. Nezavisnost naše republike – historijski je događaj i nacionalno dostignuće azerbejdžanskog naroda i nikako ne možemo prihvatiti da određeni grupni pokret ili sila ima izuzetnu ulogu u sticanju ove nezavisnosti. Istovremeno, nezavisnost je stavila na Republiku i njene građane velike odgovornosti i komplikovane ciljeve. Jačanje državne nezavisnosti, stvaranje nezavisnih struktura države, njenih atributa, osiguranje sigurno-

sti, teritorijalnog integriteta i suvereniteta Azerbejdžana, pomoć zemlji da okonča rat, poboljšanje blagostanja njenih građana, stvaranje neophodnih uslova za njihov život i rad bit će osnovne smjernice u mom djelovanju kao predsjednika i dat ću sve od sebe da ih ostvarim. Azerbejdžan ima drevnu istoriju, bogatu kulturu i ogromna prirodna bogatstva. Nezavisnost je stvorila sve uslove da se oni efikasno koriste za budući razvoj Azerbejdžana. To je naš glavni zadatak. Republika Azerbejdžan je stekla nezavisnost u izuzetno teškim trenucima i teškim uslovima. Najteži problem za Republiku je rat koji Azerbejdžan doživljava više od pet godina. To je agresija armenskih oružanih snaga na naše teritorije. Kao rezultat ovog rata, narod Azerbejdžana se suočio sa katastrofama. Zato je pomoć Republici da izađe iz rata i stvori mirne uslove i stabilnost za život naših građana, glavni zadatak koji stoji pred nama. Azerbejdžan se suočio sa tako teškom situacijom kao rezultatom ozbiljnih grešaka bivše administracije, kako u Republici, tako i u bivšem Sovjetskom Savezu na početku sukoba u Garabaghu. Nažalost, ranije nisu preduzeli neophodne mjere da pomognu Republici da se izvuče iz situacije. Ekonomska, socijalna, društveno-politička i moralna kriza, sa kojom se Republika suočila u poslednje vrijeme se produbila, a 1993. godine dostigla je ključnu tačku. U junu ove godine u potpunosti je narušena unutrašnja stabilnost Republike. Sukob odvojenih političkih snaga, djelovanje pojedinih kriminalnih grupa, separatista u cilju sloma Republike i neki drugi razlozi, uveliko su doveli do zaoštavanja tenzija. Kao rezultat grubih grešaka administracije Azerbejdžana, Republika je u junu bila na ivici građanskog rata i nastala je realna opasnost za odvajanje pojedinih regiona. Hvala Bogu da smo mogli da

spriječimo ove opasnosti, likvidiramo jedan broj kriminalnih grupa i stvorimo uslove za obezbjeđivanje društveno-političke stabilnosti u Republici. Poslednja četiri mjeseca bila su veoma teška za Azerbejdžan. U tom periodu i sama Republika i njeni građani prošli su strašna iskušenja i odjednom se pokazalo da su mudrost narodnog pristanka i solidarnosti, građansko jedinstvo umjeli da prebrode teškoće i kreiraju uslove koji će pomoći Republici da nađe izlaz iz ovoga.

Uprkos stečenoj relativnoj stabilnosti u cijeloj Republici, i dalje se suočavamo sa velikom opasnošću. Kao rezultat agresije, koja traje više od pet godina, armenske vojne snage okupirale su dio Azerbejdžana. Sada je oko 20 posto naše teritorije pod okupacijom jermenskih osvajača. Oni su u potpunosti okupirali bivšu pokrajinu Nagorno-Karabah. Već godinu i po dana je Šuša, ljupki i sveti za svaki azerbejdžanski grad, pod okupacijom agresora. Armenske oružane snage zauzele su okruge Lačín, Kalbajar, Agdam, Fizuli, Džabrail, Gubadli u Azerbejdžanu i kao rezultat toga stotine sela, gradova, naselja su se pretvorile u ruševine, a stanovništvo ovih naselja je postalo izbeglice i sada živi u najkritičnijih uslova. Sada je sve to izazvalo intenziviranje napetosti u društveno-političkom i duhovnom životu. Naš važan zadatak sada je da izađemo iz rata, da vratimo okupirane teritorije, da osiguramo teritorijalnu integritet i sigurnost granica i domova izbjeglica. Uvjera vam kao predsjednik i smatram da je moja glavna dužnost da mobiliziram sve napore azerbejdžanskog naroda, da dam sve od sebe i ne štedim napore za postizanje ovih ciljeva. Naravno, nije lak zadatak prekinuti rat koji traje pet godina i vratiti okupirana zemljišta. U našem društvu postoje različiti

ta mišljenja o tome kako postići ovaj cilj. Zauzimamo miroljubivu poziciju, dajemo prednost mirnom rješavanju problema, i to putem pregovora. U tu svrhu, potrebno je efikasno koristiti diplomatske kanale, voditi mirovne pregovore braneći interese Azerbejdžana i kao rezultat toga ostvariti ciljeve. Efikasnim korišćenjem napora Ujedinjenih nacija, OEBS-a, Savjeta bezbjednosti UN, velikih sila i svih međunarodnih organizacija koje učestvuju u rješavanju ovog sukoba, mi ćemo dalje nastojati da našu zemlju izvučemo iz rata i povratimo teritorijalni integritet. Međutim, uz to, Azerbejdžan kao nezavisna država treba da ima efikasnu vojsku sposobnu da brani zemlju. Nažalost, otkako je Azerbejdžan stekao nezavisnost, nismo obavili dovoljno posla u ovoj oblasti. Ako bude potrebe i naši mirovni pregovori propadnu, stvaranje efikasne vojske sposobne da osigura teritorijalni integritet, da odbrani Azerbejdžan postat će jedan od glavnih zadataka. Vrijedi napomenuti da je tokom petogodišnjeg rata azerbejdžanski narod prošao mnoga iskušenja, iskusio radost pobjede i gorčinu neuspjeha. Ovaj rat je velika tragedija. Istovremeno, ovaj rat je ponovo pokazao moć, herojstvo, mudrost azerbejdžanskog naroda u cijelom svijetu. Naš narod je u ovom ratu dao velike gubitke. Braneci naše krajeve, junački sinovi našeg naroda pali su u bitkama, postali šehidi. Danas, na ovoj svečanoj ceremoniji molim vas da ustanete i jednom minutom šutnje se prisjetite šehida. Žrtvovali su svoje živote dok su branili azerbejdžansku zemlju, njen suverenitet. Neka vječno živi draga uspomena na šehide. Danas ponovo najavljujem da mučenička krv neće ostati neosvećena. Zauvijek ćemo čuvati njihova sećanja u našim srcima. Naša omladina i nadolazeća generacija će slijediti njihova herojska

djela za primjer. Azerbejdžanski narod će se ispraviti, spojiti ruke, stvoriti modernu vojsku i od sada će štiti državnu nezavisnost i teritoriju Azerbejdžana kao zjenicu oka. Jedan od glavnih zadataka sa kojima se suočava nezavisni Azerbejdžan je formiranje državnosti. Naš put je jasan i mnogo puta smo to najavljivali, to je put demokratije. Moramo uspostaviti pravnu demokratsku državu u Azerbejdžanu na demokratskim principima. Azerbejdžan će pratiti i razvijati demokratsku državnost koristeći svoje historijske, nacionalne tradicije, oslanjajući se na svjetsko iskustvo i zajedničke vrijednosti. Ovo je naš put i opet vam obećavam da ćemo ovim putem ići. Način na koji idemo je u skladu sa našim historijskim porijeklom, a istovremeno stvara neophodne uslove za integraciju naše nezavisne Republike u svjetsku civilizaciju. Stvorili smo sve uslove za to i to ćemo nastaviti. Ljudska prava, sloboda govora, vjera, štampa i savjest, sve su to preduslovi koji nam omogućavaju da stvorimo demokratsko, građansko društvo u Azerbejdžanu, a mi ćemo dati sve od sebe da te vrijednosti konsolidujemo. Azerbejdžan se mijenja u društvo sa višestranačkim sistemom. Postoji nekoliko stranaka, a rađanje novih partija još traje. Azerbejdžan će stvoriti sve uslove za njihovo formiranje i razvoj, a naravno, višestranačko društvo, opozicije, društvo izgrađeno na demokratskim principima će nesumnjivo pomoći razvoju Azerbejdžana kao nezavisne države. Opozicija igra veliku ulogu u višestranačkom društvu. Stoga ćemo se prema opoziciji ubuduće odnositi s poštovanjem. Želim da izrazim uverenje da će opozicione stranke i političke snage u Azerbejdžanu krenuti putem konstruktivne saradnje. Ovo će otvoriti nove horizonte za buduću razvoj prave demokratije u Azerbejdžanu. Jednom riječju,

postojanje različitih snaga u Azerbejdžanu smatramo prirodnim procesom, a istovremeno izjavljujem svoju spremnost za konstruktivnu saradnju sa njima. Međutim, suprotstavljene grupe i nezavisne političke organizacije treba da se odreknu nelegalnih, nenormalnih načina i metoda borbe, koje su nedavno koristile, metoda koje su u suprotnosti sa demokratijom. Političke stranke i pokreti mogu slobodno funkcionisati u Azerbejdžanu. Ali nijedna od političkih partija ili pokreta, društveno-političkih organizacija ne može posjedovati oružane grupacije i oružane snage! Danas to odlučno izjavljujem cijelom narodu Azerbejdžana. Nažalost, negativan uticaj Narodnog fronta, koji je svojevremeno pozitivno uticao na društveno-politički život Azerbejdžana, doprineo je formiranju zasebnih ilegalnih oružanih jedinica u Azerbejdžanu. Mislimo da će se sve stranke, pokreti, društveno-političke organizacije riješiti svojih oružanih jedinica. U našoj zemlji treba da postoji samo jedna oružana jedinica koja je oružje države. Moramo se u potpunosti potruditi da likvidiramo ilegalne oružane jedinice, to je osnova unutrašnje društveno-političke stabilnosti u Republici. Zaštita ljudskih prava jedna je od glavnih dužnosti države u građanskom demokratskom društvu. Želim da budete uvjereni da ću tokom svog mandata uvijek fokusirati svoju pažnju na to i garantirati zaštitu ljudskih prava. Jednom riječju, u našem društvu će se stvoriti svi uslovi za potpunu slobodu čovjeka. Sa ove tačke gledišta, sloboda savjesti poprima poseban značaj u sadašnjoj fazi našeg života. Naš narod se vratio svojoj vjeri. Islamska religija ima svoje historijsko mjesto u svijetu. Imao je veliki uticaj na duhovni život, naučnu misao našeg naroda. Zahvaljujući islamu, naša nacionalna tradicija, kultura prenosila se s

koljena na koljeno i kao nacionalno dobro doprla do današnjeg naraštaja. Stvorili smo sve uslove za vjersku slobodu u Azerbejdžanu i to ćemo nastaviti i ubuduće. Nadamo se da će naša religija odigrati veliku ulogu u formiranju građanske solidarnosti i građanskog jedinstva u teškom republičkom periodu. Azerbejdžan je multinacionalna republika. To je karakteristika naše Republike. Ima bogatu historiju i ponosni smo na društveni i politički život u njemu. Svi građani Azerbejdžana uživaju jednaka prava, bez obzira na njihovu nacionalnost. I ubuduće ćemo stvoriti sve uslove za ravnopravno učesće u društveno-političkom životu Azerbejdžana. Danas su mi poglavari muslimana Kavkaza, predstavnici hrišćanske i jevrejske vjeroispovesti čestitali početak obavljanja svojih dužnosti. Izražavam svoju zahvalnost i želim da uvjerim da ćemo stvoriti sve neophodne uslove za osiguranje ravnopravnosti svake nacije i vjere u Azerbejdžanu. Jedan od glavnih uslova za konsolidaciju nezavisnosti naše Republike je vođenje korektne kompetentne vanjske politike koja će omogućiti Azerbejdžanu da brani svoje interese na međunarodnoj političkoj sceni. Nažalost, od sticanja nezavisnosti, nismo dovoljno radili u oblasti vanjske politike. Moramo riješiti mnoga pitanja. Naša vanjska politika mora zaštititi nezavisnost Azerbejdžana. Zadatak je stvarati i razvijati odnose sa svim državama svijeta na bazi jednakosti i koristi. Moramo ih efikasno iskoristiti za konsolidaciju položaja Azerbejdžana, kao i za razvoj njegove ekonomije, nauke i kulture. Naša vanjska politika je miroljubiva i nema za cilj narušavanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta bilo koje zemlje. Međutim, uz nju ćemo uložiti sve napore, šta god da se desi, da spoljnom politikom zaštitimo i odbranimo suverenitet,

nezavisnost i teritorijalni integritet Republike. Mislim da ćemo, ako budemo mnogo radili, stvoriti priliku da Azerbejdžan bude široko zastupljen i da Republika zauzme svoje dostojno mjesto u svjetskoj zajednici. Povodom mog izbora za predsjednika, predsjednici mnogih država uputili su mi čestitke. Prihvatam ih prvo kao priznanje nezavisnosti Azerbejdžana, njegovog mjesta u svjetskoj zajednici. Izražavam zahvalnost šefovima država koje su uputile čestitke, predstavnicima stranih zemalja koji učestvuju na ovim svečanostima. Želim da budete uvjereni da će Azerbejdžan kao nezavisna država i u budućnosti nastojati uspostaviti plodne odnose sa ovim i drugim zemljama. Pokušat će da iskoristi napore stranih zemalja da pomognu Republici da se izvuče iz kritične situacije u kojoj se sada nalazimo. Hvala vam puno. Vama i liderima vaših zemalja i našim ljudima želim uspjeh i sreću u svim poslovima. Trebalo bi da riješimo i mnoge probleme u društveno-ekonomskoj sferi, da pomognemo Azerbejdžanu u ovoj teškoj situaciji. Vi samo mislite, iako je nezavisnost historijski događaj, stvarna situacija naše privrede i dalje nam stvara mnoge poteškoće. Nažalost, kriza sa kojom se Republika suočava posljednjih godina, negativno je uticala na sve grane privrede. Možemo reći da je privreda uništena, potpuno neravnotežena što kasnije dovodi do pada nivoa blagostanja stanovništva. Istovremeno, želim da istaknem da Republika posjeduje ogromne socio-ekonomske i naučno-tehničke potencijale. Geopolitički položaj Azerbejdžana, njegovi prirodni resursi, osnovni fondovi formirani tokom godina omogućavaju našoj privredi da prevaziđe tešku krizu. Sa ove tačke gledišta, u našoj daljoj aktivnosti treba da efektivno koristimo postojeće

potencijale, s jedne strane, i sprovodimo ekonomske reforme koje vode ka tržišnoj ekonomiji, s druge strane. Ovo je težak i mukotrpan put. Prelazak sa jednog društveno-ekonomskog sistema uspostavljenog tokom desetina godina na slobodnu tržišnu ekonomiju sigurno će sa sobom povući velike poteškoće. Greške koje su nedavno napravljene u ovoj sferi uveliko su pogoršale situaciju. Mi, ionako, moramo ići ovim putem, jer drugog nemamo. Moramo organizovati ovaj posao u skladu sa našom ekonomijom i tradicijom Azerbejdžana. Na taj način moramo iskoristiti postojeće ekonomske potencijale, a ne da ih uništimo. Moramo pokušati iskoristiti ovaj potencijal u budućnosti kao nacionalno vlasništvo Azerbejdžana za poboljšanje dobrobiti naših ljudi svih slojeva. Naš cilj; je provoditi demokratske reforme u ovoj sferi, djelovati pametno, i želim da budete uvjereni da ćemo se toga držati. Ovim želim da istaknem savezništvo Azerbejdžana sa Zajednicom nezavisnih država. U Azerbejdžanu su se vodile duge debate o ovom pitanju i konačno se Azerbejdžan pridružio ZND. Uvjereni smo da će ovaj korak stvoriti povoljne uslove za razvoj privrede u Republici i da ćemo te mogućnosti efikasno iskoristiti. Također, želim da napomenem da neki krugovi pokušavaju da predstave savez Azerbejdžana sa ZND kao opasan korak. Ovo nije tačno. Budući da je član CIS-a, Azerbejdžan će braniti svoju nezavisnost sve vrijeme i njegov savez sa ZND nikada ne može prejudicirati njegovu nezavisnost. Kao nezavisna država, Azerbejdžan će ići putem demokratije, poštovati međunarodne demokratske norme. Nikada nećemo ponovo uspostaviti bivšu komunističku ideologiju, komunistički režim u Azerbejdžanu. Nadam se da je i većina građana Republike istog mišljenja. Azerbejdžan od sada nika-

da neće biti dio i pasti pod ovisnost bilo koje druge države. Naša unutrašnja i vanjska politika će ići putem svjetske demokratije zasnovane na demokratskim principima. Uspostavljanjem demokratskih principa u Azerbejdžanu, stavit ćemo vanjsku politiku u službu konsolidacije nezavisnosti Azerbejdžana. I kao predsjednik Azerbejdžana to javno izjavljujem pred svojim narodom i želim da budete uvjereni da ću ja sve vrijeme biti vjeran ovim principima.

Dragi, cijenjeni sunarodnici!

Ovaj dan je i historijski značajan, a značajan i za mene. Želim ponovo da izrazim svoju duboku zahvalnost, poštovanje, ljubav građanima Azerbejdžana, narodu Azerbejdžana na ukazanom poverenju. Želim da budete uvjereni da ću do kraja svog života biti vjeran svom narodu i svu svoju energiju posvetiti budućem razvoju Azerbejdžana. Stavljajući ruku na Ustav Azerbejdžana, zaklinjem se da ću sve svoje znanje, iskustvo, napore posvetiti za dobra djela azerbejdžanskog naroda, za Azerbejdžan. Kunem se da ću obavljati dužnost predsjednika u najviše svrhe, visoke ideje. Uložit ću sve svoje napore da zaštitim punu nezavisnost, suverenitet, teritorijalni integritet Azerbejdžana.⁵⁹

Iz Heydar Alijevog izuzetno sadržajnog inauguralnog govora može se zaključiti u kojem smjeru će krenuti Republika Azerbejdžan. Svjesnost problemima koji opterećuju

⁵⁹ Inauguration Speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev, Baku, "Republican" Palace, 10.10.1993. https://lib.aliyev-heritage.org/en/66679364.html?fbclid=IwAR3YneQCuFz-waq8-EcqhkgOzloQ4eXh_bppdwwY9sV_YJmtOnG6U6x8ICvY

azerbejdžansku svakodnevnicu, u prvom redu dugogodišnji rat sa Armenijom, bili su pri vrhu prioriteta novog predsjednika Azerbejdžana. Svoj fokus usmjerio je na konkretne probleme, bez prevelikog gledanja u budućnost, jer ratne okolnosti jednostavno ne dozvoljavaju dugoročne planove čega je i sam bio svjestan. U govoru se može spoznati i islamski sentiment, jer se Hejdar Alijev u nekoliko navrata referira na islamsko naslijeđe i svetu islamsku knjigu Kur'an. Ono što posebno plijeni pažnju jeste odlučnost da Azerbejdžan pozicionira u "demokratski svijet" te da od ovog trenutka u Azerbejdžanu neće biti moguće povratiti stari komunistički režim, koji se pokazao kao neodrživ, nefunkcionalan, a uzmemo li u obzir hronologiju događaja i u više navrata nepravedan prema Azerbejdžanu i njegovom narodu.

Najveći izazov za Hejdara Alijeva i novu vlast bio je održan u pogledu rješenja rata u Garabaghu. Oko 20% teritorije Republike Azerbejdžan bilo je okupirano od strane Armenije, koja je uništila veliki broj objekata poput škola, fabrika, historijskih spomenika i biblioteka. Agresija je značajno iscrpila Azerbejdžan u ekonomskom smislu, ali je velike gubitke ostvarila armenska strana koja je zbog agresije na Azerbejdžan ostala bez 60 milijardi dolara.⁶⁰

Prividni mir za Azerbejdžan donio je dogovor u glavnom gradu Kirgistana Biškeku. Naime, "Biskhek Protocol" kao epilog održanog sastanka 4. i 5. maja 1994. godine iz-

⁶⁰ Shamkal Abilov, Nagorno Karabakh War and Khojali Tragedy, The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs, 2013, 3.

među predstavnika Azerbejdžana, Armenije, Rusije, tzv. Nagorno Karabkha (nema međunarodno priznanje), Kirgistanu i CIS Inter - Parliamentary Assembly.⁶¹ Protokol iz Biškeka je donio određeni mir, ali nije riješio spor između Armenije i Azerbejdžana, što je bilo osjetno u godinama nakon potpisivanja protokola.

⁶¹ The Biskhek Protocol, Biskhek, 5.5.1994. <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/310>

5. Vanjska politika Azerbejdžana u vrijeme Hejdara Alijeva

Uvjet za razvoj i izgradnju modernog Azerbejdžana bilo je postizanje primirja sa Armenijom. Nakon što je u glavnom gradu Kirgistana i konačno dogovoren prekid ratnih aktivnosti, Azerbejdžan se mogao okrenuti sopstvenom razvoju i kreiranju perspektivne životne sredine. Cilj vlasti, predvođenih Hejdarom Alijevim, bio je da u što kraćem vremenskom periodu realiziraju što je više moguće projekata koji će doprinijeti tome da Azerbejdžan bude privlačan partner drugim državama. Nakon što je preuzeo dužnost predsjednika Republike Azerbejdžan, Hejdar Alijev je definirao kako u budućnosti vidi Azerbejdžan, kao demokratsku republiku koja se želi otarasiti komunističkog naslijeđa te započeti novu epohu. Za to je bila potrebna hrabrost, ali i liderska vizija koju je Hejdar Alijev posjedovao. Svojim dugogodišnjim iskustvom, stečenim radeći u državnoj službi SSSR-a, imao je priliku spoznati sve prednosti i anomalije sistema, stoga je s pravom mogao kritički tematizirati komunistički sistem, koji je smatrao da treba ostati u prošlosti, uz snažno zalaganje za demokratizaciju azerbejdžanskog društva.

Na tom putu Hejdar Alijev je morao pronicljivo voditi diplomatske aktivnosti, podjednako i na Istoku i na Zapadu, što je bilo izuzetno bitno za državu koja je u

ratnim okolnostima uspjela da povrati svoju nezavisnost. Prisustvo na međunarodnoj sceni bilo izuzetno važno za Azerbejdžan u prvim mjesecima nakon okončanja rata. Hejdar Alijev je bio svjestan toga, te je iskoristio priliku da se kao jedan od učesnika obrati na 49. sesiji Generalne Skupštine Ujedinjenih nacija - UN u New Yorku, 29. septembra 1994. godine. U iscrpnom govoru pred svjetskim zvaničnicima Hejdar Alijev je imao priliku ispričati priču o Azerbejdžanu, jednoj mladoj nezavisnoj državi koja se borila za pažnju međunarodnih aktera. Kraj osamdesetih i početak devedesetih godina prošlog stoljeća donijeli su različite izazove na geopolitičkoj sceni, što je otežavalo zadatak Hejdaru Alijevu da pridobije pažnju svjetske javnosti, ali je u konačnici ipak uspio da svijetu približi situaciju u Azerbejdžanu.

Tokom govora iskoristio je priliku da pojasni probleme u vezi s Garabaghom, te općenito sukob između Armenije i Azerbejdžana. Znajući koliko je sjedište UN-a značajno mjesto, iskoristio je priliku da se zahvali svim onim državama koje su na određeni način pomogle Azerbejdžan tokom rata. U prvom redu, Hejdar Alijev je istakao zahvalu vladama Švedske, Velike Britanije, Njemačke, Japana, Švicarske, Holandije i Danske za veliku pomoć u donacijama. Također, zahvalu je istakao komšijskim državama Republici Turskoj, Islamskoj Republici Iran i Saudijskoj Arabiji za nesebičnu pomoć u bitnim trenucima za Azerbejdžan. Naravno, Alijev nije propustio priliku da se zahvali i velikim silama poput Sjedinjenih Američkih Država, Francuske i Kine, uz napomenu da Azerbejdžan nastoji unaprijediti

i ojačati veze s pomenutim državama.⁶² Iako već u šestoj deceniji života, Alijev je koristio svaku priliku za promociju interesa Azerbejdžana izvan njegovih granica, o čemu svjedoče mnogobrojne diplomatske posjete koje je upriličio u vremenu obnašanja predsjedničke dužnosti. Ono što se može primijetiti uvidom u zvanične arhivske dokumente, koji se bave ovim segmentom života Hejdara Alijeva, jeste to da je nastojao kreirati proaktivnu vanjsku politiku i prema Istoku i prema Zapadu.

Tokom 1993. godine, uslijed ranije navedenih ratnih okolnosti, Hejdar Alijev nije bio u prilici često napuštati državu. Jedna diplomatska posjeta s kraja 1993. godine, ostat će zabilježena kao nezvanični početak jačanja veza Azerbejdžana sa zapadnoevropskim zemljama, što je kroz cjelokupan tok azerbejdžanske vanjske politike ostao jedan od najvažnijih prioriteta. Značajan je odlazak Hejdara Alijeva u Francusku, gdje ga je unutar Jelisejske palače srdačno dočekaio predsjednik Republike Francuske Francois Mitterrand, sa kojim je razgovarao o jačanju veza između Azerbejdžana i Francuske.

Boravak u Parisu Hejdar Alijev je iskoristio za predočavanje svih važnih činjenica u vezi s aktuelnom situacijom u Azerbejdžanu, uz naglašavanje vanjskopolitičkih ciljeva

⁶² Speech of the President of Azerbaijan Heydar Aliyev at 49th session of the UN General Assembly - New York, 29.9.1994. https://lib.aliyevheritage.org/en/7119983.html?fbclid=IwAR2IJfah-WT_F64CwHerF5skxUGUzkrM4TBGK_JdBrSDVf2j-9ExKC-J7LvKY

među kojima je jačanje saradnje sa svim zemljama Zapadne Evrope. Nakon mnogobrojnih izuzetno plodonosnih sastanaka u Parisu, u sjedištu UNESCO-a, Hejdaru Alijevu je generalni direktor Federico Mayor uručio UNESCO Memorijalnu medalju. Također, imao je priliku održati govor na Diplomatskoj Akademiji. Epilog diplomatske posjete Parisu jeste potpisivanje ugovora o međusobnom razumijevanju, saradnji i prijateljstvu između Francuske i Azerbejdžana, koji su potpisali predsjednici država. Ova posjeta svakako se može smatrati kao izuzetno važan događaj u cjelokupnoj diplomatiji Azerbejdžana, predvođenoj Hejdarom Alijevom, jer s njegovim odlaskom u Paris, započinje intenzivan razvoj azerbejdžanske diplomatije u smjeru jačanja veza sa zemljama na Zapadu.⁶³ Dobre odnose sa Francuskom Hejdar Alijev je zadržao i tokom mandata predsjednika Jacquesa Chiraca.⁶⁴ U januaru 1997. godine, Hejdar Alijev je ponovo posjetio Francusku⁶⁵, gdje

⁶³ Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Republic of France (December 19-22, 1993) <https://lib.aliyevheritage.org/en/53226599.html>

⁶⁴ Jacques Chirac o Hejdaru Alijevu: „Ova jedinstvena osoba dovela je Azerbejdžan u procvat Azerbejdžana. Tokom naših sastanaka, posebno tokom pregovora o sukobu u Nagorno-Karabahu, visoko sam cijenio njegovo herojstvo, mudrost i postojanost u mirnom rješavanju sukoba.“ <https://lib.aliyevheritage.org/en/79222.html>

⁶⁵ Treća posjeta Alijeva Francuskoj, a druga predsjedniku Jaques Chiracu, upriličena je krajem januara 2001. godine. Uz sastanke sa zvaničnicima ove zemlje, posjeta tokom 2001. godine izdvaja se i po susretu Hejdara Alijeva s predsjednikom Armenije Robert Kocheryanom, s kojim je razgovarao oko pitanja vezanih za status okupiranog Garabagha. The New York Times, Armenia and Azer-

ga je tada ugostio Chirac. Izuzetno važna posjeta i razgovori s francuskim predsjednikom bili su veoma primijećeni u francuskoj javnosti, te je Hejdar Alijev tokom boravka u Parisu dao intervju za ugledne francuske medije kao što su France Press Agency, TV Arte, TV-5, Euronews, Le Point weekly magazine, L'Expansion magazine. Za interese Azerbejdžana ovo je bilo veoma značajno jer je predsjednik imao priliku da govori o bitnim pitanjima za državu na bitnom mjestu kao što je Paris.⁶⁶ Vanjska politika Azerbejdžana od kraja 1993. godine pa sve do kraja vladavine Hejdara Alijeva nije mijenjala svoj fokus, ni intenzitet.

Diplomatski susreti u Azerbejdžanu i izvan njega bili su izuzetno učestali, te bi tematiziranje svakog od njih bio izuzetno kompleksan posao, koji bi sigurno zahtijevao jednu posebnu knjigu, stoga ćemo ovdje tematizirati one najvažnije aktivnosti koje su imale utjecaj na pozicioniranje Azerbejdžana na globalnoj geopolitičkoj sceni. Imajući u vidu koliko je kompleksno organizirati jedan novi sistem uređenja, te isti predstaviti svjetskoj javnosti, Hejdar Alijev je nastojao da podjednako održava veze sa zemljama Istoka i Zapada, praveći određeni balans, koji se u prvim godinama od obnove azerbejdžanske nezavisnosti nametao kao nužnost. Stoga je Hejdar Alijev posjetio komšijsku državu Islamsku Republiku Iran – IR Iran, početkom mjeseca jula 1994. godine, gdje su ga na najvišem nivou dočekali vjerski

baijan Signal Progress in Talks on Enclave, <https://www.nytimes.com/2001/02/20/world/armenia-and-azerbaijan-signal-progress-in-talks-on-enclave.html> Pristupljeno: (9.9.2023.)

⁶⁶ <https://lib.aliyev-heritage.org/en/6002574.html>

lider ove zemlje i vrhovni vođa Ayatollah Seyed Ali Khamenei, predsjednik Hashemi Rafsanjani, ministar vanjskih poslova Ali Akbar Vilayati i drugi visoki dužnosnici.⁶⁷

Ranije tokom 1993. godine Hejdar Alijev je održao sastanke sa zvaničnicima IR Irana, te je posjeta iz 1994. godine bila potvrda opredjeljenosti za razgovor i razvijanje dobrih odnosa sa komšijskom zemljom. Tokom 2002. godine po drugi put je posjetio susjedu IR Iran, a ugostio ga je tadašnji iranski predsjednik Seyid Mohammed Khatemi. Zalaganje Alijeva za regionalni mir i saradnju bila je vidljiva tokom njegovog cjelokupnog mandata, što su primjećivale i njegove kolege. Upravo je i sam Khatemi⁶⁸ istakao napore Hejdara Alijeva koje je kontinuirano ulagao za održavanje mira i jačanje regionalne saradnje. U Teheranu se Alijev susreće i sa palestinskim liderom Yasserom Arafatom 8. decembra 1997. godine, dan kasnije Alijev je održao sastanak sa predsjednikom Sirije Hafezom Asadom, 10. decembra obavio je konstruktivne razgovore sa generalnim sekretarom Arapske lile Ismat Abdul Majidom. Na kraju ove diplomatske turneje u Teheranu, Hejdar Alijev je imao izuzetno bitan susret sa princom Saudijske Arabije Ablu-

⁶⁷ <https://lib.aliyev-heritage.org/en/8602186.html>

⁶⁸ Seyid Mohammed Khatemi o Alijevu: „Postizanje regionalnog mira i prijateljstva gospodina Hejdara Alijeva, usluge na putu produbljivanja veza između Islamske Republike Iran i Republike Azerbejdžan nikada neće nestati iz mog sjećanja. Njegova vrlo uspješna prošlogodišnja posjeta Islamskoj Republici Iran postala je prekretnica u odnosima naših zemalja.“ <https://lib.aliyevheritage.org/en/7007546.html>

llah ibn Abdel Aziz al-Saudom.⁶⁹ Prioritet u vanjskoj politici Azerbejdžana tokom Hejdara Alijeva svakako je bilo povezivanje sa zapadnim zemaljama, Evropskom unijom te Sjedinjenim Američkim Državama. U jednom od obraćanja, Hejdar Alijev je o važnosti Sjedinjenih Američkih Država za Azerbejdžan istakao:

*“Odnosi Azerbejdžana sa Sjedinjenim Državama su važni jer treba da naučimo zapadnu demokratiju, kulturu, da od njih koristimo dostignuća i primenjujemo ih u Azerbejdžanu. U tom smislu, Sjedinjene Države su za nas posebna zemlja. Po mom mišljenju, proučavanje i donošenje zapadnih tehnologija u Azerbejdžan, američkog ekonomskog iskustva, principa, dostignuća je od koristi za budućnost Azerbejdžana. Osim toga, saradnja sa Sjedinjenim Državama, promicanje te saradnje u svim sferama neophodni su Azerbejdžanu u smislu izdizanja na visoku poziciju u međunarodnoj areni i rješavanja sukoba u Nagorno-Karabahu, koji je naš najveći problem.”*⁷⁰

Od azerbejdžanske nezavisnosti pa sve do danas, Sjedinjene Američke Države i Azerbejdžan imaju izuzetno dobre odnose, koji se ogledaju u političkoj, ekonomskoj, sigurnosnoj, kulturnoj i obrazovnoj saradnji. Poziv tadašnjeg predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Bill Clintona, predsjedniku Azerbejdžana Hejdaru Alijevu da dođe u zvaničnu posjetu od 27. jula do 6. augusta 1997. godine,

⁶⁹ Vidi: <https://lib.aliyev-heritage.org/en/5805773.html>

⁷⁰ Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the United States of America (July 27 - August 6, 1997), <https://lib.aliyev-heritage.org/en/6555664.html>

može s pravom smatrati kao potvrda obostrane spremnosti za unapređenje i jačanje veza između dvije države. Hejdar Alijev je iskoristio boravak u Sjedinjenim Američkim Država i za posjetu azerbejdžanskoj dijaspori koja živi u ovoj zemlji, a epilog više različitih sastanka, te onog glavnog koji se održao između Alijeva i Clintona, održanog 1. augusta, jeste potpisivanje značajnog dokumenta o saradnji između Azerbejdžana i Sjedinjenih Američkih Država u "Roosevelt Room of the White House".⁷¹ Podatak da je Hejdar Alijev tokom višednevne posjete uspio organizirati i održati čak 88 različitih sastanaka sa biznismenima, političarima, intelektualcima te predstavnicima dijaspore, potvrđuje da je nastojao da posjetu Sjedinjenim Američkim Državama iskoristi na najbolji način, kako bi Azerbejdžan imao što veće benefite od iste nakon povratka u Baku. Zbigniew Brzezinski, ugledni američki političar, ocijenio je ovu posjetu kao izuzetno važnu, na čemu je lično zahvalio Hejdaru Alijevu, te je zaključio kako je ova posjeta početak nove epohe u američkoj politici na Kavkazu.⁷²

Da posjeta Hejdara Alijeva Sjedinjenim Američkim Državama i susret sa predsjednikom ove države Bill Clintonom nisu bili protokolarnog tipa i bez rezultata, potvrđuje Clintonova izjava dvije godine nakon posjete, koja se može pronaći u medijima. Clinton je, naime, istakao važnu ulogu Hejdara Alijeva u produbljivanju prijateljskih odnosa između Sjedinjenih Država i Azerbejdžana, ali i o obezbjeđivanju

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

uslova za mir na Kavkazu, ali i području Centralne Azije. Važno je napomenuti da u pismu upućenom Hejdaru Alijevu, Clinton nastoji da istakne kako je kroz svoje napore za jačanje veza između dvije države učinio da se veze između njih izdignu na prijateljski nivo. Zbog svega toga, Clinton je još jednom naglasio važnost produbljivanja i održavanja izgrađenih odnosa, naglašavajući kako je Hejdar Alijev izuzetno bitan za Sjedinjene Američke Države.⁷³

Važan azerbejdžanski partner svakako je i Velika Britanija, koja je uvijek bila na listi prioriteta za azerbejdžansku vanjsku politiku, kako u vrijeme Hejdara Alijeva, tako i danas. Kontinuirani kontakti između zvaničnika dvije države održavani su kontinuirano od proglašenja nezavisnosti Azerbejdžana, ali intenzivnija saradnja na relaciji Azerbejdžan-Velika Britanija započinje nakon dolaska Hejdara Alijeva na mjesto predsjednika. Godine 1994. Alijev je na poziv Vlade Velike Britanije došao u posjetu, gdje je održao niz važnih sastanaka, ali se onaj održan sa tadašnjim britanskim premijerom Johan Majorom smatra najbitnijim. Tokom boravka u Velikoj Britaniji, Hejdar Alijev se susreo sa različitim britanskim uglednicima, a svakako bitno je spomenuti i bivšu premijerku Margareth Thatcher i predsjednika Simona Davida.

Prema dostupnim arhivskim podacima kojim raspolaže Fondacija "Hejdar Alijev" iz Bakua, boravak je doprinio ja-

⁷³ Azertach, Heydar Alijev was one of the most influential and talented politicians, who could foresee world's historical perspective, <https://azertag.az/en/xeber/550423> (Pristupljeno: 10.9.2023.)

čanju odnosa dviju zemalja, a Hejdar Alijev je imao priliku govoriti pred velikim brojem kredibilnih britanskih medija, posjetiti važne obrazovne ustanove te održati sastanke sa sa različitim uglednicima.⁷⁴ Tokom 1998. godine se Alijev susreo i sa premijerom Tony Bleirom, kada je Hejdar Alijev na njegov poziv boravio u Londonu. Također, susret sa kraljicom Elizabetom koji je upriličen tokom posjete, ukazuje na posvećenost britanskih vlasti tokom organizacije posjete Hejdara Alijeva koja je bila na najvišem nivou. Hejdar Alijev je naglasio kako u Veliku Britaniju dolazi po drugi put kako bi se dodatno unaprijedili odnosi između dviju zemalja, čime je potvrdio kontinuitet svoje progresivne vanjske politike.⁷⁵

Zemlje Evropske unije bile su u fokusu vanjske politike Hejdara Alijeva, što potvrđuju njegovi susreti s liderima Austrije, Njemačke, Bugarske, Grčke, Rumunije, Latvije i Poljske. Naravno, Hejdar Alijev je osim odlazaka u posjetu liderima, bio i izuzetan domaćin, ali je u kontekstu njegove proaktivne vanjske politike izuzetno bitno naglasiti da je i pored toga što je bio u šestoj deceniji života, veoma energično obalazio svjetske destinacije kako bi lobirao za interese Azerbejdžana i njegovog naroda.

Republika Turska je za Azerbejdžan jedan od najvažniji partnera od njegove nezavisnosti do danas, o čemu je ranije

⁷⁴ Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 22.-25.2.1994., <https://lib.aliyev-heritage.org/en/84097101.html>

⁷⁵ President Aliyev visit's the UK for the Second time, Azerbaijan International, Autumn 1998, 9. https://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/63_folder/63_articles/63_aliyev_uk.html

bilo govora na stranicama ove knjige. Međutim, kako bi čitaocima bila jasnija hronologija prijateljskih odnosa između dvije države, potrebno je predložiti neke ključne činjenice koje su oblikovale njihove diplomatske odnose. Na ceremoniji u Ankari, održanoj 8. februara 1994. godine, čiji je domaćin bio tadašnji predsjednik Republike Turske Süleyman Demirel⁷⁶, tokom sadržajnog i veoma emotivnog obraćanja dao je do znanja svojim turskim domaćinima koliko su Azerbejdžan i njegov narod vezani za Republiku Tursku. U ugodnoj atmosferi palate “Cankaya”, Heydar Alijev je između ostalog istakao:

Mi – Azerbejdžan i Turska smo zemlje koje imaju prijateljske i bratske odnose. Jedinstvo naših naroda, bratstvo i prijateljstvo nastajalo je kroz stoljeća i dostiglo svoju sadašnju fazu. Sada je Azerbejdžan nezavisna država i vlasnik je svoje

⁷⁶ Heydar Alijev i Süleyman Demirel imaju dugu historiju prijateljskih odnosa. Naime, dva lidera uspostavljaju kontakt još 1967. godine, te od tada intenziviraju međusobne odnose, koji su svakako bili na vrhuncu tokom obavljanje predsjedničkih dužnosti Alijeva i Demirela. Süleyman Demirel o Heydaru Alijevu: „U ovoj posjeti koja jača veze kojima smo spojeni i odražava želju za uspostavljanjem saradnje naših naroda, osim zvaničnih sastanaka, imali smo direktnu, iskrenu razmjenu mišljenja o nizu pitanja sa mojim dragim prijateljem i bratom, uvaženi predsjednik Heydar Alijev. Uvaženoj svijest o brojnim pitanjima i njegove stvarne i vrijedne misli olakšavaju nam put. Privrženost Heydara Alijeva idealu Azerbejdžana raduje njegovu naciju koliko i nas inspiriše.” <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/godi%C5%A1njica-smrti-heydara-aliyeva-azerbejd%C5%BEEan-danas-me%C4%91u-modernim-dr%C5%BEa-vama-svijeta/2762010> Pristupljeno: (12.6.2023.) <https://lib.aliyev-heritage.org/en/5866731.html>

*zemlje, nacije i sopstvenih resursa. Turska je prva među zemljama svijeta priznala nezavisnost Azerbejdžana. I to je bio važan korak u priznavanju Azerbejdžana od strane svjetskih zemalja i svjetske zajednice.*⁷⁷

Narednog dana prema protokolu, Hejdar Alijev je obavio nekoliko posjeta, a tokom susreta sa turskih političarima u Parlamentu Turske, imao je priliku održati govor. Posebno je bio zanimljiv dio u kojem ponovo naglašava važnost postojećih veza između dvije države:

*Želim da vas obavijestim da su drevna historija i današnji dan osnova za bliži prijateljski odnos naših naroda. Želio bih da vas uvjerim da ćemo na ovoj osnovi ustrajati dalje. Odnosi Turske i Azerbejdžana u privredi, trgovini, nauci, kulturi, obrazovanju i drugim oblastima bit će od velikog značaja i razlikovat će se od odnosa sa drugim zemljama zbog prijateljstva i bratstva. Naš stav je jasan. Budite sigurni da današnji Azerbejdžan jeste i da će biti vjeran ovoj poziciji.*⁷⁸

Istog dana predsjednik Hejdar Alijev se sastao sa Ihsanom Dogramacijem, predsjednikom Izvršnog odbora Univerziteta Bilkent. Nakon sastanka održana je ceremonija na kojoj je predsjedniku Azerbejdžana uručena titula počasnog doktora Univerziteta.⁷⁹ Druga zvanična posjeta Turskoj od strane Hejdara Alijeva dogodila se u maju 1997.

⁷⁷ Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Republic of Turkey 8-11.2.1994. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/44726128.html>

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto.

godine, kada je u Ankari, Istanbulu i Izmiru održao 22 važna sastanka sa različitim zvaničnicima. Slične protokolarne radnje obilježile su i drugu posjetu tokom koje je također domaćin bio Sulejman Demirel. Specifično je da, nakon što 1994. godine dobija počasni doktorat na Univerzitetu Bilkent, ovoga put ista čast biva mu ukazana u Izmiru na Eylul Univerzitetu. Obratio se mnogobrojnim medijima koji su iskazali interes.⁸⁰ I u toku mandata predsjednika Turske Ahmet Nejdet Sezera, Heydar Alijev je održao dobre odnose sa ovom zemljom. Prvo je Sezer posjetio Baku, 11. jula 2000. godine⁸¹, da bi uzvratna posjeta bila organizirana u Turskoj godinu dana kasnije. Dobre odnose Alijev je imao i sa aktuelnim predsjednikom Turske Recepom Tayipom Erdoganom⁸², čija je stranka AKP došla na vlast 2003. godine. Jednom od skupova ove stranke, 7. januara 2003. godine, prisustvovala je Heydar Alijev kao gost, a u obraćanju Erdoganu i prisutnima istakao je raniju azerbejdžansku opredjeljenost prema Turskoj kao bratskoj državi, a također dao je i podršku AKP te njenom predsjedniku Erdoganu.

⁸⁰ Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Republic of Turkey 5-8.5.1997. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/96196110.html>

⁸¹ The President Sezer's Visit to Azerbaijan No:118 - July 11, 2000, https://www.mfa.gov.tr/the-president-sezer_s-visit-to-azerbaijan_br_no_118--_july-11_-2000.en.mfa

⁸² Recep Tayip Erdogan o Alijevu: „Ekstremne usluge Heydara Alijeva u ime sreće i prosperiteta Azerbejdžana, mira u regionu i svijetu zauzele su posvećeno mjesto u turskoj i svjetskoj istoriji.” <https://lib.aliyev-heritage.org/en/8845617.html>

U decembru 2003. godine Hejdar Alijev je skončao ovo-zemaljski životni vijek, a odlične odnose kako sa Turskom, tako i sa predsjednikom ove države Erdoganom nastavio je njegov sin Ilham. Važan segment u vanjskoj politici Hejdara Alijeva bilo je održavanje veza sa Ruskom Federacijom/Rusijom s čijim je funkcionerima u periodu od 1995. do 2002. godine imao desetine sastanaka, što potvrđuje veliki broj zvaničnih posjeta, koje su imale za cilj približavanje Azerbejdžana i Rusije. U julu 1997. godine dvije države potpisuju važan ugovor o prijateljskoj saradnji i međusobnoj sigurnosti, ali u isto vrijeme je Rusija razvila izuzetno jake vojne veze s Armenijom.⁸³

Kao dokaz tadašnjeg pozitivnog ruskog stava o Hejdaru Alijevu svakako je i dodijeljeni počasni doktorat koji mu je 24. septembra 2002. godine uručen u Moskvi, gradu u kojem je proveo određeni dio svog života.⁸⁴ Kao nezaobilazan partner za Azerbejdžan pozicionirala se i Kina koju je Hejdar Alijev posjetio 1994. godine. Kineski trgovinski model i općenito primjer ekonomskog razvoja, svakako je bio zanimljiv Azerbejdžancima, koji su nastojali razvijati odnose s ovom zemljom u prvim godinama od proglašenja nezavisnosti.⁸⁵

Dobre veze Hejdar Alijev je razvio i sa Izraelom, posebno u ekonomskom segmentu,⁸⁶ te se s pravom može reći za

⁸³ Fuller Elizabeth, *Azerbaijan's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict*, Istituto Affari Internazionali (IAI), 2013. 5.

⁸⁴ Vidi: <https://lib.aliyev-heritage.org/en/9041516.html>

⁸⁵ Vidi: <https://lib.aliyevheritage.org/en/9733009.html>

⁸⁶ Makili-Aliyev, Kamal, *Azerbaijan's Foreign Policy: Between East and West...*, Istituto Affari Internazionali (IAI), 2013.

ovu državu da je u vrijeme Hejdara Alijeva puno ulagala u diplomatiju, jačanje postojećih i pronalazak novih veza, a sve s ciljem razvoja i unapređenja vlastite pozicije na međunarodnoj sceni. Ono na što su Azerbejdžanci posebno ponosni jeste što je Hejdar Alijev uspio ponovo izgraditi dobre odnose sa Kazahstanom, Uzbekistanom, Kirgistanom i Turkmenistanom⁸⁷, Rezultati vanjske politike koju je propagirao Hejdar Alijev osjetni su u većoj mjeri i danas, što u velikoj mjeri omogućuje razvoj Azerbejdžana.

⁸⁷ <https://azerbaijan.az/en/related-information/147> Pristupljeno: (12.9.2023.)

6. “Ugovor stoljeća” i ekonomski uspon Azerbejdžana

Nakon višegodišnjih pregovora, koje je Azerbejdžan vodio sa nekoliko država u konetektu eksploatacije azerbejdžanske nafte, kao najvećeg privrednog bogatstva ove zemlje, tokom vladavine predsjednika Hejdara Alijeva, 20. septembra 1994. godine, potpisan je veliki historijski ugovor koji je u javnosti poznat i kao “Ugovor stoljeća”, između Državne naftne kompanija Republike Azerbejdžan i konzorcijuma inostranih naftnih kompanija, koje su iskazale interes za azerbejdžanskom naftom. Nakon konačno usaglašenih stavova, organiziran je veliki događaj kojem su prisustvovali svi relevantni faktori, te je na istom upriličeno potpisivanje ovog veoma važnog ugovora. Hejdar Alijev je bio posebno zadovoljan ovih izuzetno značajnim uspjehom za državu Azerbejdžan, što je potvrdio i tokom svog obraćanja prisutnima.

Dame i gospodo, poštovani gosti!

Danas je u životu Republike Azerbejdžan istorijski događaj koji predstavlja okončanje pregovora vođenih tri godine.

Pregovori između Državne naftne kompanije Republike Azerbejdžan i inostranih naftnih kompanija o zajedničkoj eksploataciji nalazišta nafte koja se nalaze u azerbejdžanskom dijelu Kaspijskog jezera „Azeri“, „Čirag“ i dijela nalazišta „Gjunešli“ su okončani i nacrt ugovora o vršenju buduće za-

jedničke eksploatacije je pripremljen i predstavljen. Danas smo se okupili u glavnom gradu Azerbejdžana Bakuu, u ovom predivnom dvorcu "Đulistan", povodom ceremonije potpisivanja ugovora. U vezi s potpisivanjem ugovora u Bakuu, došli su državni predstavnici stranih država, gosti. Sve naše goste, koji su došli u Baku da učestvuju na ovoj ceremoniji, srdačno pozdravljam i kažem im: "Dobro došli!" Pregovori, koje je vodila Državna naftna kompanija Azerbejdžana s naftnim kompanijama inostranih država, vođeni su pod zaštitom država i vlada tih država, one su ih podržavale. Na ceremoniju potpisivanja ugovora došle su delegacije iz stranih zemalja. Srdačno pozdravljam delegacije Sjedinjenih Američkih Država, Ruske Federacije, Kraljevine Velike Britanije, Republike Turske, Norveške koje učestvuju na ovoj ceremoniji i kažem im: „Dobro došli!“ Pozdravljam državnog ministra Republike Turske, cijenjenog Nedžmedina Džovharija, koji učestvuje na ceremoniji. Pozdravljam zamjenika ministra energetike Kraljevine Velike Britanije, cijenjenog Timothyja Eggara. Pozdravljam zamjenika ministra energetike SAD-a, cijenjenog gospodina Williama Whitea. Pozdravljam prvog zamjenika ministra energetike i industrije države Norveške, poštovanog gospodina Gunnara Murvanta. Pozdravljam direktora Glavne uprave Ministarstva energetike Ruske Federacije, poštovanog gospodina Stanislava Pugača. Pozdravljam članove Parlamenta Velike Britanije, delegaciju društva prijateljstva Engleska – Azerbejdžan koji nisu žalili truda da dođu na ceremoniju i koji se nalaze među nama. Pozdravljam predsjednika Islamske razvojne banke, cijenjenog gospodina Osama Džafara Fakiha, koji učestvuje na našoj ceremoniji. Pozdravljam predstavnike diplomatskog

kora u Azerbejdžanu, cijenjene ambasadore, predstavnike i šefove međunarodnih organizacija. Azerbejdžanska Državna naftna kompanija je tri godine vodila pregovore s inostranim naftnim kompanijama koje su se poslije objedinile u konzorcijum, oni su zajedno pripremili nacrt ugovora. Delegacije tih velikih kompanija učestvuju na našoj današnjoj ceremoniji. Ja ih srdačno pozdravljam. Pozdravljam predsjednika kompanije „AMOKO“, gospodina Williama Lauryja. Pozdravljam delegaciju kompanije „BP“, njezine rukovodiocice, predsjednika kompanije gospodina Johna Brauna. Pozdravljam delegaciju kompanije „Statoil“, njezinog šefa gospodina Johanna Nicka Wolda. Pozdravljam delegaciju kompanije „Lukoil“, njezinog direktora, predsjednika kompanije gospodina Vagida Alekperova. Pozdravljam delegaciju kompanije „McDermott“, njezinog direktora Williama Whitnissa. Pozdravljam delegaciju kompanije „Pennzoil“, njezinog direktora, predsjednika kompanije gospodina Thomasa Hamiltona. Pozdravljam delegaciju kompanije „Remko“, njezinog direktora, predsjednika kompanije gospodina Stevena Rempoa. Pozdravljam delegaciju kompanije „Türkiye petrolleri“, njezinog direktora gospodina Sidgija Sandžara. Pozdravljam delegaciju kompanije „Unocal“, njezinog direktora gospodina Johna Amella. Pozdravljam delegaciju kompanije „Delta International“, njezinog direktora, predsjednika kompanije gospodina Feteha Al-Albana. Poštovane dame i gospodo! Nafta je najveće nacionalno bogatstvo Republike Azerbejdžan i azerbejdžanskog naroda. Azerbejdžan, poznato naftno područje od davnina, posjeduje takva prirodna bogatstva kao što su nafta i plin. Zato Azerbejdžan i zovu Ognjenom zemljom. Azerbejdžan ima dugu historiju eksploatacije

nafte, njezine primjene i prerade. Godine 1847. u Bakuu na Bibi-Eybatu prvi put je izbila nafta. Od tog vremena je i počela eksploatacija azerbejdžanske nafte na industrijski način. Godine 1872. braća Nobel su u Bakuu osnovali prvu naftnu kompaniju, a time su u našu zemlju počeli dolaziti inostrane firme s ciljem iskorištavanja nafte, počeo je dolaziti strani kapital. Na taj način, u drugoj polovini XIX stoljeca, niz svjetskih država, firme razvijenih država pokazali su veliki interes za eksploataciju nafte u Azerbejdžanu, u Bakuu. Od kraja prošlog stoljeca kompanije mnogih inostranih država počele su s eksploatacijom nafte u Bakuu. Tokom 1872. godine u Azerbejdžanu je dobijeno 26 hiljada tona nafte. Na početku XX stoljeca, 1900. godine, u Azerbejdžanu je izvađeno već 10 miliona tona nafte, što je činilo 95 procenata nafte koja se dobijala u Rusiji i 50 procenata dobijene nafte na svijetu. U prvih dvadeset godina XX stoljeca inostrane naftne kompanije i lokalni poduzetnici ulagali su velike napore za eksploataciju i preradu nafte, tako da se u Azerbejdžanu razvija naftna industrija. Taj period moguće je uslovno nazvati prvom etapom historije naftne industrije u Azerbejdžanu. U to vrijeme nafta je iz Azerbejdžana je korištena svugdje u svijetu. Azerbejdžanska nafta je donijela veliku korist inostranim kompanijama. U Azerbejdžanu su se pojavili veliki poduzetnici, oni su zarađivali značajan profit. U to vrijeme razvoj naftne industrije Azerbejdžana dao je veliki poticaj za razvoj grada Bakua, uopšte Azerbejdžana. Glavni grad Azerbejdžana Baku je postao velikim industrijskim gradom, jednim od najvećih industrijskih centara Ruske imperije toga vremena. Naš Baku, koji ima drevnu historiju, dobio je u to vrijeme novi oblik, raširio se, postao ljepši i tu su

izgrađena zdanja koja su odgovarala potrebama toga vremena, preduzeća, tvornice i drugi industrijski objekti. Sada smo mi obavezni cijeniti ono što se uradilo u to vrijeme i priznati veliku ulogu nafte u razvoju Azerbejdžana, Bakua. Godine 1918. godine u našoj zemlji je bila izgrađena demokratska država. Oko dvije godine Azerbejdžan je bio nezavisna država. Ta država se trudila da iskoristi bogatstva koja su pripadala narodu, za njegovo blagostanje. Ipak, nažalost, ti naponi nisu donijeli željene rezultate jer je 1920. godine Azerbejdžanska Demokratska Država. Te godine u Azerbejdžanu je uspostavljen sovjetski socijalistički režim. Tokom sljedećih 70 godina Azerbejdžan je živio u uslovima tog režima nalazeći se u sastavu Sovjetskog Saveza. Nafta – najveće bogatstvo Azerbejdžana – koristilo se za interese Sovjetskog Saveza. Taj period se može nazvati drugim periodom u historiji naftne industrije. U tom periodu naftna industrija Azerbejdžana se munjevitom razvijala. Pošto je naftna industrija bila neophodna za razvoj industrijskog i ekonomskog potencijala Sovjetskog Saveza, svuda su činjeni veliki naponi. Stoga su u razvoju naftne industrije Azerbejdžana postignuti važni pomaci. U to vrijeme stvorena je velika armija radnika na eksploataciji nafte u Azerbejdžanu. Industrija nafte i plina Azerbejdžana munjevitom se razvijala, stvarana su velika preduzeća. Bila su izgrađena naučna zdanja, istraživački instituti za naftnu granu. U cilju pripreme visokokvalifikovanih kadrova za rad u naftnoj industriji, bio je otvoren institut koji se danas zove Naftna akademija. Radnici u naftnom sektoru, specijalisti, naučnici, jednom riječju svi ljudi koji se bave naftnom granom, upisali su slavne stranice u historiju Azerbejdžana.

Kao što sam rekao, azerbejdžanska nafta se nije koristila za njega samog, već za razvoj cijelog Sovjetskog Saveza. U periodu od 1941. do 1945. godine, za vrijeme Drugog svjetskog rata, azerbejdžanska nafta činila je 75 procenata sve nafte koja se dobijala u cijeloj zemlji. A naftna industrija Azerbejdžana, naši radnici u naftnom sektoru imaju velike zasluge u pobjedi nad njemačkim fašizmom koji je prijetio cijelom svijetu i njegovom rušenju. Naučnici koji su radili u grani naftne industrije Azerbejdžana, specijalisti, naši radnici u ovoj oblasti uzimali su aktivno učešće u razvoju i eksploataciji naftnih nalazišta u bilo kojem dijelu Sovjetskog Saveza. Nije slučajno što su se nova nalazišta nafte, otkrivena i eksploatirana zahvaljujući njihovom naporu i trudu, zvala „drugi Baku“, „treći Baku“, „četvrti Baku“. Neprocjenjive su zasluge azerbejdžanskih naftnih radnika u razvoju i eksploataciji najvećih nalazišta nafte u Rusiji, sibirskih, tumenskih, izgradnji ogromnih naftnih i plinskih kompleksa tamo, azerbejdžanski naftni radnici u tim oblastima i danas su većina među naftnim radnicima. Smatram za neophodno da danas s time upoznam naše goste, da podsjetim azerbejdžanski narod na to. Jer to predstavlja ponos i slavu azerbejdžanskog naroda, govori o velikim zaslugama našeg naroda, naših naftnih radnika u svjetskoj ekonomiji. Jedno od dostignuća azerbejdžanskih naftnih radnika je što su mnogo uradili na eksploataciji nafte u Kaspijskom jezeru. U tom pravcu su poduzeti koraci, kako početkom 20-ih godina, tako i 30-ih godina, mada je snažna eksploatacija nafte u Kaspijskom jezeru počela 7. novembra 1949. godine. Tog dana na ploči, koju mi zovemo Naftnim stijenama, iz naftne bušotine je izbio prvi naftni mlaz. Iskustvo morskih naftnih radnika Azerbejdžana

tokom prošlih 45 godina u bivšem Sovjetskom Savezu, kao i u mnogim zemljama svijeta, bilo je primjer eksploatacije nafte iz morskih dubina. Zasluge azerbejdžanskih naučnika, naftnih radnika u toj oblasti su ogromne. Kao što znate, prije tri godine naš narod je dobio slobodu, Azerbejdžan je postao nezavisna republika, azerbejdžanski narod je postao gospodarom svoje sudbine. Naš narod je izborio mogućnost da raspolaže svojim prirodnim bogatstvima po sopstvenom nahođenju. Na taj način je u životu Azerbejdžana počela nova epoha. A u historiji naše naftne industrije postavljen je temelj, uslovno govoreći, treće etape. Sada, u novoj etapi, mi, iskazujući volju azerbejdžanskog naroda, poduzimamo odgovarajuće mjere za korišćenje njegovih prirodnih bogatstava. U zadnje tri godine vodili su se pregovori s inostranim kompanijama i nađen je zajednički jezik. Danas, ovog historijskog dana, otprilike 150 godina nakon početka industrijske eksploatacije i prerade nafte u Azerbejdžanu, iskazujem zahvalnost svim pokoljenjima azerbejdžanskih naftnih radnika, naučnicima, stručnjacima, zaposlenima u oblasti naftne industrije Republike, svim inženjerima i radnicima za njihove napore koje su uložili u to vrijeme na eksploataciji naših prirodnih bogatstava u cilju poboljšanja u određenom stepenu dobrobiti našeg naroda, na njihovom poštovanom radu, velikim naučnim otkrićima i srdačno im čestitam na dostignućima koja su danas ostvarili. Od početka eksploatacije i prerade nafte na industrijski način u Azerbejdžanu, iz dubina zemlje na teritoriji naše zemlje – na kopnu i na moru – dobijena je 1 milijarda 325 miliona tona nafte. U azerbejdžanskom dijelu Kaspijskog jezera za 45 godina je dobijeno 400 miliona tona nafte. Istovremeno je u tom periodu

dobijeno 450 milijardi kubnih metara plina. Sve to su velika dostignuća, čvrsta osnova i temelj za razvoj ekonomije, naftne industrije Republike Azerbejdžan u budućnosti. Koliko god nafte da smo dobili, kakve god da smo uspjehe ostvarivali u prošlosti, moramo obratiti pažnju na istinu da do prije malo vremena, to jest do dobijanja nezavisnosti Azerbejdžana, naš narod nikada nije bio gospodarom svojih prirodnih bogatstava. Iako su do 1920. godine naftu eksploatirale i strane kompanije i domaći, azerbejdžanski poduzetnici, iako je za razvoj Azerbejdžana, naročito Bakua, urađeno mnogo, narod nije bio vlasnikom tog bogatstva. Počevši od 1920. godine, u životu Azerbejdžana su se desile važne promjene. Privreda Azerbejdžana se razvijala, u Republici je izgrađen snažan industrijski potencijal, naša naftna industrija je prošla veliki historijski put. Ipak Azerbejdžan opet nije bio jedini i potpuni vlasnik svoje nafte. Sva ta naša bogatstva nisu pripadala nama nego sovjetskoj državi. A sada živimo u novoj etapi. Republika Azerbejdžan je nezavisna država. Azerbejdžanski narod je vlasnik svojih prirodnih bogatstava. Naš narod samostalno odlučuje kako će iskoristiti ta bogatstva. Upravo na osnovu tih principa su se u toku tri godine vodili pregovori između Državne naftne kompanije Republike Azerbejdžan s vodećim inostranim naftnim kompanijama o zajedničkoj eksploataciji naših nalazišta nafte. Nesumnjivo je da ovi pregovori nisu bili lahki, bilo je teškoća, i padova i uspona. Ipak su pregovori, naposljetku, okončani. Interes inostranih kompanija, koje imaju veliko iskustvo, za azerbejdžansku naftu potpuno je prirodan i mi smo to prihvatili sa zadovoljstvom, mi sami smo pokazivali i pokazujemo veliku zainteresovanost za to. Za razliku od prošlih vremena, danas

Azerbejdžanska Republika samostalno vodi pregovore oko tih pitanja s bilo kojom zemljom, u tom smislu i sa zemljama kojima pripadaju te naftne kompanije, s inostranim kompanijama i trudi se da njezini principi budu prihvaćeni. Sporazum između Državne naftne kompanije Azerbejdžana i inostranih naftnih kompanija o zajedničkoj eksploataciji naftnih nalazišta „Azeri“, „Čirag“ i dijelova nalazišta „Güneşli“ je, napokon, kroz pregovore pripremljen i završen. Taj sporazum je pokazan meni, predsjedniku Azerbejdžana. Kao što vam je poznato, 14. septembra, nakon što je dogovor bio analiziran, izdao sam ukaz o njegovom potpisivanju od strane Državne naftne kompanije Azerbejdžana. Inostrane kompanije su također prihvatile odluku o potpisivanju nacрта. Predsjednici država u zemljama kojima pripadaju te kompanije, također, su dale svoj pristanak. Kao rezultat toga je naše današnje okupljanje na ceremoniji potpisivanja ugovora. Hoću otvoreno da kažem da sve želje azerbejdžanske strane nisu našle svoje mjesto u ugovoru. Ali mi shvaćamo da se u bilo kojem ugovoru trebaju uvažavati interesi obiju strana. Konzorcijum naftnih kompanija Zapada trudio se da osigura svoje interese. Državna naftna kompanija Azerbejdžana ulagala je napore za osiguranje nacionalnih interesa Azerbejdžanske Republike. Mogu reći da je kao rezultat velikog i napornog rada, kao rezultat razmatranja pitanja svih strana s visokim stepenom odgovornosti, pripremljen sporazum koji odgovara interesima obiju strana. Zato ja smatram da je ugovor koji će biti danas potpisan, s ekonomske tačke gledišta, povoljan za ovo vrijeme i za budućnost Republike Azerbejdžan i da sam dao odobrenje da se on potpiše. Poduzimajući takav korak mi pokazujemo svijetu da je Azerbejdžan zemlja otvore-

na svijetu, svjetskoj ekonomiji. Potpisivanjem ovog ugovora još jednom demonstriramo svijetu da su se suverena prava Republike Azerbejdžan učvrstila, da je Azerbejdžan potpuno nezavisna država, da je naš narod vlasnik svojih bogatstava. Potpisivanjem ugovora uspostavljamo veze između Republike Azerbejdžan i razvijenih zemalja svijeta, s njihovim najvećim kompanijama, stvaramo osnovu za ulazak ekonomije Azerbejdžana u svjetsku ekonomiju, slobodnu tržišnu ekonomiju. Potpisivanjem ovog ugovora mi još jednom demonstriramo svijetu da je Republika Azerbejdžan demokratsko i pravno društvo, da se u Azerbejdžanu otvorilo široko polje za učvršćivanje i razvoj principa demokratije, da je Azerbejdžanska Republika opredijeljena da slijedi put tržišne privrede. Potpisivanje ovog ugovora je prvi krupni korak u stvaranju tržišne privrede u Azerbejdžanu. Potpisivanjem ovog ugovora mi otvaramo širok put investicijama stranih država u Azerbejdžanu. Gradimo osnovu za djelovanje kompanija u Azerbejdžanu, druge industrijske grane, još jednom demonstriramo svijetu stabilnost koja vlada u privredi i društveno-političkom životu Azerbejdžana. Potpisivanjem ovog ugovora iskazujemo nadu za učvršćivanje prijateljskih odnosa, privredne saradnje i uopšte veza sa svim sferama država koje predstavljaju kompanije, takvim velikim državama kao SAD, Rusija, Engleska, Turska, Norveška. Tako je za potpisivanje ugovora stvoran predivan ambijent i mi smo danas svjedoci velikog događaja. Potpisivanje ugovora otvara novu etapu u životu Azerbejdžana, u njegovoj privredi, naročito u naftnoj industriji. Ugovor se potpisuje na rok od 30 godina. Znači, pred nama je dug put, pred nama stoje velika djela, velike zadaće. Oni koji su pripremali sporazum dobro znaju,

ali ja ipak hoću da saopštim svim okupljenim ovdje, cijelom azerbejdžanskom narodu, da, ako je bilo teško doći do potpisivanja sporazuma, njegova realizacija će biti još teža. Korist od ugovora, njegovi pozitivni učinci za obje strane, u tom smislu i za azerbejdžanski narod, nazavisnu Azerbejdžansku Republiku, zavise od njegovog izvršenja u budućnosti. Sporazum liči na put sa saobraćajem u dva smjera: neophodno je da se obje strane kreću istom brzinom. Hoću da izrazim nadu da će te kompanije i državni organi zemalja koje one predstavljaju pravovremeno poduzimati neophodne mjere za izvršenje ovog ugovora. Zadaci koje ima Republika Azerbejdžan su zahtjevniji, teži. Vi znate da privreda Azerbejdžana prolazi kroz tešku krizu. Velike teškoće su se stvorile i u naftnoj industriji. Za izlazak iz te krize, razvoja privrede Azerbejdžana, povećanje blagostanja naroda na odgovarajući nivo za kratko vrijeme svi moraju ujediniti napore, moraju raditi zajedno na ostvarenju sporazuma. Nadam se da će herojski, iskusni naftni radnici Azerbejdžana, naučnici, svi koji su uposleni u toj grani naše privrede, shvatiti taj zadatak kao najveći, najčasniji, da će se prihvatiti posla kako bi ostvarili taj ugovor. Kao predsjednik Azerbejdžana, dajući odobrenje za potpisivanje tog ugovora, osjećam svoju odgovornost i dajem vam riječ da ću učiniti sve što zavisi od mene za njegovo ostvarenje. Danas, u ovom svečanom i upečatljivom ambijentu, čestitam naftnim radnicima Azerbejdžana, azerbejdžanskom narodu, svim građanima Azerbejdžana na ovom historijskom događaju. Cijenim napor delegacije Državne naftne kompanije Azerbejdžana koja je radila u toj oblasti, uopšte sav rad kompanije u tom smjeru i čestitam joj na ostvarenom uspjehu. Srdačno čestitam direktorima

*inostranih kompanija, konzorcijuma, koji su obavili veliki posao za završetak tog ugovora, svim radnicima tih kompanija, upućujem im svoje dobre želje i hoću da im prenesem svoje uvjerenje da će naša saradnja biti uspješna. U vezi s ovim događajem, srdačno čestitam predsjednicima država i vlada koje predstavljaju inostrane kompanije SAD-a, Rusije, Velike Britanije, Turske, Norveške. Na osnovu ovog sporazuma mi se usko povezujemo i pristupamo velikoj saradnji i ja ne sumnjam da će naša saradnja biti uspješna – sve snage, koje budu tome smetale, naići će na otpor. Azerbejdžan kao vladar svoje sudbine, svojih bogatstava, zahvaljujući toj saradnji u svjetskom ekonomskoj zajednici će zauzeti svoje dostojno mjesto. Još jednom vam srdačno čestitam, vama koji ste se okupili na ceremoniji, sve koji iskazuju pozitivnu zainteresovanost za ta pitanja i blagoslovim potpisivanje sporazuma. Neka bude sretno i beričetno! U ime sretno budućnosti azerbejdžanskog naroda, srdačno čestitam na potpisivanju tog sporazuma danas i ovdje. Hvala.*⁸⁸

⁸⁸ Speech of Azerbaijan President Heydar Aliyev at the contract signing ceremony on the joint development of the deposits in the Caspian shelf between the State Oil Company of Azerbaijan Republic and the consortium of the foreign oil companies, 20.9.1994. <https://lib.aliyevheritage.org/en/8223457.html>

Završni govor na ceremoniji potpisivanja ugovora

Poštovane dame i gospodo!

Poštovani gosti!

Završava se proces potpisivanja sporazuma koji je pripreman tri godine. Sporazum je već potpisan. Založio sam se za potpisivanje sporazuma. I zato iskreno čestitam vama, azerbejdžanskom narodu, inostranim kompanijama kao drugoj strani tog sporazuma, predsjednicima država stranih zemalja koje su pristupile tom sporazumu, delegacijama predstavnika, svima vama na potpisivanju ovog sporazuma.

Šefovi delegacija predstavnika, koji su došli iz stranih zemalja, direktori kompanija, poslije potpisivanja sporazuma iznijeli su svoje mišljenje, pozitivno se očitovali o sadržaju tog sporazuma, njegovoj suštini i budućem značaju. U svim istupima se mogla čuti jedinstvena misao o koristi sporazuma, kako za Azerbejdžan, tako i za kompanije inostranih država koje su se potpisale ispod teksta tog dokumenta. U istupima su izrečene lijepe riječi o azerbejdžanskom narodu, nezavisnosti Republike Azerbejdžan, iskazane su tople želje. Zahvalan sam za te riječi i na kraju ceremonije hoću još jednom da kažem da će sporazum pomoći Republici Azerbejdžan da zauzme dostojno mjesto u svjetskoj zajednici, da usko poveže privredu naše zemlje sa svjetskom privredom, slobodnom tržišnom ekonomijom.

Smatram se veoma sretnim zbog učešća i pripreme te potpisivanja ovog sporazuma. Svjestan sam odgovornosti koju preuzimam na sebe i nadam se da će buduće generacije pozitivno ocijeniti ovaj današnji historijski događaj.

*Još jednom vam čestitam. Smatram prvi dio ceremonije potpisivanja završenim. Svima vama, cijelom azerbejdžanskom narodu, želim sreću, uspjeh u svim poslovima. Hvala i puno uspjeha u budućnosti!*⁸⁹

Pozitivnu atmosferu i ekonomski zamah Azerbejdžana, Hejdar Alijev je nastojao iskoristiti na međunarodnoj sceni. Tokom Ekonomskog foruma u Davosu, posvećenog energetskim problemima svijeta, održanog godinu dana nakon potpisivanja "Ugovora stoljeća", u obraćanju prisutnima Hejdar Alijev je naglasio kako potpisivanje ugovora predstavlja još jedan dokaz da Azerbejdžan želi prisnu saradnju sa zapadnim zemljama sa kojim je potpisan pomenuti ugovor. On je iskoristio priliku na samitu da govori i o azerbejdžanskom iskustvu u energetskom sektoru stavljajući se tako na raspolaganje ostalim učesnicima Forumu.⁹⁰

Prema Habilu Kamilovu, neosporna je uloga Hejdara Alijeva u kreiranju ovog velikog sporazuma koji je u konačnici azerbejdžanskoj ekonomiji donio velike benefite. Nacionalna naftna strategija pokazala se kao veoma efikasna jer je trajno Azerbejdžanu donijela enorman priliv novca. Milijarde dolara kontinuirano pune budžet Azerbejdžana od ugovora sa zapadnim zemljama, što u velikoj mjeri potiče ekonomski i privredni rast. Ugovori koji su na ra-

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Speech of the Azerbaijani President Heydar Aliyev at the session of the Economic Forum in Davos on the topic of «Perspectives of the Caucasus and Central Asia: Silk Way or a big game» - January 28, 2000., <https://lib.aliyev-heritage.org/en/9201532.html>

zličitim nivoima potpisani sa Evropskom unijom izuzetno su se pozitivno odrazili na azerbejdžansku svakodnevnicu. Azerbejdžan je dosta uložio u razvoj cjevovodnog transporta plin, što je u velikoj mjeri doprinijelo i jačanju saradnje sa susjedima poput Gruzije, zbog direktne povezanosti.⁹¹

Strategija Hejdara Alijeva bila je u tome da na različite načine privoli strane investitore da ulože u naftni sektor, kako bi na taj način dugoročno obezbijedio višeslojnu sigurnost za Azerebejdžan. Izvoz energenata je u velikoj mjeri ojačao ekonomske prilike u Azerbejdžanu, što je bio jedan od ciljeva. Također, jačanjem vlastitih naftnih potencijala i izvozom istih zapadnim zemljama, Azerbejdžan se uspio oduprijeti utjecaju Rusije.⁹² Konkretna slučaj vezan za prevazilaženje ruskog utjecaja jeste naftovod Baku-Tbilisi-Ceyhan⁹³ koji je imao presudnu ulogu u cjelokupnom procesu udaljavanja od Rusije, a približavanju zapadnim zemljama. Osim energenata koji su najvažniji resurs Azerbejdžana, vlasti su se trudile da unaprijede i ostale privredne sektore, stoga je još od dolaska na vlast Hejdara Alijeva, 1993. godine, u Azerbejdžanu započela privatizacija, koja

⁹¹ Hamidov Habil, Heydar Aliyev and the Foreign policy of Azerbaijan, *American Journal of Humanities and Social Sciences Research*, Volume-03, Issue-10, 2019, 135-156.

⁹² Ipek Pinar, Azerbaijan's Foreign Policy and Challenges for Energy Security, *Middle East Journal*, Vol. 63, No. 2, Spring, 2009.

⁹³ Vidi: Cornell E. Svante, Ismailzade Fariz, *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Azerbaijan*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Uppsala, 2005. 61-85.

je realizirana postepeno i sa značajnim rezultatima.⁹⁴ Kroz različite ekonomske reforme Azerbejdžan se trudio sniziti stopu inflacije uzrokovanu različitim faktorima tokom turbulentnih devedesetih godina prošlog stoljeća. Tokom 1994. godine inflacija je iznosila visokih 29%, dok je kroz različite reforme, podržane od strane Hejdara Alijeva, stopa inflacije godinu dana kasnije iznosila 2%. Na koncu devedesetih, reforme su dale očekivane rezultate, te je 1999. godine inflacija svedena na 0%. Pomoć pri dostizanju ovako značajnih rezultata postignut je i uz podršku Svjetske banke koja je ponudila određene kreditne aranžmane.⁹⁵

Reformski programi koje su azerbejdžanske vlasti provele tokom 1995. godine pomogli su u finansijskoj stabilizaciji, ali i u rastu BDP-a. Prosječni godišnji rast od 10% u periodu od 1996. godine, za nešto manje od deset godina, uspio je značajno smanjiti procenat siromaštva u Azerbejdžanu, čime je dokazana opravdanost opsežnih ekonomskih reformi u vrijeme Hejdara Alijeva. U ovom periodu povećani su i minimalni iznosi plaće u Azerbejdžanu, što je bio jedan od glavnih ciljeva.⁹⁶

⁹⁴ Baranich J. Michael, Salayeva Rena, *State-Building in a Transition Period: The Case of Azerbaijan*, 213. 2005., http://www.ismor.com/cornwallis/cornwallis_2005/CX_2005_12-Baranick2-CX-July17.pdf

⁹⁵ Kamreva Mehran, *State-Building in Azerbaijan: The Search for Consolidation*, *Middle East Journal*, Vol. 55, No. 2 Spring, 2001, 12.

⁹⁶ <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/cps-aze-2014-2018-sd-02.pdf>

Azerbejdžan će i nakon smrti Hejdara Alijeva nastaviti sa određenim reformama i unapređenjem postojećeg sistema. Za Hejdara Alijeva se može reći da je svojim velikim naporima postavio izuzetno dobre temelje za nadolazeće generacije političara, kojim je bilo dosta lakše da postignu dodatni razvoj Republike Azerbejdžan. Benefiti otvaranja Azerbejdžana prema Zapadu i investicijama koje su dolazili s pomenutog područja, utjecale su na ekonomski prosperitet države, koji će svoj vrhunac doživjeti tokom vladavine Ilhama Alijeva, Hejdarovog sina.

7. Odlazak Hejdara Alijeva

Iako još od ranije narušenog zdravlja, te u osmoj deceniji života, Hejdar Alijev nije posustajao već je kontinuirano obavljao svoje državničke dužnosti unutar Azerbejdžana, ali i izvan njega. Tokom posjete akademcima vojne akademije Džamšida Nahčivanskog u martu 2003. godine, koje je još u vrijeme vladanja SSSR-a osnovano upravo na njegovu inicijativu, doživio je neugodno iskušenje. Naime, uslijed obraćanja, osjetio je bol u prsima, što je ukazivalo na srčane probleme. Hejdar Alijev, tada već blizu navršelih osamdeset godina života, bio je poprilično uporan, te nije želio odustati od obraćanja mladim Azerbejdžancima. Nakon intervencije prisutnog medicinskog tima, vratio se za govornicu, što je izazvalo oduševljenje među prisutnim.⁹⁷

U narednim mjesecima zbog izuzetno narušenog zdravlja otišao je na liječenje u Sjedinjene Američke Države. Na klinici u Clevelandu imao je izuzetnu njegu od strane izuzetno profesionalnih članova osoblja ove ustanove. Centar za srce u Clevelandu odabran je i zbog njegove izuzetno visoke rangiranosti u domeni kardioloških oboljenja.⁹⁸ Nakon nekoliko mjeseci boravka u bolnici, 12. decembra 2003. godine je preminuo. Ubrzo nakon smrti započela je organizacija njegovog ukopa, a posljednji ispraćaj Hejdara Alijeva

⁹⁷ Andrijanov, Husejnbal, Hejdar Alijev, 501.

⁹⁸ https://azertag.az/en/xeber/PRESIDENT_ALIYEV_CONTINUES_TO_RECEIVE_CARE_AT_THE_CLEVELAND_CLINIC-545996 Pristupljeno: (13.9.2023.)

održan je uz najveće državne počasti, 15. decembra 2003. godine. Posljednjem ispraćaju prisustvovao je veliki broj ljudi iz Azerbejdžana i svijeta, a među njima mnogi predsjednici država i visoki zvaničnici koji su u određenim fazama imali priliku sarađivati s azerbejdžanskim predsjednikom.

Mnogi od njih su svojim izjavama o njegovom liku i djelu željeli javnosti iskazati poštovanje prema dostignućima azerbejdžanskog lidera u veoma izazovnim vremenima za Republiku Azerbejdžan. Ovdje ćemo izdvojiti samo neke:

*Ekstremne zasluge preminulog Hejdara Alijeva u ime sreće i prosperiteta Azerbejdžana, mira u regionu i svijetu zauzele su posvećeno mjesto u turskoj i svjetskoj historiji.*⁹⁹

*Hejdar Alijev je imao neprocjenjive zasluge u jačanju veza između naših zemalja i razvoju Azerbejdžana. Sjećam se vrlo dobro našeg sastanka u julu 1998. godine tokom njegove posjete Ujedinjenom Kraljevstvu.*¹⁰⁰

*Nezavisna Azerbejdžanska Republika je zauzela svoje zasluženo mjesto u svjetskoj uniji u posljednjih nekoliko godina zahvaljujući vodstvu eminentnog državnog zvaničnika Hejdara Alijeva. Pratim i podržavam sve radove koji se izvode u pravnoj državnoj organizaciji, uspješnu realizaciju ekonomskih reformi u Azerbejdžanu.*¹⁰¹

⁹⁹ Recep Tayip Erdogan o Heydaru Alijevu: <https://lib.aliyevheritage.org/en/8845617.html>

¹⁰⁰ Kraljica Elizabetha II o Heydaru Alijevu <https://lib.aliyevheritage.org/en/2780182.html>

¹⁰¹ Papa Ivan Pavao II o Heydaru Alijevu <https://lib.aliyevheritage.org/en/4263785.html>

*Heydar Alijev je dugo bio jedna od ključnih ličnosti na Kavkazu. Njegovi lični naponi u uspostavljanju sadašnjih prijateljskih odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Azerbejdžana, kao i odbrani nezavisnosti Azerbejdžana su od vitalnog značaja.*¹⁰²

*Azerbejdžanski predsjednik Heydar Alijev je politička ličnost sa jasnim i čvrstim stavom. On je poznata ličnost, koja pridaje veliki značaj bilateralnoj saradnji u razvoju kaspijskih energetskih resursa i radu na unapređenju američko-azerbejdžanskih odnosa.*¹⁰³

*Heydar Alijev je bio veliki lider Azerbejdžana. Donio je stabilnost svojoj zemlji u periodu haosa. Azerbejdžanski narod treba da bude ponosan na naslijeđe koje je unio. U periodu njegovog djelovanja kao predsjednika, postignut je napredak u odnosima između naših zemalja. Azerbejdžan je unaprijedio odnose sa Evropom. Njegova uspješna posjeta Britaniji u julu 1998. godine, posebno naš sastanak u mojoj rezidenciji koja se nalazi u ulici Downing 10, još uvijek mi je u sjećanju. On je uspostavio temelj jakih odnosa koji trenutno postoje između Azerbejdžana i Ujedinjenog Kraljevstva. Ponosni smo što kroz velika ulaganja britanskih kompanija Ujedinjeno Kraljevstvo utiče na napredak Azerbejdžana.*¹⁰⁴

¹⁰² George Bush o Heydaru Alijevu <https://lib.aliyevheritage.org/en/978067.html>

¹⁰³ Madaline Albright o Heydaru Alijevu <https://lib.aliyevheritage.org/en/79794616.html>

¹⁰⁴ Tony Blair o Heydaru Alijevu <https://lib.aliyevheritage.org/en/41319877.html>

Važnu ulogu u kinesko-azerbejdžanskim prijateljskim odnosima imao je poznati političar u međunarodnom svijetu, prijateljski nastrojen prema NR Kini, drevni prijatelj kineskih naroda, gospodin Hejdar Alijev.¹⁰⁵

Iz navedenih izjava svjetskih lidera može se zaključiti da je vanjska politika Hejdara Alijeva imala izuzetno veliki uspjeh na Istoku i Zapadu, iako je među prioritetima Alijeva bilo uspostavljanje čvrstih veza sa zapadnim zemaljama na svim poljima. Alijev je predanim radom i maksimalnom posvećenošću čak i u poznim godinama, uspio da pridobije veliki broj prijatelja na stranu Azerbejdžana, što je od neprocjenjive važnosti za sve države u postkonfliktnom periodu. Njegova zaostavština za stanovnike Azerbejdžana je izuzetno velika, o čemu govori kultura pamćenja koju stanovnici ove države brižno njeguju. Kada hodate ulicama Bakua, vrlo često ćete moći naići na određeni objekat koji nosi upravo ime osnivača modernog Azerbejdžana.

U svojim osamdeset godina, koliko je imao kada je preminuo, Hejdar Alijev je učinio puno za Azerbejdžan, te je budućim generacijama koje su ga naslijedile i koje će neke nove naslijediti, obezbijedio čvrste državotvorne temelje, ključne za opstanak i razvoj. Desetogodišnji period vladavine za njega je bio sasvim dovoljan da ostane upamćen u narodu kao historijska ličnost. Na predsjedničkoj poziciji ga je naslijedio njegov sin Ilham, koji je nekoliko mjeseci

¹⁰⁵ Hu Szintao o Heydaru Alijevu
<https://lib.aliyevheritage.org/en/6953945.html>

prije Hejdareve smrti, započeo sa obnašanjem predsjedničke pozicije.¹⁰⁶

Godinama nakon njegove smrti Azerbejdžanci čuvaju uspomenu na Hejdara Alijeva, što oslikava svjesnost građana ove države o historijskim državotvornim procesima koji su u njegovo doba uspješno provedeni. Različiti historičari, stručnjaci iz oblasti međunarodnih odnosa, ekonomije i drugi istraživači, kroz tematiziranje određenih segmenata iz života Hejdara Alijeva, nastoje približiti njegov život široj čitalačkoj publici i izvan Azerbejdžana, objavljivanjem stručnih radova i knjiga, što je najsigurniji način za očuvanje činjenične historije na period u kojem je živio i radio.

¹⁰⁶ <https://president.az/en/pages/view/president/biography> Pristupljeno: (14.9.2023.)

8. Azerbejdžan nakon Hejdara Alijeva

Ilham Alijev je nastavio istim putem kao i njegov otac Hejdar, koji je u velikoj mjeri olakšao sve buduće poduhvate predsjednika Ilhama Alijeva, kako na unutrašnjem, tako i međunarodnom planu. U prvom mandatu se posvetio konsolidiranju domaćih prilika, što je podrazumjevalo unapređenje postojećeg sistema uz implementiranje potrebnih reformi koje su se nametale kao nužne u kontekst daljeg privrednog razvoja Republike Azerbejdžan. Ekonomske reforme bile su u vrhu prioriteta za Ilhama Alijeva, s fokusom na energetske sektor koji čini najveći udio od cjelokupne azerbejdžanske ekonomije. Napore koje je uložio u prvim godinama upravljanja Azerbejdžanom, dali su rezultate u relativno kratkom roku. Prije svega u rasponu od pet godina, privreda Azerbejdžana doživjela je rast od 2, 6 puta, dok je industrijska proizvodnja ove države porasla 2, 5 puta.¹⁰⁷

Ovakav trend je utjecao na smanjenje nezaposlenosti i siromaštva. U periodu od 2003. do 2009. godine Azerbejdžan je izgradio i unaprijedio preko 1.600 škola, a također je bitno napomenuti kako su napori bili usmjereni i u unapređenje zdravstvene zaštite. Ekonomske reforme su pomogle razvoju različitih azerbejdžanskih regiona, ne samo

¹⁰⁷ Foreign Policy Challenges for Azerbaijan, https://www.chatham-house.org/sites/default/files/14383_130709aliyev.pdf

glavnog grada Bakua. Kontinuirani napor je doprinio da Azerbejdžan svrsta među najbržerastuće ekonomije svijeta. Ono što je postao fokus Azerbejdžana jeste da se polahko počinju orijentirati na razvoj privatnog sektora te na druge privredne grane, kako bi se u određenoj mjeri smanjio udio ovisnosti azerbejdžanske ekonomije od prihoda koje daju energetske izvori.¹⁰⁸

Ipak, i nakon Hejdara Alijeva ulaganje u energetske sektor je povećano, zbog svjesnosti da će naftni resursi i u narednim godinama činiti okosnicu razvoja Azerbejdžana. Unapređenje infrastrukture i izgradnja puteva kako bi se Azerbejdžanci povezali međusobno, ali i sa svojim komšijskim državama izuzetno je važno, stoga je Ilham Alijev posebnu pažnju usmjerio na ovaj segment. U kontekstu smjera vanjske politike, nije se bitnije promijenio kurs koji zastupa aktuelni predsjednik, koji je uspio da održi postojeće i izgradi neke nove veze. Najveći investitor u Azerbejdžanu je Velika Britanija, a na drugom mjestu je Republike Turska. Sa ovim državama su izuzetno dobre veze izgrađene još u vrijeme Hejdara Alijava. Također, značajno je istaći kako je nastavljen vanjskopolitički kurs Hejdara Alijeva koji je također imao za cilj da Azerbejdžan svoju vanjsku politiku kreira nezavisno, uz sve veće usklađivanje po određenim pitanjima sa prijateljskom Republikom Turskom. Odnosi između Republike Turske i Republike Azerbejdžana od azerbejdžanske nezavisnosti pa sve do danas nastavili su se razvijati. Turska kao drugi najveći investitor u Azerbejdžan, opredjeljen je za prisnu saradnju na svim poljima, o čemu

¹⁰⁸ Isto.

svjedoče i izuzetno prijateljstvo između predsjednika dviju država Recepta Tayipa Erdogana i Ilhama Alijeva.¹⁰⁹

U augustu 2010. godine, kada je predsjednik Turske bio Abdullah Gul, između dvije države je potpisano nekoliko ugovora koji su definirali buduće odnose i partnerstvo.¹¹⁰ Međusobno partnerstvo značajno je za obje države što potvrđuje kontinuirani rast međusobne trgovinske razmjene. U Azerbejdžanu posluje preko 800 turskih kompanija koje na godišnjem nivou ulažu nekoliko milijardi dolara u poslovne investicije.¹¹¹ Ekonomska saradnja se i dalje unaprijeđuje te se u narednom periodu očekuje da ona bude još izraženija. Prema podacima za 2022. godinu izvoz iz Turske u Azerbejdžan je iznosio 2,51 milijardu dolara.¹¹² S druge strane Azerbejdžan je izvezao u Tursku 3,54 milijard dolara.¹¹³

¹⁰⁹ Tokom održanog sastanka u Bakuu, u septembru 2023. godine, između Ilhama Alijeva i Recepta Tayipa Erdogana potvrđena je prijateljska opredjeljenost dva predsjednika, a Alijev je naveo kako će u naredenom period Republika Azerbejdžan i Republika Turska imati zajednički stav kada je riječ o vanjskopolitičkim pitanjima što ukazuje na buduće usmjerenje na vanjskopolitičkom planu ovih država. <https://www.vijesti.ba/clanak/602641/turska-i-azerbejdžan-ce-od-sada-imati-zajednicki-stav-u-spoljnoj-politici> Pristupljeno: (14.9.2023.)

¹¹⁰ Yesevi Gul Cagla, Tiftikcigil Yavuz Burcu, Turkey-Azerbaijan Energy Relations: A Political and Economic Analysis, International Journal of Energy Economics and Policy Vol. 5, No. 1, 2015, 30.

¹¹¹ Isto, 39.

¹¹² Vidi: <https://tradingeconomics.com/turkey/exports/azerbaijan>

¹¹³ Vidi: <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/exports/turkey#:~:text=Azerbaijan%20Exports%20to%20Turkey%20was,updated%20on%20September%20of%202023.>

Ključni događaji u posljednjih desetak godina za dvije države, u kojem je dokazano da poznata parola “jedna nacija, dvije države” nije samo floskula, jesu prije svega puč FETO-a u Turskoj u julu 2015. godine, kada u prvim satima od događaja na ulicama Turske predsjednik Azerbejdžana Ilham Alijev, ali i stanovnici ove zemlje, čvrsto staju na stranu Recepta Tayipa Erdogana i naroda Turske koji je bio uz njega, kao legalnog i legitimnog lidera Republike Turske. Tadašnji ministar vanjskih poslova Azerbejdžana Elmar Memmedyarov kontaktirao je svog kolegu Mevlüt Çavuşoğlu, kojem je iskazao podršku u teškim trenucima. Osim toga, azerbejdžanske vlasti su nastavile da sarađuju sa turskim kolegama u cilju borbe protiv FETO-a, što je bilo izuzetno važno za Republiku Tursku.¹¹⁴ Važno je istaći da su vjerski autoriteti u Azerbejdžanu odlučno podržali Republiku Tursku u borbi protiv FETO-a, što potvrđuje Deklaracija u kojoj se jasno definira njihov stav:

*...delegati su se složili da se FETÖ ne može smatrati vjerskom zajednicom. FETÖ je teroristička grupa koja koristi moć da služi svojim interesima i iskorištava religiju koja koristi mutne vjerske izvore za proizvodnju znanja, koja uništava jedinstvo islama, koja krši prava pojedinca i države, koja zloupotrebljava oblike ibadeta poput donacija i milostinje, koja pokušava uništiti tevhid... u ime dijaloga između religija i krije se iza prikrivanja religije.*¹¹⁵

¹¹⁴ Tabak Husrev, Tufekci Ozgur, Turkey-Azerbaijan relations after 15 July: Expectations, Solidarity and Cooperation, Turkey-Azerbaijan relations after 15 July: Expectations, Solidarity and Cooperation,” *Caucasus International*, vol.7, no.2, 83-96, 2017, 85.

¹¹⁵ Isto, 87.

Vrhunac u jačanju odnosa između Azerbejdžana i Republike Turske dogodio se tokom 2020. godine, tačnije za vrijeme Drugog rata u Garabaghu, kada je Turska odmah stala uz Azerbejdžan, te mu pomogla na sve načine da ratni sukob sa Armenijom okonča u svoju korist, o čemu će biti više riječi u narednom poglavlju. Recep Tayip Erdogan je na samom početku azerbejdžanskog napada istakao podršku Azerbejdžanu, što je bilo izuzetno značajno i ispostaviti će se u konačnici ključno u azerbejdžanskoj borbi.¹¹⁶ Ova dva događaja koja su na unutrašnjem planu bila izuzetno veliki izazov za dvije države, osim što su pokazala usmjerenje Azerbejdžana i Turske, približilo je dodatno prijateljske zemlje koje nastavljaju s unapređenjem odnosa na svim poljima.

Azerbejdžan, u dvadesetogodišnjem periodu nakon smrti Hejdara Alijeva, uspio je da unaprijedi svoje kapacitete, uz zadržavanje vanjskopolitičkog kursa kao u njegovo vrijeme od 1993. do 2003. godine. Najvažniji događaj za aktuelnog predsjednika Azerbejdžana Ilhama Alijeva, ali i cjelokupan narod u Azerbejdžanu jeste velika pobjeda u Garabaghu 2020. godine tokom Drugog rata u Karabachu, što je bio jedan od preduslova za nastavak razvoja Republike Azerbejdžan kao nezavisne i slobodne države.

¹¹⁶ “Turska je svim kapacitetima i svim srcem uz prijateljski i bratski Azerbejdžan, mir u regiji moguć je okončanjem armenske okupacije.” Vidi: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/svijet/erdogan-povlacenjem-armenije-s-teritorije-azerbejdžana-u-regiju-ce-doci-blagostanje/391350?fbclid=IwAR-17j2OR-KAikDR0iyW3ygXUxPGTgg4m77mhm-hIQy0uqa9j7EVzUjWND30> Pristupljeno: (14.9.2023.)

9. Drugi rat u Garabaghu i pobjeda Azerbejdžana

Iako je 1994. godine u Bishkeku postignuto primirje između Azerbejdžana i Armenije, netrpeljivosti između dvije države u pogledu rješavanja pitanja Garabagha su nastavljene. U periodu od 1994. do 2016. godine zabilježen je značajan broj incidenata između azerbejdžanskih i armen-skih snaga na području Garabagha, a tokom 2016. godine napetost je dosegla najveći dotadašnji nivo, što je rezultiralo vojnim sukobom koji je trajao četiri dana. Sukob koji je započeo 2. aprila 2016. godine nije bio iznenađujući jer su tenzije između Armena i Azerbejdžanaca bile primjetne u kontinuitetu od dogovora u Bishkeku, koji nije ponudio konačno rješenje između dvije sukobljene strane.

Azerbejdžan koji je pokrenuo tadašnju ofanzivu, uspio je za četiri dana osvojiti neka područja koja su do tada nisu bila pod njihovom upravom, ali je također i činjenica da su Azerbejdžanci u ta četiri dana imali i određenih gubitaka. Dogovor o prekidu vatre sa obje strane postignut je uz pomoć zvanične, Moskve 6. aprila 2016. godine, ali je bilo jasno da s takvim rješenjem nije zadovoljna niti jedna strana u konačnici, te da ono neće biti trajno. Nakon dogovora, netrpeljivost je i dalje bila prisutna, uz sporadične incidente.¹¹⁷

¹¹⁷ Blažević Iva, Gorski Karabah: sukob dug više od tri desetljeća, *Obnova*, časopis za kulturu, društvo i politiku, Vol. 15 No. 1, 2021. 131-132.

Pokušaji da se dođe do konačnog rješenja problema u Garabaghu traju još od 1992. godine, kada se ovim pitanjem bavila Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju Minsk grupa, s ciljem poticanja na dijalog između Azerbejdžana i Armenije. Dopredsjednici pomenute grupe prema odlukama iz 1996. godine su Francuska, Rusija i Sjedinjene Američke Države. Godinama nakon toga stizali su različiti prijedlozi, ali oni još uvijek nisu ponudili konačno rješenje ovog dugotrajnog sukoba.¹¹⁸ Kada je riječ o Minsk grupi i njenom radu, prema mišljenju predsjednika Republike Turske Recepta Tayipa Erdogana iz 2020. godine, rad ove institucije u određenim situacijama je bio pristrasan prema Armeniji, koju su favorizirali.¹¹⁹ Naredne godine nisu donijele bitnije pomake, a vojne provokacije s armenske strane bile su nastavljene. Crvena linija, kako će se kasnije ispostaviti, bio je armenski napad na grad Tovuz 12. jula 2020. godine. Bitno je istaći kako se Tovuz¹²⁰ ne nalazi u karabaškoj regiji, što je bila jasna poruka azerbejdžanskom vodstvu u kojem smjeru bi se mogla kasnije razvijati armenska vojna kampanja. Azerbejdžanci su ozbiljno shvatili poruke iz Tovuz,

¹¹⁸ Isto, 134-136.

¹¹⁹ Erdogan: Čelnici Minsk grupe su na strani Armenije i šalju joj oružje, <https://www.aa.com.tr/ba/turska/erdogan-%C4%8Delnici-minsk-grupe-su-na-strani-armenije-i-%C5%A1alju-joj-oru%C5%BE-je/2010760> Pristupljeno: (19.9.2023.)

¹²⁰ Mjesto važnih tursko-azerbejdžanskih infrastrukturnih projekata, koje se može smatrati i strateškim područjem. Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/armenija-izvodi-napade-na-tovuz-na-trasi-va%C5%BEnih-tursko-azerbejd%C5%BEanskih-projekata/1913999> Pristupljeno: (19.9.2023.)

te su organizirali masovne proteste¹²¹ koji su imali za cilj podstaknuti vlasti u Bakuu da krenu sa konačnom vojnom kampanjom s ciljem vraćanja okupiranih teritorija koje su pod upravom Armena.¹²²

Azerbejdžanske vlasti pokazale su odlučnost 27. septembra 2020. godine, kada započinje Drugi rat u Garabaghu, a uslijed armenskih napada u mjestima Agdam, Barda i već pomenutom Tovuzu. Također, jedan od ciljeva bio je i grad Gandža. Azerbejdžanska vojska imala je snažan odgovor protiv separatističke vojske karabaških Armena, a uslijed ratnih operacija bilo je dosta žrtava sa obje strane. Prema borbama koje su vođene krajem septembra i početkom oktobra bilo je skoro jasno da ovo nije još jedan u nizu ekscesa koji su se ponavljali još od uspostavljanja mira u Biskeku, već Drugi karabaški rat. U prvih nekoliko sedmica azerbejdžanske snage su ostvarile veliki napredak, što je omogućilo da nakon nekoliko decenija vrate okupirane teritorije. Armenske vojne trupe su pretrpjele velike gubitke u prvim sedmicama rata, posebno u kontekstu vojne opreme.¹²³

U akciji azerbejdžanskih snaga u kratkom periodu ostali su bez stotina tenkova, raketnih sistema i drugog teškog naoružanja. Kraj septembra je obilježila borba za grad Fizuli,

¹²¹ Pozivi na djelovanje protiv armenskih vojnih snaga bili su izuzetno masovni. Jedna od glavnih parola okupljenih demonstranata bila je „Garabagh je naš, i ostat će naš“. <https://www.aa.com.tr/en/world/azerbaijanis-call-for-mobilization-against-armenia/1910806> Pristupljeno: (20.9.2023.)

¹²² Blažević, Gorski Karabah, 132.

¹²³ Deljković, Rat i mir, 40-44.

ali i područja u blizini Tališa i Džabraila. Do polovine oktobra azerbejdžanske vojne snage su zabilježile značajne uspjehe, Armenija i Azerbejdžan sredinom oktobra potpisuju nekoliko sporazuma o prekidu vatre, ali su svi ubrzo bili prekršeni. Projektilima upućenim iz Armenije prema gradu Gandži ubijani su civili. Bilo je to 17. oktobra kada je ubijeno trinaest Azerbejdžanaca, među kojima troje djece. Predsjednik Azerbejdžana Ilham Alijev je nakon toga odlučno istakao da će akcija biti nastavljena na bojnopolju, a ubrzo je objavio i vijest o oslobođenju Distrikta Fizuli, izuzetno važnog uporišta. Važna bitka vođena je i za grad Šuša, drugi po veličini¹²⁴ u tada otcjepljenom dijelu Garabagha. Borbe za grad Šuša vođene su intenzivno, te stanje na terenu nije ukazivalo da će se brzo okončati, ali je iznenada azerbejdžanska strana objavila kako je Šuša vraćena pod kontrolu Azerbejdžana, što je bila velika pobjeda za azerbejdžansku vojsku. Hiljade Armenaca su početkom novembra napuštale Garabagh, što je za njih bio potpuni šok, ako se uzme u obzir epilog događaj s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina kada su Armeni okupirali ovo područje. Nepristupačano planinsko područje bilo je teško dostupno azerbejdžanskim snagama, ali su oni uprkos tome uspjeli izvršiti završne napade, te 8. novembra proglasiti pobjedu. Ilham Alijev je objavio vijest o zauzimanju grada Šuša, što je unijelo dodatnu paniku među separatistički opredjeljenim Armenima, jer se Šuša nalazi svega petanaset

¹²⁴ Najveći grad u tada okupiranom području, koji je proglašen i za glavni grad nepriznate regije jeste Handkendi kako ga nazivaju Azerbejdžanci ili Stepanakert, naziv koji koriste Armeni.

kilometara od glavnog armenskog uporišta Stephanakerta/Hankendija.¹²⁵

Shvativši da je pred vojnim porazom, armenska strana je pristala na pregovore i potpisivanje trilateralnog sporazuma između Rusije, Armenije i Azerbejdžana. Lider pobunjenih Armena Arajik Harutjunjan dao je saglasnost za okončanje ratnih dejstava svjestan trenutne realnosti, koja je ukazivala na potpuni gubitak Garabagha. Ipak, ono što se može smatrati uspjehom za Armene jeste očuvanje svog glavnog uporišta Stepanakerta. Prema dogovoru triju strana, Azerbejdžan je zadržao sve osvojene teritorije tokom ratnih operacija u trajanju od četrdeset četiri dana, što je bila velika pobjeda za zvanični Baku.¹²⁶

Ovakav epilog nije se svidio stanovnicima Armenije koji su izašli na ulice kako bi protestovali protiv premijera Nikole Pašinjana, zbog kako su naveli počinjene izdaje. Armeni su smatrali da se borbe moraju nastaviti, ali ipak je došlo do potpisa sporazuma o prekidu vatre.¹²⁷ Sporazum je sačinjen u devet tačaka, koje su morale biti poštovane od strane svih potpisnika:

Mi, predsednik Republike Azerbejdžan I. Alijev, premijer Republike Armenije N. Pašinjan i predsjednik Ruske Federacije V. Putin, izjavili smo sljedeće¹²⁸:

¹²⁵ Deljković, Rat i mir, 44-45.

¹²⁶ Isto, 46-47.

¹²⁷ Isto, 48.

¹²⁸ Document: Full text of the agreement between the leaders of Russia, Armenia and Azerbaijan, <https://www.commonspace.eu/>

1. Potpuni prekid vatre i sva neprijateljstva u zoni sukoba u Nagorno-Karabahu najavljuju se od 00:00 po moskovskom vremenu 10. novembra 2020. Republika Azerbejdžan i Republika Armenija, u daljem tekstu strane strane, zaustavljaju se na svojim pozicijama.
2. Regija Agdam se vraća Republici Azerbejdžan do 20. novembra 2020. godine.
3. Duž linije dodira u Nagorno-Karabahu i duž kožiridora Lačín raspoređen je mirovni kontingent Ruske Federacije od 1.960 vojnika sa malokalibarskim oružjem, 90 oklopnih transportera, 380 jedinica automobilske i specijalne opreme.
4. Mirovni kontingent Ruske Federacije se raspoređuje paralelno sa povlačenjem armenskih oružanih snaga. Trajanje boravka mirovnog kontingenta Ruske Federacije je 5 godina, sa automatskim produženjem za narednih pet godina, ako se nijedna strana ne izjasni 6 mjeseci prije isteka perioda namjere da prekine primjenu ove odredbe.
5. Kako bi se povećala efektivnost kontrole nad sprovođenjem sporazuma strana u sukobu, raspoređuje se mirovni centar za kontrolu prekida vatre.
6. Republika Armenija će do 15. novembra 2020. godine vratiti Republici Azerbejdžan regiju Kelbajar,

news/document-full-text-agreement-between-leaders-russia-armenia-and-azerbaijan

a do 1. decembra 2020. region Lačin. Koridor Lačin (širine 5 km) koji će osigurati vezu Nagorno-Karabaha sa Armenijom i istovremeno neće uticati na grad Šušu, ostaje pod kontrolom mirovnog kontingenta Ruske Federacije. Po dogovoru strana, u naredne tri godine bit će utvrđen plan za izgradnju nove rute duž koridora Lačin, koji će obezbediti komunikaciju između Nagorno-Karabaha i Armenije, uz naknadno preraspoređivanje ruskog mirovnog kontingenta radi zaštite ove rute. Republika Azerbejdžan garantuje bezbjednost saobraćaja duž koridora Lačin građana, vozila i robe u oba smjera.

7. Interno raseljena lica i izbjeglice se vraćaju na teritoriju Nagorno-Karabaha i susjedna područja pod kontrolom Ureda Visokog komesarijata UN-a za izbjeglice.
8. Dolazi do razmjene ratnih zarobljenika, taoca i drugih zatočenih lica i tijela poginulih.
9. Sve ekonomske i saobraćajne veze u regionu su deo blokirane. Republika Armenija garantuje sigurnost transportnih veza između zapadnih regiona Republike Azerbejdžan i Nahičevanske Autonomne Republike u cilju organizovanja nesmetanog kretanja građana, vozila i robe u oba smjera. Kontrolu transportne komunikacije sprovode organi granične službe FSB Rusije.

Sporazum je donio mir, ali sasvim sigurno nije mogao biti trajno rješenje koje će zadovoljiti sve strane, posebno ne azerbejdžansku koja želi Garabagh u potpunosti vratiti pod vlastitu kontrolu. U periodu od 2020. do 2023. godine, Azerbejdžan je posvetio puno pažnje oslobođenim mjestima u Garabaghu, koja su bila u lošem stanju. Tokom višedecenijske okupacije, armenske paralelne institucije nisu previše ulagale u izgradnju infrastrukture u regionu, te je pred vlastima u Azerbejdžanu bio veliki izazov u kontekstu rekonstrukcije zapuštenog područja. Jedan od najznačajnijih poduhvata nakon završetka rata bila je izgradnja aerodroma Fizuli, koji je predsjednik Azerbejdžana Ilham Alijev nazvao “vratima Garabagha”. Izgradnja pomenutog aerodroma krenula je u januaru 2021. godine, a u potpunosti je bio izgrađen i spreman za putni saobraćaj za svega nekoliko mjeseci. Aerodrom Fizuli je posebno bitan zbog blizine sa historijskim gradom Šuša.¹²⁹

Osim aerodrome Fizuli, važan infrastrukturni poduhvat u postratnom periodu bila je i izgradnja “Puti pobjede”. Riječ je o autoputu izgrađenom u planinskom predjelu, a u dužini od 101 kilometra. Izgradnja puta je trajala manje od godinu dana, a njegovim završetkom povezani su u potpunosti Distrikt Fizuli i Šuša.¹³⁰ Tokom maja 2023. godine imao sam priliku voziti se novoizgrađenim autoputem, na koji su Azerbejdžanci s pravom ponosni. Ono što sam mo-

¹²⁹ Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/azerbejd%C5%BEan-sutra-otvorenje-aerodroma-fuzuli-izgra%C4%91enog-za-osam-mjeseci/2402062>

¹³⁰ Deljković, Rat i mir, 68-69.

gao zaključiti putovanjem od Fizulia do Šuše jeste da je ovo područje veliko gradilište te da Baku nastoji da, žargonski rečeno, “vрати живот” u cjelokupnu regiju.

Značajne investicije u novooslobođena područja zabilježena su tokom 2021. godine¹³¹, što je praksa koja je bila nastavljena i u narednom periodu. Tokom posjete gradu Šuša, imao sam priliku boraviti u novoizgrađenom luksuznom Hotelu Šuša, u kojem je organizirana globalna konferencija sa 150 učesnika iz cijelog svijeta, u kojoj sam i ja sudjelovao.¹³² Interesantnu priču o hotelu ispričao je predsjednik Ilham Alijev, koji je istakao kako je plan separatista bio da u hotelu smjeste institucije otcjepljenog regiona, što im nije pošlo za rukom. Garabagh je izuzetno važno područje zbog različitih resursa koje posjeduje, od kojih je svakako jedan od najznačajnijih voda. Organiziranje i obnova života u ovom području veliki su dugogodišnji projekat. Posljednja dešavanja u Garabaghu iz septembra 2023. godine, kada je nakon armenske minske sabotaže prvo poginulo šest Azerbejdžanaca, što je Bakuu bio znak za početak, ispostaviti će se jednodnevne uspješne kampanje.¹³³

¹³¹ Vidi: <https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijani-government-invests-562-million-in-reconstruction-of-liberated-lands-2021-11-26-0/>

¹³² Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/globalni-forum-u-azerbejd%C5%BEanskom-gradu-%C5%A1u%C5%A1a-okupio-150-u%C4%8Desnika-iz-49-dr%C5%BEava/2952281>

¹³³ Vidi: <https://fena.ba/article/1547443/sest-azerbejdžanaca-poginulo-od-nagaznih-mina-u-nagorno-karabahu>

Predsjednik Azerbejdžana Ilham Alijev proglasio je pobjedu, koja znači da Azerbejdžan ima priliku da Garabagh upotpunosti integrira u postojeći državni sistem, što je sigurno izuzetno veliki poduhvat, na koji se čekalo skoro trideset godina. Ono na čemu azerbejdžanske vlasti istražuju jeste da armenski narod ne smatraju neprijateljskim, a shodno tome se nadaju da će karabaški Armeni ostati u svojim domovima, integrirani u sistem zvaničnog Bakua. Predaja oružja je bio jedan od glavnih zahtjeva upućen od strane Azerbejdžana prema separatističkim vojnim formacijama u Grabaghu¹³⁴, što je ispunjeno u prvim danima nakon završetka jednodnevnog sukoba.¹³⁵

Iako na armenskoj strani postoji određeni strah od konačnog epiloga, zvanični stav Azerbejdžana je da će garantovati sigurnost svim onim koji ostanu u Garabaghu, a obećana je čak i amnestija za sve one borce koji se odluče za predaju naoružanja i opredjele se za saradnju, što je izuzetno važan korak za izgradnju budućeg povjerenja

¹³⁴ Uvod u reintegraciju Karbaha jeste održani sastanak armenskih i azerbejdžanskih delegacija u gradu Yevlahu kojem su prisustvovali Ramin Mammedov, predstavnik predsjednika Ilhama Aliyeva zadužen za kontakte s Armenima u Garabaghu, dok je garabaške Armene predstavljao dvojac David Melkumyan i Sergey Martirosyan. Sastanku je prisustvovao i zvaničnik Ruskih mirovnih snaga. Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/po%C4%8Deo-sastanak-delegacija-azerbejd%C5%BEana-i-armenskog- stanovni%C5%A1tva-u-karabahu/2997686>

¹³⁵ <https://www.dw.com/en/nagorno-karabakh-armenian-fighters-give-up-arms-after- cease-fire/a-66905213>

između Armena i Azerbejdžanaca.¹³⁶ Nezadovoljstvo epilogom događaja u Garabaghu iskazao veliki broj građana Armeniji, koji protestuju protiv vlasti u glavnom gradu ove države Jerevanu. Podjednako su građani Armenije ljuti na svoju Vladu, ali i na Rusiju koja za razliku od nekih ranijih tenzija u Garabaghu, nije pomogla svojim saveznicima Armenima.¹³⁷ Naravno, ruski stav se može promatrati i kroz prizmu odnosa na relaciji Armenija-Sjedinjene Američke Države, koji su u posljednje vrijeme u zamahu, na što upućuju posljednje aktivnosti u pogledu zajedničkih vojnih vježbi, što se nije dopalo zvaničnicima Rusije.¹³⁸ Uzimajući u obzir geopolitičke okolnosti u svijetu od rata u Ukrajini do septembra 2023. godine, jasno je kako Rusija ne gleda blagonaklono na saradnje svojih partnera sa zapadnim zemljama. Važno je spomenuti stajališta određenih bitnih faktora na području Kavkaza i okoline. Rusija je nastojala da bude neutralna, što nije išlo u korist Armeniji. Turska je kao i u nekim prethodnim slučajevima iskazala otvorenu podršku Azerbejdžanu, dok je Iran, također nastojao biti neutralan, ali uz jasno naglašavanje da je Garabagh sastavni dio Azerbejdžana, te da je mir glavni cilj,¹³⁹ Sagledamo li sve okolnosti događaja vezanih za septembar 2023. lah-

¹³⁶ <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/azerbajdzan-amnestirat-chemo-one-armenske-borce-koji-nam-predaju-svoje-oruzje-15377082>

¹³⁷ <https://n1info.ba/svijet/poceo-rat-armenije-i-azerbejdžana-u-nagorno-karabahu-cuju-se-eksplozije-i-sirene/>

¹³⁸ <https://www.slobodnaevropa.org/a/armenija-sjedinjene-drzave-vojne-vjezbe/32587728.html>

¹³⁹ Vidi: <https://www.presstv.ir/Detail/2023/09/20/711238/Iran-welcomes-ceasefire-agreement-Azerbaijan-Armenia-Karabakh>

ko možemo zaključiti kako je u korist Azerbejdžana išla cjelokupna situacija, od konstelacija odnosa na frontu, do uloge regionalnih faktora, koji su direktnim ili indirektnim aktivnostima pomogli da Azerbejdžan nesmetano realizira svoje strateške planove u Garabaghu.

U politici Hejdara Alijeva Garabagh je bio važan prioritet o kojem je govorio kontinuirano na bitnim mjestima. Trudio se da azerbejdžanska politika bude posvećena rješanju konflikta u Garabaghu i nakon njegovog odlaska sa političke scene. Ilham Alijev, sin Hejdara, uspio je realizirati generacijskih zadatak, čime je upotpunjena vizija slobodnog i demokratskog Azerbejdžana, nastala početkom devedesetih godina prošlog stoljeća kada Hejdar Alijev preuzima dužnost predsjednika Republike Azerbejdžan.

10. Azerbejdžan i Bosna i Hercegovina

Diplomatski odnosi između Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana uspostavljeni su u posljednjoj godini agresije nad Bosnom i Hercegovinom, 9. februara 1995. godine.¹⁴⁰ Ove dvije države suočile su se početkom devedesetih godina sa sličnim izazovima, koji su bili posljednica političkih promjena u Evropi. Azerbejdžan je prošao kroz raspad SSSR-a, a Bosna i Hercegovina kroz raspad Jugoslavije. Dvije države su u postkomunističkom režimu postale nezavisne, ali su se u prvim godinama nezavisnosti susrele sa agresijom. Azerbejdžan od strane Armenije, a Bosna i Hercegovina od Srbije. Interesantno je da su obje države pretrpjele gubitke teritorije tokom agresije, ali i strašne zločine. Genocid nad Bošnjacima u Srebrenici i masakr nad Azerbejdžancima u Hodžaliju se često upoređuju u kontekstu težine zločina koji su počinjeni nad ova dva naroda.

Obje države su bile prinuđene da nakon ratnih razaranja užurbano krenu u obnavljanje zemlje, što je Azerbejdžanu pošlo za rukom nešto brže. Takvo nešto je razumljivo iz više razloga, a svakako jedan od glavnih faktora jeste ekonomska moć Azerbejdžana, koja raste iz godine u godinu. Rezerve energenata koje posjeduje Azerbejdžan su značajne

¹⁴⁰ https://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/datumi_priznanja_i_uspostave_diplomatskih_odnosa/?id=6 Pristupljeno: (24.9.2023.)

te Azerbejdžan pozicioniraju među nadolazeće energetske sile. Posebno je ta teza dobila na značaju tokom ruske invazije na Ukrajinu, jer se Azerbejdžan počeo nametati kao jedan od potencijalnih energetskih igrača koji može Evropi nadoknaditi rezerve koje u ovom trenutku nedostaju. Tokom 2022. godine Azerbejdžan je skoro udvostručio svoje isporuke gasa prema Evropi, a taj trend će se svakako nastaviti i u narednom periodu koji je pred nama.¹⁴¹

Kada govorimo o ekonomskoj saradnji Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana, nažalost, ona trenutno nije na zavidnom nivou te sigurno može biti veća. Ovu tezu potvrđuje i podatak da je od januara do septembra 2022. godine robna razmjena između Republike Azerbejdžan i Bosne i Hercegovine iznosila svega 3.421.280 američkih dolara. Bosna i Hercegovina je u Azerbejdžan najčešće izvozila farmaceutske proizvode, dok azerbejdžanske građevinske firme imaju određene poslove unutar Bosne i Hercegovine.¹⁴² Ovo su svakako samo neki od vidova moguće saradnje koji koriste dvije države, što je svakako nedovoljno. Prije svega, velike su mogućnosti u kontekstu isporuke azerbejdžanskog gasa u Bosnu i Hercegovinu, što bi svakako bio značajan korak za jačanje veza između dviju zemalja.

¹⁴¹ Vidi: <https://www.slobodnaevropa.org/a/gas-azerbejan-eu/32029818.html>

¹⁴² Admir Lisica, Kratka historija diplomatskih odnosa Azerbejdžana i BiH: Saradnja koja može i mora biti bolja, <https://www.aa.com.tr/ba/analiza-vijesti/analiza-kratka-historija-diplomatskih-odnosa-azerbejd%C5%BEana-i-bih-saradnja-koja-mo%C5%BEe-i-mora-bi-ti-bolja/2868899>, Pristupljeno: (12.7.2023)

Bivši član predsjedništva Bosne i Hercegovine Šefik Džaferović je tokom 2022. godine pri posjeti Azerbejdžanu razgovarao s predsjednikom ove zemlje Ilhamom Alijevim, a jedan od zaključaka razgovora bio je također da Azerbejdžan može isporučiti gas Bosni i Hercegovini te da se ekonomska aktivnost dvije zemlje može unaprijediti.¹⁴³ Azerbejdžan je prisutan na Zapadnom Balkanu, posebno u Crnoj Gori gdje azerbejdžanski privrednici posluju veoma uspješno. Također, ekonomska aktivnost Srbije i Azerbejdžana je značajna, što je dodatni motiv za Bosnu i Hercegovinu da uloži napore kako bi se pozicionirao kao najznačajniji partner Azerbejdžana na području Zapadnog Balkana. Osim slične bliske historije dva naroda, značajna poveznica Azerbejdžana i Bosne i Hercegovine svakako su izuzetno prijateljske veze s Republikom Turskom, što potencijalno daje dodatni razlog ovim državama za uspostavu jačih veza. Sarajevo i Baku su već nekoliko decenija prijateljski gradovi, a ako šetate ulicama Sarajeva ili Bakua možete pronaći ulice s imenima glavnih gradova dviju zemalja.

Bosna i Hercegovina je dokazani prijatelj Republike Azerbejdžana, a što je potvrdila izuzetno značajnim dokumentom koji je usvojen u državnim institucijama. Naime, 29. aprila 2014. godine Bosna i Hercegovina je donijela rezoluciju *“O uvažavanju i podršci suverenitetu i teritorijalnoj cjelovitosti Republike Azerbejdžan”*. Na ovaj način, Bosna

¹⁴³ Vidi: <https://www.aa.com.tr/ba/politika/d%C5%BEaf-erovi%C4%87-i-alijev-razgovarali-o-ja%C4%8Danju-saradnje-bih-i-azerbejd%C5%BEana/2188070>

i Hercegovina je i posredstvom svojih institucija pokazala spremnost da stane na stranu istine i podrži narod Azerbejdžana, ali i njene legalne institucije.¹⁴⁴ Bosna i Hercegovina je plodno tlo za potencijalna ulaganja za državu kao što je Republika Azerbejdžan. Razumijevanje između ove dvije države je na visokom nivou, i to može služiti kao odlično polazište za nadolazeće krupne projekte. U posljednje vrijeme primjetno je da intelektualci i istraživači s obje strane uspostavljaju kontakte te nastoje zajednički unaprijediti saradnju na polju nauke i drugih vidova istraživačke djelatnosti.

Uz ekonomski i energetske sektor, nauka je jedno od potencijalnih područja saradnje. Tu je i turizam kao nezaobilazni adut Bosne i Hercegovine i već prepoznatljivi brend. Uslijed aktuelnih globalnih političkih promjena koje zahvataju svijet, za Bosnu i Hercegovinu je na vanjskopoliitičkom planu bitno održati veze sa postojećim partnerima te nastojati pridobiti nove. Azerbejdžan i Bosna i Hercegovina imaju uspostavljene diplomatske veze još od 1995. godine, ali građani obje zemlje još uvijek čekaju na realiziranje ozbiljnih projekata od kojih bi svakako imali određene benefite.

Na vlastima Bosne i Hercegovine je odgovornost da zainteresiraju Azerbejdžan i uvjere ga u prednosti njegovog prisustva ovdje. S druge strane, Azerbejdžan treba ra-

¹⁴⁴ Rezolucija o uvažavanju i podršci suvernitetu i teritorijalnoj cjelovitosti Republike Azerbejdžan, Službeni glasnik BiH, broj 34/14, 29. aprila 2014. godine, Sarajevo, <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/JN36vQTXyls=>

zumijeti sve specifičnosti Bosne i Hercegovine, prije svega njenog kompliciranog uređenja, koje nekada stranim investitorima otežava ulazak na bosanskohercegovačko tržište. Veliki napredak u odnosima dvije države jeste posjeta visoke delegacije Azerbejdžana Sarajevu, koja je upriličena 13. aprila 2023. godine. Veliku delegaciju koja je brojala preko stotinu članova, predvodio je predsjednik Ilham Alijev.¹⁴⁵ Zajednička izjava delegacija Azerbejdžana i domaćina Bosne i Hercegovine jeste da od trenutka posjete dvije države ulaze u novu fazu bilateralnih odnosa koji će se u budućnosti sve više razvijati.¹⁴⁶

Nakon formalnih sastanaka, upriličen je zajednički ručak na kojem su prisustvovali članovi Predsjedništva Bosne i Hercegovine, te članovi delegacije predsjednika Ilhama Alijeva. Alijev se isti dan vratio sa dijelom delegacije u Baku, dok je drugi dio ostao još jedan dan u Sarajevu. Među članovima delegacije Azerbejdžana bili su mnogobrojni mediji, ali i predstavnici određenih značajnih organizacija, kao što je Nizami Gandjavi. Ilham Alijev je došao u Bosnu i Hercegovinu s ciljem jačanja azerbejdžanskog prisustva na Zapadnom Balkanu, koji je trenutno najmanje prisutan

¹⁴⁵ Vidi: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ilham-aliyev-stigao-u-sarajevo-evo-kako-je-docekan-ispred-predsjednistva-bih/491990>

¹⁴⁶ Tokom boravka visoke delegacije Azerbejdžana potpisan je međusobni sporazum koji potvrđuje opredjeljenje obje strane da u narednom periodu žele postići strateško partnerstvo. Vidi: <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-azerbejdzan-aliyev-predsjednistvo-stratesko-partnerstvo/32362523.html>

u Bosni i Hercegovini o čemu govori i činjenica da je Ilham Alijev još prije deset godina posjetio Hrvatsku i Crnu Goru. Bitno je napomenuti da su svi ugledni azerbejdžanski mediji objavili priloge o dolasku Alijeeva u Bosnu i Hercegovinu, tretirajući istu na način da Azerbejdžan uspostavlja jaču ekonomsku saradnju, te širi svoj energetskei utjecaj na novom području.¹⁴⁷ Od otvorenja Ambasade Azerbejdžana u Sarajevu, primjetno je da službenici ambasade i aktuelni ambasador Vilayat Guliyev nastoje unaprijediti saradnju sa zvaničnicima, intelektualcima i građanima Bosne i Hercegovine, a u cilju sveopćeg unapređenja odnosa između dviju država.

¹⁴⁷ Vidi: <https://geopol.ba/dva-mjeseca-nakon-posjete-velike-delegacije-azerbejdžana-hoce-li-bosna-i-hercegovina-iskoristiti-priliku-za-uspostavljanje-jace-saradnje/>

Umjesto zaključka

Kada sam dobio poziv bivšeg ministra vanjskih poslova Republike Azerbejdžan, a aktuelnog ambasadora ove države u Bosni i Hercegovini Vilayata Guliyeva da napišem knjigu o Hejdaru Alijevu i razvoju Azerbejdžana, prihvatio sam isti sa zadovoljstvom. Prilika da budem dio ovog veoma značajnog projekta koji ima za cilj da javnosti u Bosni i Hercegovini i zemljama Zapadnog Balkana predoči životni put i političko djelovanje Hejdara Alijeva u različitim režimima, njegovu vanjsku politiku i općenito da ukaže na napore uložene na putu izgradanje moderne Republike Azerbejdžan, kakva je ova država danas jeste privilegija, ali i velika obaveza. U prvom redu zbog činjenice da je uvaženi ambasador Guliyev savremnik Hejdara Alijeva te njegov blizak saradnik.

Upravo zbog toga nastojao sam da na osnovu činjenica, a uz konsultiranje relevantnih izvora, napišem ovu knjigu koja će, nadam se, biti dodatni razlog za zbližavanjem naroda Bosne i Hercegovine i Republike Azerbejdžan. Tokom višemjesečnog intenzivnog rada na publikaciji *Hejdar Alijev – osnivač modernog Azerbejdžana: unutrašnje prilike, vanjska politika i ekonomski razvoj* koristio sam desetine knjiga, naučnih članaka, zvaničnih dokumenta, te drugih dostupnih izvora koji su u konačnici oblikovali prvu knjigu o Hejdaru Alijevu i političko-ekonomskom razvoju Azerbejdžana na bosanskom jeziku.

Ovo djelo ne predstavlja klasičnu biografiju neke ličnosti, već nastoji da pojasni sve okolnosti kroz koje je Azerbejdžan prošao na putu do svoje nezavisnosti, te kasnijeg ekonomskog uspjeha. U maju 2023. godine, na preporuku Ambasade Republike Azerbejdžana u Bosni i Hercegovini, a na poziv kabinete aktualenog predsjednika Azerbejdžana Ilhama Alijeva, imao sam priliku posjetiti Baku i region Garabagh. Putem razgovora sa zvaničnicima, medijskim i akademskim radnicima iz Azerbejdžana, dodatno sam imao priliku proširiti svoje znanje o najvažnijim momentima u novijoj političkoj historiji Azerbejdžana. Azerbejdžanci su ponosan narod, koji cijeni napore Hejdara Alijeva koje je uložio tokom višedecenijske prisutnosti na političkoj sceni, za ideju modernog i demokratskog Azerbejdžana. Knjiga u konačnici daje pregled historijskih procesa i događaja, bitnih za shvatanje jednog izazovnog vremena. Oni koji budu imali priliku čitati ovo djelo, uvjeriti će se kako Azerbejdžan i Bosna i Hercegovina imaju sličnu historiju koja dodatno omogućava da se Bošnjaci i Azerbejdžanci razumiju i u konačnici povezuju. Ukoliko nakon ove knjige Bosna i Hercegovina i Azerbejdžan budu bliži, svoju misiju ću smatrati uspješnom.

Recenzije

Rukopis knjige “Hejdar Alijev - osnivač modernog Azerbejdžana: unutrašnje prilike, vanjska politika i ekonomski razvoj“, autora mr. Admira Lisice dostavljen je u svrhu recenziranja. Nakon analize predloženog teksta i njegove ocjene podnosim slijedeće:

Mišljenje

Knjiga naziva “Hejdar Alijev - osnivač modernog Azerbejdžana: unutrašnje prilike, vanjska politika i ekonomski razvoj“ nudi temeljiti prikaz biografije bivšeg predsjednika Azerbajdžana, koji je vladao od 1993. do 2003. godine. Knjiga počinje sa opisom njegovog odrastanja, njegovog obrazovanja, ljubavi i njegovih početnih izazova sa kojim se susretao. U drugom poglavlju čitaocima se daje jasan opis личности Hejdara Alijeva, kao čovjeka od povjerenja i velikih zadataka. Također, naveden je i status i pozicija Azerbejdžana u doba SSSR-a. Slijedeće poglavlje detaljno opisuje tenzije u Garabaghu, poznato kao Crni januar, koji je bio ujedno i prekretnica u borbi za nezavisnost i oslobađanje od sovjetskih okova. U četvrtom poglavlju autor piše o 1993. godini u kojoj Hejdar Alijev postaje predsjednik. Uporedo s tim, opisano je njegovo početno djelovanje, kao i njegov najveći izazov, a to je rješenje rata u Garabaghu.

U nastavku knjige, poglavlja zadiru u rad Hejdara Alijeva i procvat diplomatskih odnosa Azerbejdžana, odnosno ogromno poboljšanje diplomatskih odnosa sa drugim zemljama svijeta. Sljedeće poglavlje je predstavljeno sa jasnoćom, pružajući čitaocima detaljan opis „Ugovor stoljeća“, koji predstavlja veliki historijski ugovor između Državne naftne kompanija Republike Azerbejdžan i konzorcijuma inostranih naftnih kompanija koje su iskazale interes za azerbejdžanskom naftom. U sedmom poglavlju obrazloženo je desetogodišnje vladanje Hejdara Alijeva, ali i njegova smrt koja se desila 2003. godine. U sljedećem poglavlju opisan je život Azerbejdžana nakon smrti predsjednika i njihov glavni fokus na razvoj ekonomije, koji se odnosio na energetski sektor i jačanje odnosa između Azerbejdžana i Republike Turske.

Sada Azerbejdžan radi na izgradnji energetskog sistema preko kojeg bi se članice Evropske unije snabdijevale. U devetom poglavlju je koncizno opisan Drugi rat koji je zadesio Garabagh, kao i cijeli hodogram ratnih dejtava. U posljednjem poglavlju detaljno su opisani diplomatski odnosi između Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana, te preporuke gdje bi se isti mogli poboljšati.

Zaključak i ocjena rukopisa

Rukopis knjige „Hejdar Alijev - osnivač modernog Azerbejdžana: unutrašnje prilike, vanjska politika i ekonomski razvoj“, autora mr. Admira Lisice, vrijedan rad i važan dio literature koja, osim biografskog djela Hejdara Alijeva, prezentuje i stanje Azerbejdžana kroz političku historiju. Ovu knjigu ocenjujem pozitivno te predlažem publikaciju iste. Knjiga predstavlja veoma vrijedan doprinos historijskoj nauci te može poslužiti svim zainteresiranim čitaocima, kao i studentima Fakulteta političkih nauka, ali i Filozofskog fakulteta. Imajući u vidu analizu manuskripta i ocjenu istog elaboriranu u ovom izvještaju, dostavljeni tekst pod nazivom „Hejdar Alijev - osnivač modernog Azerbejdžana: unutrašnje prilike, vanjska politika i ekonomski razvoj“, autora mr. Admira Lisice, predlažem za printanje i objavljivanje knjige kao vrijedne literature za studente i zainteresirane čitaoce. Ova knjiga tematizira političku historiju i međunarodne odnose.

Dr.sc. Omer Kovčić, docent

Univerzitet u Tuzli

Tuzla, 28. septembar 2023. godine.

Duboko zaronjeni u stranice ove knjige, otvaramo prozor u život i djelo Hejdara Alijeva, čovjeka čija prisutnost u modernoj historiji Azerbejdžana ostavlja neizbrisiv trag. Autor nas vješto vodi kroz ovu biografsku studiju koristeći tematski i hronološki pristup, omogućavajući nam da dublje razumijemo životni put Hejdara Alijeva, od njegovih ranih dana do ostvarivanja neovisnosti i oblikovanja današnjeg Azerbejdžana. Ova knjiga nije samo niz činjenica i datuma, već i duboka analiza ključnih događaja i političkih konteksta koji su oblikovali Azerbejdžan za vrijeme života Hejdara Alijeva. Autor vješto prenosi važnost Hejdara Alijeva kao arhitekta moderne Republike Azerbejdžan, istražujući njegovu ulogu u Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) i njegovu transformaciju u vođu nezavisnog Azerbejdžana.

Posebno zanimljiva jeste analiza odnosa između Hejdara Alijeva i Bosne i Hercegovine, s posebnim naglaskom na posjete delegacija iz Sarajeva i uspostavljanje prijateljskih veza između gradova Bakua i Sarajeva. Ovi susreti nisu samo diplomatski gestovi; oni su svjedočanstvo Hejdara Alijeva kao vizionara koji je prepoznao važnost međunarodnih veza i prijateljstava izvan svojih granica. Autor se također bavi ključnim trenucima poput separatističkih aktivnosti u Garabaghu, istražujući duboko ukorijenjenu borbu za prava Azerbejdžana unutar okvira SSSR-a. Također analizira izazove i pobjede koje su obilježile period nakon Hejdara Alijeva, uključujući Drugi rat u Garabaghu i diplomatske odnose između Azerbejdžana i Bosne i Hercegovine. Ova knjiga pruža dragocjen doprinos razumije-

vanju historije Azerbejdžana i Hejdara Alijeva te čitaocima nudi dublji uvid u političke i društvene promjene koje su oblikovale ovu zemlju.

Autor se temeljito posvetio istraživanju i koristio mnoge izvore kako bi stvorio ovu informativnu i relevantnu studiju o Hejdaru Alijevu i njegovoj ključnoj ulozi u izgradnji modernog Azerbejdžana. Osim toga, knjiga potiče razumijevanje sličnosti između Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana te istražuje potencijal buduće saradnje između ovih dviju nacija. Autorova posjeta Bakuu i razgovori s azerbejdžanskim dužnosnicima dodatno obogaćuju sadržaj knjige, dajući mu dodatnu dubinu i autentičnost. Zaključno, ova knjiga predstavlja izvanredan izvor informacija o Hejdaru Alijevu i historiji Azerbejdžana te će biti od interesa, kako za stručnjake, tako i za širu javnost. Autorova strast i predanost ovom projektu jasno su vidljive kroz svaku stranicu teksta, dok njegova težnja za približavanjem naroda Bosne i Hercegovine i Azerbejdžana zaslužuje iskrenu pohvalu. Ova knjiga je ne samo priča o prošlosti, već i most prema budućnosti saradnje i razumijevanja između dva naroda i dvije države koje su prošle traumatičan i trnovit put zadnjih destljeća.

Prof. dr. Jahja Muhasilović
Internacionalni univerzitet u Sarajevu
Sarajevo, 28. septembar 2023. godine

Bibliografija

Objavljeni izvori/Dokumenti

1. Document: Full text of the agreement between the leaders of Russia, Armenia and Azerbaijan, <https://www.commonspace.eu/news/document-full-text-agreement-between-leaders-russia-armenia-and-azerbaijan>
2. Inauguration Speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev, Baku, "Republican" Palace, 10.10.1993. https://lib.aliyev-heritage.org/en/66679364.html?fbclid=IwAR3YneQCuFzwaq8-EcqhgkOzloQ-4eXh_bppdwwY9sV_YJmtOnG6U6x8ICvY
3. Foreign Policy Challenges for Azerbaijan, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/14383_130709aliyev.pdf
4. Nationwide Heydar Aliyev's Speech at the Memorial Ceremony Commemorating Khojaly Massacre, <https://aztc.gov.az/en/posts/id:843>
5. Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Republic of France (December 19-22, 1993), <https://lib.aliyevheritage.org/en/53226599.html>
6. Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the United States of America (July 27 - August 6, 1997), <https://lib.aliyev-heritage.org/en/6555664.html>
7. Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland 22.-25.2.1994., <https://lib.aliyev-heritage.org/en/84097101.html>

8. Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Republic of Turkey 8-11.2.1994. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/44726128.html>
9. Official visit of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Republic of Turkey 5-8.5.1997. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/96196110.html>
10. Rezolucija o uvažavanju i podršci suverenitetu i teritorijalnoj cjelovitosti Republike Azerbejdžan, Službeni glasnik BiH, broj 34/14, 29. aprila 2014. godine, Sarajevo, <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/JN36vQTXyls=>
11. Speech of the President of Azerbaijan Heydar Aliyev at 49th session of the UN General Assembly - New York, 29.9.1994., https://lib.aliyevheritage.org/en/7119983.html?fbclid=IwAR2IjfahWT_F64CwHerF5skxUGUz-krM4TBGK_JdBrSDVf2j-9ExKCJ7LvKY
12. Speech of President of Azerbaijan Heydar Aliyev at the energy session in Davos Economic Forum,
13. Speech of Azerbaijan President Heydar Aliyev at the contract signing ceremony on the joint development of the deposits in the Caspian shelf between the State Oil Company of Azerbaijan Republic and the consortium of the foreign oil companies, 20.9.1994. <https://lib.aliyevheritage.org/en/8223457.html>
14. Speech of the Azerbaijani President Heydar Aliyev at the session of the Economic Forum in Davos on the topic of «Perspectives of the Caucasus and Central Asia: Silk Way or a big game» - January 28, 2000., <https://lib.aliyev-heritage.org/en/9201532.html>
15. The Biskhek Protocol, Biskhek, 5.5.1994. <https://www.peaceagreements.org/viewmasterdocument/310>

16. The President Sezer's Visit to Azerbaijan No:118 - July 11, 2000, https://www.mfa.gov.tr/the-president-sezer_s-vis-it-to-azerbaijan_br_no_118--_july-11_-2000.en.mfa

Knjige

1. Andrijanov Viktor, Miralamova Husejnbala, Heydar Alijev, International Business Service, Beograd, 2010.
2. Deljković Adis, Rat i mir u Nagorno-Karabahu, Autor, Sarajevo, 2022.
3. Halilović Enver, Postsovjetski geopolitički prostor i Balkan, Dobra knjiga, Sarajevo, 2012.
4. Ismailov Dilgam, History of Azerbaijan, Azerbaijan Architecture and Construction University Methodological Council, Baku, 2017.
5. Madatli Eynulla, Heydar Alijev – Nacional Leader of Azerbaijan, Embassy of Republic Azerbaijan in Pakistan, Islamabad, 2008.
6. Mustafeyev, Vahid, Heydar Aliyev - Life and Tiems 1923-2003, ANS - Press Publishing House, Baku, 2006.
7. Salam Azerbaijan, IRS Publishing House, Ankara, 2022.

Članci

1. Baranich J. Michael, Salayeva Rena, State-Building in a Transition Period: The Case of Azerbaijan, The Cornwallis Group X: Analysis of New and Emerging Societal Conflicts, 2005.
2. Blažević Iva, Gorski Karabah: sukob dug više od tri desetljeća, Obnova, časopis za kulturu, društvo i politiku, Vol. 15 No. 1, 2021.

3. Cornell E. Svante, Ismailzade Fariz, The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Azerbaijan, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Uppsala, 2005.
4. Fuller Elizabeth, Azerbaijan's Foreign Policy and the Nagorno-Karabakh Conflict, Istituto Affari Internazionali (IAI), 2013.
5. Hamidov Habil, Heydar Aliyev and the Foreign policy of Azerbaijan, American Journal of Humanities and Social Sciences Research, Volume-03, Issue-10, 2019.
6. Halilov, Togrul, "Terracotta Objects Found in the Early Bronze Age Settlements of the Nakhchivan Region." *Art-Sanat* 0, no. 13. 2020.
7. M. Hakan Yavuz, Heydar Aliyev as Architect and Founder, Baku Dialogues Policy Perspectives On The Silk Road Region, Vol. 6 | No. 3 | Spring 2023.
8. Mehren Kamrava, State-Building in Azerbaijan: The Search for Consolidations, Middle East Journal, Vol. 55, No. 2, Spring, Middle East Institute, 2001.
9. Makili-Aliyev, Kamal. "Azerbaijan's Foreign Policy: Between East and West" Istituto Affari Internazionali (IAI), 2013.
10. Halapić Edin, Kodžali (Xocali) – nedokazani genocid Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LXI – 2018.
11. Ipek Pinar, Azerbaijan's Foreign Policy and Challenges for Energy Security, Middle East Journal, Vol. 63, No. 2, Spring, 2009.
12. Karčić Hamza, Khojaly: The Worst Massacre in the Nagorno-Karabakh War and Azerbaijan's Quest to Commemorate the Tragedy, Journal of Muslim Minority Affairs, 2016.

13. Kamreva Mehran, State-Building in Azerbaijan: The Search for Consolidation, *Middle East Journal*, Vol. 55, No. 2 Spring, 2001.
14. Shamkal Abilov, Nagorno Karabakh War and Khojali Tragedy, *The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs*, 2013.
15. Yesevi Gul Cagla, Tiftikcigil Yavuz Burcu, Turkey-Azerbaijan Energy Relations: A Political and Economic Analysis, *International Journal of Energy Economics and Policy* Vol. 5, No. 1, 2015.
16. Tabak Husrev, Tufekci Ozgur, Turkey-Azerbaijan relations after 15 July: Expectations, Solidarity and Cooperation, Turkey-Azerbaijan relations after 15 July: Expectations, Solidarity and Cooperation, *Caucasus International* , vol.7, no.2, 83-96, 2017.

Internet

1. Azertach, Heydar Alijev was one of the most influential and talented politicians, who could foresee world's historical perspective, <https://azertag.az/en/xeber/550423> (Pristupljeno: 10.9.2023.)
2. Admir Lisica, Kratka historija diplomatskih odnosa Azerbejdžana i BiH: Saradnja koja može i mora biti bolja, <https://www.aa.com.tr/ba/analiza-vijesti/analiza-kratka-historija-diplomatskih-odnosa-azerbejd%C5%BEana-i-bih-saradnja-koja-mo%C5%BEE-i-mora-biti-bolja/2868899> (Pristupljeno: 12.7.2023.)
3. Erdogan: Čelnici Minsk grupe su na strani Armenije i šalju joj oružje, <https://www.aa.com.tr/ba/turska/erdogan-%C4%8Delnici-minsk-grupe-su-na-strani-armeni->

- je-i-%C5%A1alju-joj-oru%C5%BEje/2010760 (Pristupljeno: 19.9.2023.)
4. Nationwide Heydar Aliyev's Speech at the Memorial Ceremony Commemorating Khojaly Massacre, <https://aztc.gov.az/en/posts/id:843> (Pristupljeno: 6.9.2023.)
 5. The New York Times, Armenia and Azerbaijan Signal Progress in Talks on Enclave, <https://www.nytimes.com/2001/02/20/world/armenia-and-azerbaijan-signal-progress-in-talks-on-enclave.html> (Pristupljeno: 9.9.2023.)
 6. <https://azerbaijan.az/en/related-information/147> (Pristupljeno: 12.9.2023.)
 7. <https://www.azernews.az/nation/207935.html> (Pristupljeno: 9.6.2023.)
 8. <http://www.matrixoasis.az/en/about-us/azerbaijan/regions/nakhchivan>
 9. <https://www.azernews.az/nation/207935.html>
 10. <https://www.azernews.az/nation/207935.html> (Pristupljeno: 9.6.2023.)
 11. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/prije-33-godine-desio-se-crni-januar-zlo%C4%8Din-u-azerbejd%C5%BEEanu/2792601> (Pristupljeno: 2.8.2023.)
 12. https://www.rferl.org/a/azerbaijanis-mark-30th-anniversary-of-bloody-black-january-crackdown/30383248.html?fbclid=IwAR3z8d0y_j7pVzO1yypAUYm0lWeaRD3g-Vk6LQWRoqdy2JAAxCvXV4KB2FCM (Pristupljeno: 3.8.2023.)
 13. https://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/74_folder/74.articles/74_aliyev_blackjan.html?fbclid=IwAR0vTGg4oaNpXriqZTJBGuEe9R5f4DtSWjMp-GIaasRqDvZH59nb_oyLasBA (Pristupljeno: 4.9.2023.)

14. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/republika-azerbejd%C5%BEan-obilje%C5%BEava-dan-nezavisnosti/2010701> (Pristupljeno: 5.7.2023.)
15. https://dbpedia.org/page/New_Azerbaijan_Party (Pristupljeno: 6.9.2023.)
16. <https://www.nkr.am/en/independence-referendum-in-karabakh>
17. <https://www.statista.com/statistics/1292544/ussr-independence-referendums/> (Pristupljeno: 17.7.2023.)
18. <https://mfa.gov.az/en/category/europe/turkey#:~:text=T%C3%BCrkiye%20is%20the%20first%20country,turned%20into%20a%20strategic%20alliance> (Pristupljeno: 5.9.2023.)
19. <https://lib.aliyevheritage.org/en/79222.html>
20. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/6002574.html>
21. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/8602186.html>
22. <https://lib.aliyevheritage.org/en/7007546.html>
23. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/5805773.html>
24. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/8845617.html>
25. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/9041516.html>
26. <https://lib.aliyevheritage.org/en/9733009.html>
27. <https://lib.aliyevheritage.org/en/8845617.html>
28. <https://lib.aliyevheritage.org/en/2780182.html>
29. <https://lib.aliyevheritage.org/en/4263785.html>
30. <https://lib.aliyevheritage.org/en/978067.html>
31. <https://lib.aliyevheritage.org/en/79794616.html>
32. <https://lib.aliyevheritage.org/en/41319877.html>
33. <https://lib.aliyevheritage.org/en/6953945.html>
34. <https://lib.aliyev-heritage.org/en/5866731.html>

35. <https://president.az/en/pages/view/president/biography> (Pristupljeno: 14.9.2023.)
36. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/godi%C5%A1nji-ca-smrti-heydara-aliyeva-azerbejd%C5%BEan-dan-as-me%C4%91u-modernim-dr%C5%BEavama-svijeta/2762010> (Pristupljeno: 12.6.2023.)
37. <https://www.vijesti.ba/clanak/602641/turska-i-azerbejdzan-ce-od-sada-imati-zajednicki-stav-u-spoljnoj-politici> (Pristupljeno: 14.9.2023.)
38. <https://tradingeconomics.com/turkey/exports/azerbaijan>
39. <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/exports/turkey#:~:text=Azerbaijan%20Exports%20to%20Turkey%20was,updated%20on%20September%20of%202023.>
40. <https://radiosarajevo.ba/vijesti/svijet/erdogan-povlacenjem-armenije-s-teritorije-azerbejdzana-u-regiju-ce-doci-blagostanje/391350?fbclid=IwAR17j2OR-KAikDR0iyW3ygXUxPGTgg4m77mhm-hIQy0uqa9j7EVzU-jWND30> (Pristupljeno: 14.9.2023.)
41. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/armenija-izvodi-na-pade-na-tovuz-na-trasi-va%C5%BEnih-tursko-azerbejd%C5%BEanskih-projekata/1913999> (Pristupljeno: 19.9.2023.)
42. <https://www.aa.com.tr/en/world/azerbaijanis-call-for-mobilization-against-armenia/1910806> (Pristupljeno: 20.9.2023.)
43. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/azerbejd%C5%BEan-sutra-otvorenje-aerodroma-fuzuli-izgra%C4%91enog-za-osam-mjeseci/2402062>
44. <https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijani-government-invests-562-million-in-reconstruction-of-liberated-lands-2021-11-26-0/>

45. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/globalni-forum-u-azerbejd%C5%BEanskom-gradu-%C5%A1u%C5%A1a-okupio-150-u%C4%8Desnika-iz-49-dr%C5%BEava/2952281>
46. <https://fena.ba/article/1547443/sest-azerbejdzanaca-poginulo-od-nagaznih-mina-u-nagorno-karabahu>
47. <https://www.aa.com.tr/ba/svijet/po%C4%8Deo-sastanak-delegacija-azerbejd%C5%BEana-i-armenskog-stanovni%C5%A1tva-u-karabahu/2997686>
48. <https://www.dw.com/en/nagorno-karabakh-armenian-fighters-give-up-arms-after-cess-fire/a-66905213>
49. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/azerbajdzan-amnestirat-cemo-one-armenske-borce-koji-nam-predaju-svoje-oruzje-15377082>
50. <https://www.slobodnaevropa.org/a/armenija-sjedinjene-drzave-vojne-vjezbe/32587728.html>
51. <https://www.presstv.ir/Detail/2023/09/20/711238/Iran-welcomes-ceasefire-agreement-Azerbaijan-Armenia-Karabakh>
52. https://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/datumi_priznanja_i_uspostave_diplomatskih_odnosa/?id=6 (Pristupljeno: 24.9.2023.)
53. <https://www.slobodnaevropa.org/a/gas-azerbejan-eu/32029818.html>
54. <https://www.aa.com.tr/ba/politika/d%C5%BEafer-ovi%C4%87-i-alijev-razgovarali-o-ja%C4%8Danju-saradnje-bih-i-azerbejd%C5%BEana/2188070>
55. <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ilham-alijev-stigao-u-sarajevo-evo-kako-je-docekan-ispred-predsjednistva-bih/491990>

56. <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-azerbejdzan-ali-jev-predsjednistvo-stratesko-partnerstvo/32362523.html>
57. <https://geopol.ba/dva-mjeseca-nakon-posjete-velike-delegacije-azerbejdzana-hoce-li-bosna-i-hercegovina-iskoristiti-priliku-za-uspostavljanje-jace-saradnje/>
58. <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/predsjednik-azerbejdzana-podigao-drzavnu-zastavu-u-glavnom-gradu-na-gorno-karabaha/231015065>

O autoru

ADMIR LISICA rođen je u Sarajevu 12. novembra 1991. godine. Tokom 2014. godine diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, Odsjek za historiju. Iste godine upisuje magistarske studije, a tokom 2017. godine stiče zvanje magistra historije.

Iskustvo je stekao radeći u mnogobrojnim medijima i nevladinim organizacijama. Obnašao je dužnost voditelja think-tank Balkanskog centra za analizu i studije, bio je uposlenik u Muzeju „Alija Izetbegović“ na poziciji naučnog radnika istraživača, osnivač je Udruženja za razvoj saradnje domovine i dijaspor, čiji je predsjednik bio u mandatu 2020-2023. Osnivač je think-tank Centra za geopolitička istraživanja – Geopol u kojem obavlja dužnost direktora. Saradnik je naučnoistraživačkih instituta i think-tank organizacija. Autor je tri knjige „Priče iz dijaspor i domovinskih zemalja“, „Bošnjačka emigracija: izazovi i perspektive“ i „Bošnjaci pred izazovima globalnih političkih procesa: političko stasavanje jedne nacije“, kao i više naučnih radova. Također, autor je i izložbe „Diplomatski put Alije Izetbegovića“ te koautor izložbe „Alija Izetbegović – između Istoka i Zapada“. Kao predavač održao je značajan broj predavanja u Bosni i Hercegovini i izvan

nje. Predmet njegovog zanimanja su međunarodni odnosi, politička historija te regionalni politički odnosi na Zapadnom Balkanu. Učesnik je velikog broja međunarodnih konferencija. U prethodnom periodu objavio je više stotina analiza i članaka u bosanskohercegovačkim i regionalnim medijima. U akademskoj 2023/2024. godini upisao je doktorske studije na Fakultetu političkih nauka, Odsjek za politologiju s interesom u oblasti međunarodnih odnosa.